

РІДНА ШКОЛА

УКРАЇНСЬКА

ЧИТАНКА

Для III і IV класи.

ВІННІПЕГ, МАНІТОБА

1926

Накладом Української Книгарні
660 Main Street Winnipeg, Man.

„Учіте ся брати мої
Думайте читайте

І чужому научайтесь,
Свого не цурайтесь.“

Т. Шевченко.

РІДНА ШКОЛА.

УКРАЇНСЬКА
ЧИТАНКА

Для III і IV класи.

1926.

Накладом Української Книгарні
660 Main Street

Winnipeg, Man.

I.

I. Ранішня молитва.

Бóже, що сю ніч прожити
Ти мені поміг,
І у сні від всього злого
Ти мене стеріг!
Чим же я Тобі віддячу
Благодать Твою?
Душу щиреньку, дитячу
Я Тобі здаю.

Поблагослови сю хатку,
Всі діла мої,
Навертай всі місли й думи
На стежки Твої!
Щоб Тебе любів я щиро,
В Твоїй жив любові,
Щоб волів я радше вмерти,
Ніж вхибіть Тобі!

Хороні мя від злих вчинків,
Від злих слів і дум;
На правдиву добру стéжку
Наводі мій ум.
Дай пізнати усі блуди,
Щоб направить їх,
Дай мені горячі сльози,
Щоб оплакати гріх.

2. Владика.

Літ тому кількадесять, як страшна слабість навісти́ла була́ місто Переми́шль. По кільканайцятро лю́дий уми́рало де́нно. Дзвони по померших не втиха́ли, а і по улицях не чу́ти було́ нічо́, лише дзві́нки, звіща́ючі, що. свяще́ники спіша́ть з послі́дними да́рами. Вели́кий страх обня́в жи́телів і поча́ли оден по дру́гим уті́кати з мі́ста.

Жив тогді в Перемішлі владіка Ів́ан, котрого всі назив́али „Отцём“, — бо був добрий і милосёрдний для всіх. Богато людий зіб́ало ся у сго палаті і просили зі сльозами в оча́х, щоби ви́їзджав з міста і спаса́в сво́є доро́ге жит́е. Але владіка і слухати не хотів.

Зіхали ся і посторо́нні сьвященіксп і почали́ благода́ти владіку, щоби уті́кав з міста, бо сла́бість лю́тить ся чим раз б́льше. Але владіка відпові́в: „Ні́який па́стир не ли́шає сво́го ста́да. Хоті́й би ся всі розбі́гли, я оста́ну. Най ся діе во́ля Бо́жа!“

І не дав ся намо́вити. Оста́в в мі́сті і як добрий па́стир спі́шнів всю́да з поті́хою і наді́єю, де лиш за́ходила потре́ба.

Го́сподь хоро́нів серде́чного владіку, бо се́ред лю́тої по́шести оста́в здоро́вий і неба́вом сла́бість по́кінула неща́сливе мі́сто.

3. Ма́ти.

Розне́слась по селі́ чу́тка, що в Ча́пли́нцях уто́пилась дити́на. Стисну́лось се́рце у Пана́сіхи; она́ж там оста́вила сво́го Іва́ся у дядька. Ра́но в ра́пці ще не пі́яли ку́ри, як Пана́сі́ха вже по́спішала в Ча́пли́нці. Неда́ле́ка доро́га, зо́ три́ мі́лі, а ма́терн зда́є ся, що б́льше, як сто. Она́б пті́чкою перелеті́ла, ко́би лиш криле́ць діста́ти.

По доро́зі стрі́чає чоло́віка з Ча́пли́нець. „Голу́бчику́ мій! — пита́є з да́ле́ка, — чи не ба́чили ви мо́го Іва́ся? Чи здо́ров він? Чи жи́ве? Скажі́ть, голу́бчику!“ І вхо́пила вго́ за ру́ку. „Го́сподь з тобо́ю, жі́нко! — ка́же прохóжний, — я не зна́ю тво́го Іва́ся!“

„Ли́шенько́ж мо́є!“ — кри́кнула Пана́сі́ха і по́бігла. Ху́стка з голо́ви спа́ла, сві́та розві́ялась а она́ то іде́, то бі́жить.

Ось і Ча́пли́нці. За́дзвоні́ли в це́ркві. Пана́сі́ха здри́гну́ла. „Бо́же мій, се мо́го Іва́ся хова́ють!“ — по́думала она́ і ще шви́дше по́бігла. Мина́є млин, мина́є хати́ і вбі́гає до дядька.

„Дядьку́, що ви зроби́ли з мо́єю дити́ною? Де мій Іва́сь?“ — кри́кнула. — „Ма́мо!“ — розда́в ся дитя́чий го́лос, і Іва́сь кі́нув ся до ма́терн. Пана́сі́ха скри́кнула,

ухопила Івася і — матері слізьми закапали на біленьку, дитячу голівку.

4. Отець і мати.

Нема́ дерев, та міцні́йших
Над дубочка то́го;
Нема́ сердець та щирі́йших
Від ба́течка мо́го.

Під дубочком в дощі, бу́рі
Захова́ю ся;
Від ба́течка я ро́зуму
Науча́ю ся.

Ой він мене́ молодого
Году́є, корми́ть,
І коха́є і навча́є,
Як у сві́ті жити́.

Нема́ цві́ту цвітні́йшого
Як ма́ківочка;
Нема́ ро́ду рідні́йшого
Як ма́тиночка.

Ма́ківкою весь садочок
Та пишáеть ся;

Ма́тінкою вся роді́на
Утіша́єть ся.

Опа́, як те бо́же сонце
Гріє й весели́ть.
Вся́ку тугу́ з се́рця мо́го
Опа́ відда́літь.

Красу́й, Бо́же, дуги́, поля́
Цві́том на весні́!
Хова́й Бо́же, при здо́ровлю,
Ба́тенька мені́.

Дару́й, Бо́же, і ма́тинці
До́вгі лі́та жити́,
Без гризоті́, без турбо́ти
Нас ді́тий люби́ть.

А нам дару́й, мило́й Бо́же,
Впростати́ всім
На поті́ху та на сла́ву
Ро́дичам свої́м.

5. Добра дитина.

Малому Петрусєви занедужав отєць. Слабість була тяжка і трєвала довго. В хаті не було нікого, крім матері і Петруся, котрі коло хорого ходили. Але мати виходила часто до господарства; тогді Петрусь оставав сам, пильнуючи, чи отєць чо́го не забажає.

— Петруню! — сказа́ла раз мати, — що тільки тато засну́ли; я піду́ в горі́д накопи́ти бу́льби, а ти оста́нь і уважа́й на тата.

— Добре! — сказа́в Петрусь і мати вийшла.

Неба́вом затупо́тіло щось на дво́рі. Петрусь ви́біг до вікна́, а то сусі́дів Васи́ль веде́ ко́нї до води́. — Пётре! — сказа́в, — ходи́, сїда́й на ко́ня, пої́демо на ріку́! Петрусь люби́в їздити́ верхо́м, та́й мїгом ско́чпв до Васи́ля. Але лиш, ско́чпв на ко́ня, огля́нув ся, побáчпв хату́ і пригада́в собі́ хоро́го ві́тця. За́раз зіско́чпв і сказа́в до Васи́ля: — Ні́, не пої́ду, тато хори́, а в хаті́ нема́ ні́кого.

— Та ми небавом вернем! — дoпробував Василь.

— А хоть би і за хвилю! — відповів Петрусь. —
Тато ходили коло мене ціле житє, а я би не мав одної
годинки коло них посидіти? Ні, за ніч в сьвітї того
не зроблю! — І мігом скочив назад до хатп.

Почула се мати, вертаючи з города і аж запла-
кала з радостп. Обняла добру дитину і сказала ла-
скаво: — Ідиж тепер, сину, іди, Василь ще чекає,
я остану вже дома.

— Тепер, то що іншого! — відповів Петрусь
і скочив до Василя весело.

Добре то кажуть:

Добрі діти родичам вінець,
А лихі — конець!

6. Рідна хата.

Під горбоу, над рікою,
В нашім мілім краї,
Там село моє рідченке,
Туди споглядаю.

Під горбчюком, при садочку,
Там моя хатина,
А в хатині: тато, мама,
Вся моя родина.

Чом ти мені, хатіпопцю,
В сьвітї така мила?
Все мене до тебе тягне
Яксь чудна сила!

Ой соколе, соколюпцю,
Літаеш сьвітамп,
Скажи мені яку вістку
Від тата, від мамп.

Чи здорові, як ся мають
Братя, вся родина?
Чи така, як давно була
Рідная хатина?

Чи стоїть ще при ворбах
Явір зелененький?
Чи хоробший мені віріс
Мій сад молоденький?

Коби мені ще узріти
Мілую родину!
Коби дома звеселітись
Хоч одну годину!

Бо нема на сьвітї друга,
Як отець і мати;
Нема в сьвітї милійшої
Від рідної хати!

7. Побережниківі сини.

Господар Павло Даньо мав мале господарство.
Неставало єму на житє, тай він наймив ся за побереж-
ника у пана. Затє діставав платню тай кавалок ґрунту
під лісом. Ґрунт був добрий і родючий, але далєкий
тай часто зьвіріна, особліво діки, робили шкоду.

Поки Даньб змагав, було яко-так. Бувало ноче, пильнує, і як зміг, звірину обганяє. Але постарів ся, знеміг, тай мало що на полі лишалося.

— Ей, — сказав раз Микіта, найстарший син, — нас, хвалити Бога, аж трох в хаті, абі ми не упильнували поля? Підем всі три на ніч! Добре, братя?

— Добре! — крикнули братя.

— Добре! — сказав і отець, — але уважайте, тримайте ся разом, бо може вийти і медвідь, тоді біда може бути. Я вам там поставлю шіпку, щобі ви мали де схоронити ся перед дощем і бурею.

Раді, раденькі пішли братя на ніч. Сьпівали собі, голосили; весело було. Через місяць, як там ночували, не було ні найменшої шкоди.

Але нараз браті посварились. Молодші браті не годували, що їх Микіта посилає на поле, а сам вигідно в шіпці розлягаєсь. — Най і він іде, — казали, — не будемо его більше слухати.

— Не будете? — кликнув Микіта, — а знаєте, що як би не я, то би вас обох медведі пороздирали?

— Не дуже ми медведів боїмось! — сказав середущий.

— Не боїтесь? — крикнув Микіта, — побачимо!

І з тим забрав рушницю на плечі і пішов в село.

— Най іде з Богом! — сказав середущий і лят собі вигідно в шіпці.

— А мені чогось так лячно! — відозвав ся по хвилі наймолодший брат.

— Як тобі лячно, то іди за Микітою, — відповів середущий.

— Я вже завтра сюди не прийду, — промовив наймолодший джогачим голосом. І спраді вже на другий день не хотів іти.

— То я сам підю: — сказав середущий.

Взяв татову рушницю тай пішов. Але вернув ще того самого вечера, так дуже злякав ся.

Тбі ночі дїки порили все поле.

— От і допильнували! — сказав отець на другий день ломлячи руки, як побачив знищену працю. Ачей же не мені ви пильнували, але самі собі. Як ви

так дáльше бóдете жити, то мáрно підé вся моя пра́ця,
на котру́ ці́ле житé гірénько труди́в ся.

8. Любі́м ся, браті́!

Любі́м ся, браті́ мої́ мі́лі!
Най за́здрість пропа́де і гні́в!
Щоб гу́чно, мов мо́рскі́й хви́лі,
Від хат до пала́т отсе́й клич го́монів:
„Любі́м ся!“

Любі́м ся! В любóви вся сі́ла,
В любóви вся ра́дість житя́.
В ній ко́рінь уся́кого ді́ля,
З не́ї пли́вуть всі́ найкрасі́ші чу́тя.
Любі́м ся!

Братню́ любóвию сі́льні
Усі́ ми, вели́кі й ма́лі
Щасли́ві́й бу́дем і ві́льні,
Поблагослови́ть і сам Бог тій землі́.
Любі́м ся!

9. Щі́ра дити́на.

Дія́лось се в одні́м селі́ в далéкім краю́. Ці́ле село́ спочива́ло по тяжкі́й, де́нній робо́ті, лишé в одній ха́ті ко́ло це́ркви бли́мало сьві́тло. Там сиді́в старéнький панот́чик і чита́в в сьвяти́х кни́жках. На́раз почу́в він звук церко́вного дзвóна, та́кий дівни́й, як би хто по дзвóні шкроба́в я́кімсь сна́рядом. Здивóваний сьвящ́еник яв надслухува́ти: бо хоть і був на церко́вній вежі́ го́динник, то двана́йцята го́дина вже́ давнó була́ ви́била. Отже́ від го́динника се не мо́гло́ бу́ти.

Духóвник вста́в, отвори́в ві́кно: на дво́рі́ т́icho, нічо́го не чу́ти, ні найменшого ві́тру, котри́й би мі́г був пору́шити дзвóном. Не надумуючи́сь до́вго взя́в сьвящ́еник ключі́, і ви́йшов з ха́ти. Осі́бно́й дзві́нниці́ не було́ при це́ркві, лиш на це́ркві са́мій була́ вежа́ а в ній ви́сі́ли дзвóни.

Панотéць отвори́в це́рков, увійшо́в до сере́дини і засьві́тив сьві́чку. Що́сь зашелесті́ло. Сьвящ́еник став і за́пита́в го́лосно: „Хто там?“ Але ніхтó не ві́дозва́в ся. Сьвящ́еник за́пита́в по раз дру́гий: „Хто

там?" Знов нема відповіди. Тогді сказав отець духовний по раз третій: „Всякий дух най хвалить Господа! В ім'я Божє питаюсь, хто там?"

Тогді аж почало ся щось спускати тихим ходом по сходах з дзвінниці і сьвященик побачив нараз хлопчину, котрій дрожачі зі страху упав перед ним на коліна. Отець духовний пізнав его сейчас: був се синок одної бідної і хорої вдови, котру він як раз того ранка причащав на смерть. Сьвященик підняв дитину і запитав ласкаво: „Як ти сюді зайшов, та ще в таку пізну годину? За чім лазив ти на дзвінницю?"

Хлопчина дрова і не міг слова промовити. Не скоро прийшов до себе, вкінці показав в лівій руці тріхи ржі тай сказав! „Вчора був у нас ворожбит і казав, що як би хто о півночи нашкробав з великого дзвона церковного тріхи ржі, і дав мамі з водою напітись, то оні і подужалиб. Ніхто не хотів відважитись на се діло; тому увійшов я тихцєм, коли палямар дзвонів на вечірню, до цєркиви і там сховав ся. Як вибила дванайцята година, нашкробав я ніжиком тріхи сєї ржі“.

Отець духовний заплакав над щиростию доброї дитини і сказав: „Кинь ржу на зємлю, она твоїй мамі нічого не поможє. Не поможє нам ніколи і ворожбит нійкий, в котрого вірять лиш темні та нерозумні люди. Але ході за мною, я тобі покажу, де поміч найблизша і найпевнїша!“

І взявши хлопчину за руку приступив з ним до образу Божої Матєри і молив ся горячо за здоровле бідної вдови.

Пречїста Дїва віслухала молитви, що о півночи до неї підносилась. Вдова поздоровіла і тїшилась доброю дитиною ще довгі літа.

Ю. Як Митро прийшов до садка?

Митро був бідним зарібником в селі. Не мав нічо, окрім хатки а коло неї кўсник каменїстого горіда. В хатцї ночував, але з горіда не мав нїякого пожитку. В нїм камінь на камени, лиш крайочком ріс бурян, а в середині лєдво кропїва добувалась.

Але Митро́ був меткий і цікавий до всього чоловік. В селі була читальня, тай він до неї, хоч не умів читати, заходив. Прислухував ся, як другі читали. Почув він там раз, які то люди на світі розумні: озера висують, гори перекопують і з того всего великий пожиток мають.

— Ей, — подумав він собі, — може би і я що зробив зі своїм неужитком. А був Митро́ такий чоловік, що як сказав, так і зробив. Вийшов на свій горід і почав каміне вибирати. Одного дня ледво на пядь землі обчистив. Другого дня вже на дві пяди, третого вже з на плáхту.

— Що ти робиш, Митру́ню? — говорили люди, — горю́ перекопуєш?

— Жартуйте здорові, — міркував собі Митро́, — чей Бог і наді мною змілуєсь. І вибирав далше. За одну осінь ледво третину горіда обчистив. Але другого року взяв ся знов до роботи.

— Ти певно там золотa хочеш докопати́сь? — сьміяли ся люди.

— Може й золотa! — відповідав Митро́, не даючи нічим збійтись, ні жартами ні кпинами. За два роки обчистив цілий горідець. Каміне купила́ з́араз грома́да, щобі ви́мостити до́рогу коло́ ц́еркви. Тимчасом Митро́ почав ніпати по лугах, полях, га́ях, і де найшов яку чи гру́шку, чи я́бліночку, тікав в свою́ яму.

Дереви́на приня́ла ся, аж міло. А що Митро́ цікавий був чоловік і любив все́му призи́ратись, то придиві́в ся, як щепи́в пан учи́тель у своїм молодни́ку, тай собі взяв щепи́ти. І диві́ть но ви, розві́в такий садбо́чок, що люди́ не могли́ налюбівати́сь. А хосе́н з не́го ма́є більший, як не оден з гру́нту.

II. Трудісь і моли́сь.

Щасли́вий край,
Де в звича́й
В тру́дах шука́ти сла́ви;
Там ві́чна я́р,
І Бо́жий да́р,
За го́лод нема́ обáви.

І нива́ там
І купця́ крам
Збо́лота ро́дить до́вблі;
І ремесло́,
Топі́р, весло́
Не зна́ють ну́жди, недоблі́.

12. Що то не слухати старших.

Добрій дитині, як сказати слово, то зараз і послухає; а лихий нерід і десять скажи, то все даром. А тяжко нерід зате відпокутує. Так було і тепер.

Ішли діти зі школи тай переходили коло обійстя старшого брата церковного. А старший брат, заможний господар, мав господарство велике тай обійсте просторе. Край обійстя, коло самих воріт, стояв під шіпкою пес на опоні. Пес великий, кудлатий і кусливий. На ніч то єго спускали, щоб пилював обійстя перед яким ворогом, а в день то припинали на ланцях.

— Ану но! — клікнув на товаришів-школярів Андрусь, котрий любив з тим песом дрючтись. — Тепер студінь, тай пес в шопу заліз, але я єго виполошу. І вхопивши чи камінь чи грудку, почав під шіпку метати. Другі школярі пішли за єго прикладом. Пес вихопив ся, почав гавкати, скакати; а найбільше тишило хлопців, як він залю кидав ся за кожною грудкою.

Голос пса почув старший брат тай, вийшовши з хати, клікнув на школярів: — Ей, відступіть ся не, зачіпайте пса, бо як колись з опони зірве ся, то покалічить. Я не буду тому винен.

Другі діти послухали перестороги тай пішли домів. Але не такій скорий до послуху був Андрусь. — Та він на ланцужу, — сказав, — а ланцух з заліза, так скоро не урве ся. І почав дальше камінем метати. Аж ту розліочений пес, як не спіне ся, тай вірвав ланцух разом із скоблем. Андрусь крікнув тай почав утікати. Але пес дігнав єго в одну мить і був би, Бог зна як покалічив, колиб на щастє не надбіг старший брат з подвіря. Однак одєжу на нїм подєр і такі добре подрапав.

Ось вам: що то значить не слухати старших!

13. Шануйте старших.

Діти любі, — каже мати, —
Треба старших шанувати,
То дасть Господь всєго сьвіта
Й вам прожити довгі літа.

Час минає тихо, з вільна,
А з ним юність*) неспокійна.
Озирнєтесь сюди-туди, —
Кожде з вас вже старцем буде.

*) молодість.

Старість, то не радість, діти!
Много треба протерпіти,
Много думать, працювати.
Треба старших шанувати.

Варт потіти сивий волос,
І старенький тихий голос;
І тим зморщкам придивіть ся:
Встаєте з місця, поклоніть ся!

14. Розумна Настуня.

Одна богата газдиня загадала взяти яку бідну дівчину за подругу до своєї дочкї. Прийшла до учительки тай просила, щоби їй порадити яку бідну, але чесну дівчину. Учителька вказувала їй то одну, то другу, то третю. Але газдиня не могла якось рішити ся, котру би з них вибрати, бо віділа, що всі онї удають перед нею смирних і трудящих.

Аж одного дня прийшла їй добра гадка. Скликала всі дівчата до себе, дала кожній по кілька шістьок і сказала до них: „Нині в місті ярмарок, ідіть на торг і купіть собі, що самі схочете; але кожда має мені показати, що собі купила“. Урадовані дівчата розбігли ся чим скорше домів, щоби перебрати ся, — і далій до міста.

Вечером, повертаючи з ярмарку, вступили до богатої газдині, щоби їй показати, що кожда купила. Було у них багато блискучих кораликів, перстеньів, ковтків, стяжок і т. і. Лише одна дівчина, бідна Настуня, не купила собі нічого такого, а купила кавалок полотна, іглу і тріхи червоної волічки, бо мала велику охоту навчитись вишивати.

Се сподобалось багатій газдині і она сказала до Настуні: „Виджу, що ти розумна дитина, бо не дбаєш о непотрібне, а хочеш ся чогось доброго і пжжиточного навчити. Сї друзі показали, що оні про ніщо більше не дбають, лиш аби krásно убрати ся, та нічого не робити. Від сьогодні будеш моєю дочкою. Будь завжди доброю і трудящою, а благословене Господне не мине тебе“.

15. День пильної Олюсі.

Послухайте, любі діти,
Як Олюся день збуває,
Скоро рано з ліжка встане,
Аж як спатоньки лягає.

Пробудившись, час вже ділити,
Що й коли робити буде,
Щоби Бога не прогнівить,
Та щоб шанували люди.

Любим ріднчам «добрий день»,
Скоро вбересь, йде сказати,
Про здоров'я, та як спали,
Та що снилось поспитати.

Потім ліжочко постелить,
Вміє ся в воді зимненькій,
І прибере ся, як треба,
І скоренько і чистенько.

Потім перед образами
З братчиком она клякає,
І побожно: руки зложить,
Молитви з ним відмовляє.

Потім спідати дасть ма́ма.
Покріпівшись, вже скоренько
Книжочку Олюся вб'єме,
І учить ся знай пильненько.

Потім вийме зошпнт, пера
І до писання берє ся;
Нім навчилась, написала,
От і пів дня вже минє ся.

А в полудне, скоро ма́ма
Скатертню стіл вкриває,
То Олюся, все услужна,
Ма́мі тепер помагає.

По обіді вже для ляльки
Ладить чистеньку спідничку
Попестить її, побавить,
Часом поцілує в личко.

Потім з ма́мою та з бра́том
Погуляє по садочку;
Нагулявшись, сидуть разом
Відпочати в холодочку.

А пильненька все Олюся
Вишиває, що попадає,
Або і панчішку робить,
Поки сонце не западе.

Та́то прийде і Осесю
При-робіти все застане;
Вна радіє, бо від та́та
Певно гостінця дістане.

Та́то сяде поруч доні,
Попестить та поцілує,
Розкаже, що де чувати;
Часом любо й пожартує.

А при світлі знов Олюся
Книжку пильно вже читає;
По вечері, помолівшись,
Собі ліжко розстеляє.

Прибіжить до та́та й ма́ми
І «добра ніч» любо скаже;
Потім одіж красно зложить
Та до сну спокійно ляже.

Так то, дітоньки, Олюсі
Милій день цілий минає,
Затє люблять її люди
Та Бог про ню памитає.

16. Непослушний хлопчєц.

Малій Михась був дуже мильний хлопчик, мав лиш одну велику ваду, що не слухав рідичів.

Нераз вже сму батько, що був стрільцем; за́казував брати рушницю до рук, але Михась не слухав того за́казу. І так одного разу, коли батька не було дома, Михась зняв рушницю з клинка і почав ся нею бавити. Втім увійшла вго́ малá сестричка до ха́ти. Михась хотів її настрашити і змірив до неї рушницею. Она ста́ла крича́ти, а вму́ зі страху́, що ма́ма, по-

чувши крик, прийдуть і покарають, задрожалі руки; палець зачепив о язичок від кюрка, рушніця вистрілила, а кудля вицілила малу сестричку.

Страх і розпuku родичів годі описати. Післялп чим скорше по лікаря. Лікар приїхав, оглянув дитину і сказав, що кудля застрїгла в лівім раменні. Рана не єсть небезпечна, але болюча, бо треба кудлю випнимати, і з місяць потім мусить хора полéжати в ліжку.

За місяць сестричка прийшла до себе. Але Михась, що через непослух став причиною тбї недолї, сумував і плакав гірко. Кілько разів глянув на сестричку, пригадував собі свій непослух і нещастє, якє з того вийшло.

Затямте собі, діточкї, отсю правдїву пригòду, та слухайте ваших родичів у кождім дїлї, щобї і вам колись не прийшло так тяжко жалувати свого непослуху. Пам'ятайте, що все, що родичї, учїтелї і старші люди вам зака́зують або прика́зують, є для вашого добра!

17. Біб і рїбка.

Сидить біб на березї та дивить ся у воду, не кажучи нікому нічò. Але пливе цїкава рїбка і узрїла єго. Приплила блїзше, дивить ся трòхи збитòчно на него і каже: „Добрїй день, Напихайкишко*)!“

„Дай Бòже здоровлє, Розплийхлїбе**)!“ Скорò се рїбка почула, зàраз з плачём до матери.

„А ти, дòнечко, чòго плачеш?“

„Дивїть, от той біб, що сидить на березї, менє прозивав“.

„Та за щòж він тебе прозивав? Мòже ти єму чим докорїла?“

„Нї, ма́мо, я єму сказа́ла добрий день, а він менї — Розплийхлїб“.

„Але, мòже ти єму чим докучила?“

„Нї, ма́мо!“

„Колї нї, то ходї зі мно́ю до него, я єго сама́ запитаю, за щò він тебе прозивав?“

*) Напихайкишка, бо лóди їдять біб.

**) Розплийхлїб томú, бо люди як їдять рїбу, то бєти ви-мїтгють.

Поплили оні до берега, де стояв біб. Старá поклони́ла ся бобóви і сказа́ла: „Добрий день, Ситний-дóме!“

„Дай вам, Бóже здоровле. Чéсний-сто́ле!“ відповів біб.

„Прóшу вас“, ка́же старá рíба, „моя дочка жалуєсь, що ви її прозива́єте. Єслі то прáвда, хотілаб я знáти, за що?“

„Прáвда, я її прозивáв, бо якій „добрий день“, такé „дóбре-здоровле“. О́на назва́ла мене́ Напиха́й-кишкою, а я її Розплі́юйхлі́бом; бо я собі хоть прóстий бóбик, а́ле і мені чéсть мíла“.

„Видиш“, ка́же ма́ма, „яка ти нечéмна! Прозива́ш ся і ще мені непра́вду говори́ш. Іди́ собі геті від мене́, ти не моя дити́на, коли непра́вду говори́ш. Я гіджу ся тако́ю дити́ною, — геть від мене́!“

Рíбка в плач, та прóсить, щоби́ ма́ма на не́ї не гніва́лась, о́на вже ні́коли непра́вди не ска́же і ні́кого прозивáти не бóде.

Ма́ти прóсти́ла, а́ле пе́рше мýсі́ла рíбка бóбика в ру́ку поці́лува́ти і перепросі́ти за обра́зу.

„Па́мята́й“, сказа́в їй бóбик: „як ми лю́дям, так лю́ди нам!“

18. Не руш, що не твоє.

Дале́ко в Карпа́тах жив собі́ бідний рубáч з жінкою і двóма ді́точка́ми, Демко́м і Са́фтою.

Ні́м оте́ць на зóрях зди́ме ся зарі́бку шука́ти, вже Демко́ із Са́фтою давнó повстава́ли і помага́ють ма́мі в робо́ті, побі́жуть до лі́са, назбира́ють хворосту́, де́коли ягідо́к черво́них і печери́ць на обі́д.

Рубáч так і раді́є дивля́чись на свої ді́ти і оби́цяв їм раз відло́жити з сво́го зарі́бку трóхи гро́ший і купі́ти кра́сні книжочкі́ в Ко́сові. Демко́ і Са́фта аж підско́чили з ра́дості і поці́лува́ли серде́чно сво́го рб́дича.

Але од́ного ра́нку пи́літь рубáч в дале́кім лі́сі кучеря́вого дуба, аж той грим — і повали́в ся на не́го; зломáв е́му пра́ву ру́ку в са́мім лі́кті. Не́ма́ вже чим для ро́дини на хлі́б заробля́ти, не́ма́ чим прокормі́ти

ся. Жінка і діти пухнуть з голоду і плачуть з розпущи. А старому вітцєви сєрце вяне, колї подивить ся на заплаканї очи свбїх дїточок. Полетїв би на край сьвіта, щоби хлїба для них роздобути, та ба! Рўки до прїлї неспосбнї, грўди висохли, очи запали ся!

От раз спер ся він в постели на лївў рўку, тай каже крізь сльози з тїха до жінки: „Знаєш жінко, менї в грўдях млїе, коли гляну на Демка і Сафту, як онї голодом морять ся; пішлїм їх на друге село до мого брата. Може він, хоть скупий, змілує ся та допоможе чим з свого добра“.

Зібралїсь Демко і Сафта тай пішли. А дорога їм була чєрез великий, густий лїс. Ідуть онї, ідуть, та з того лїса вийти не можуть. Збілїсь біднятка з дороги, та нї взад нї вперед. Вже і сонце заходить а кінцї лїса як нема, так нема.

Сафта рєвно заплакала: „Що ми тепєр пічнємо нбчию в лїсї?“

Демко і собі заплакав, взяв сестрічку за рўку. „Ходїм“, каже, „чей вийдемо на дорогу“. Біжуть онї, біжуть, аж глянь, а перєд ними хата з ганком і одним вікнїщем, а в вікнїци свїчечка свїтить ся. Ідуть блїзше, а то стїни з самого цўкру а стрїха пошита самїми пшєнічними колачїками.

Демко аж крікнув з радостї і кїнувсь до колачїв. Але Сафта здєржала єго тай каже: „Не руш, то не наше!“

Аж зирк, а до них шкандїбає старá баба аж на двох палицях, нїс довгий, предбвгий і закаблўчений, очи малєнькі, а бігають як ті мпшенята під бровами. То була цїганка Боя, перша чарівниця на всю верховїну.

Демко і Сафта рўхнули ся, щоби утєчі, але страх прикував їх до землї.

„Не бїйте ся, мої мїлі!“ відозвãлась старá. „Добрим дїточкам нїчого менє боятись. Єслиб ви булї злãкомились на сї ласощї, булї би лїха наїлись, як то вже не одним злим дїтям лучїлось. Але колї ви такї чєснї і не рўшили чужого, то нагороджу вас за тбє“.

Боя забрала їх до хати, отворила одну скріню повну злата і срібла, а другу повну ласощів. „Наберіть собі“, каже стара, „всього, кільки хочете!“

Набрали собі діти мішок злата і срібла, та ще цукорків і колачків, і ного́ за ного́ю прийшли до родинного до́му.

Родичі узрівши своїх діточок з такими ба́гатами, аж зуміли ся і не хотіли своїм очам вірити. Від тепе́р жи́ли всі в доста́тку.

Демко і Са́фта купили собі книжочкі в Косові, навчили ся чита́ти і пішли відта́к до мі́ста до шко́ли, де учать ся дуже пи́льненько, родичам своїм на утіху, собі на щастє.

19. Пасту́х.

„Рату́йте! Рату́йте!“ — підпаса́ч крича́в. —

„Найкрасшу овечку вовк мені забра́в!“

На крик пастухи́ і соба́ки біжа́ть.

Він в сьміх. „То був жарт! Ідіть в бу́ду лежа́ть!“

Щеж південь! Хиба́ж то вовк ла́зить по дне́ви!

Я тільки хтів зна́ти, чи млі́чно спите́ ви,

Чи вмі́єте біга́ть, як слі́д.

Ідіть, Ідіть!“

Пішли всі маркі́тні; збито́чний хлопа́к

Сьмія́в ся в кула́к,

Що раз уда́лась е́му шту́ка така́:

Здури́ть пастуха́.

Аж раз у полудне́ вовчи́сько кудла́тний

Надобі́г тай при́няв ся ві́вці забира́ти.

Підпаса́ч кричи́ть, заво́дить і пла́че.

Хто чув, ду́ма: „Ду́рить хло́пя се леда́че!“

На помі́ч вже бі́гти ніхто́ й не гада́є,

А вовчик тимча́сом ві́вцю заїда́є.

Не до́бре бреха́ти і дру́гих ду́рити

Ні жа́ртом ні на злі́сть:

Хто раз пробреха́в ся, той ві́ри не ма́є,

Хоч поті́м і пра́вду пові́сть.

20. Любо́в пра́вди.

Сьвя́тій Іва́н Ка́нтий верта́в раз ве́чером з по́дальшого села́ до до́му. Доро́га велá че́рез лі́с. Ле́дво вчпни́в ся се́ред глухо́го лі́са, ви́пало з гу́щавини кілько́х розбі́йників і обступили́ круго́м сьвято́го.

„Давай всі гроби, які маєш при собі! інакше смерть!“ крикнув ватажко розбійників.

„Смерти не лякаюсь — відповів спокійно муж святий — бо она в руці Божій. Але щобі вас здержати від гіршого ще простуку, віддаю все, що маю при собі“.

По сих словах віддав ватажкови калітку з грішми.

„Забожісь перед нами, що більше нічого не маєш!“ — крикнули збії.

„Господь Бог свідок душі моїї, щом віддав все, що при собі мав“, — відповів угодник Божий.

Розбійники розбігли ся в ліс, а святий Іван пустив ся даліше в доробу до дому, дякуючи Господу, що вірвав его з тої небезпечної пригоди.

За хвілю сягнув чогось рукою в кишеню і найшов гріш, що ему случайно ліпнів ся. Затрівбжений тим, що мимохіть допустив ся ложі, вернув спішно в сторону, де були розбійники. Тут шукав за ними довгий час, а коли знайшов їх норю, відозвав ся до них отсіми словами: „Простіть мені, що я мимовільно сказав неправду. Отсе оставсь у мене ще оден гріш, возьміть і его з собою“.

Розбійників зачудувала така праведність; оні упали на коліна перед блаженним чоловіком, звернули ему забрані гроби і просіли; щобі за їх грішні душі помолівсь до Господа Бога.

21. Молитва ломить желізо.

Була війна велика
І як в війні б'яе:
Оден на полі гине,
А другий повертає;
А третій десь у мурах
Терпять в тяжкій неволи,
А не оден до дому
Не верне вже ніколи.

Мені старенький воляк
Став раз оповідати,
Як гірко у неволи
Він мусів бідувати;
Кайдани як давили,

Желізо як тиснуло;
А пять разів, на диво,
Тяке з ним чудо було:
Желізо поспадало,
Котре так гризло тіло,
А він став на ноги,
Нічо го не боляло.
Колиж прийшов до дому,
А літ зо три минуло,
Розказував про чудо,
Що з ним в неволи було.
Тоді вірненька жінка,
Бо був він вже жонатий,
Стала ему на тоб

Такé оповіда́ти:
«Разі́в п'ять я на Службу
За ду́шу твою́ да́ла,
Бо вже за нежпво́го
Тебе́ я уважа́ла.
Коли́ тут в до́мі Бо́жім
Свяще́нпки сьціва́ли,

Тогди́ твої кайдани́
На зе́млю все опада́ли!»

Моли́тки сі́ла ві́чно
Чу́їсна єсть і бу́де,
Тому́ моли́тись ші́ро
Усе́ повинні лю́ди.

22. Знорóвлені ко́ні.

Добру́ і господа́рську дити́ну пізна́ти найлу́чше по
ті́м, що шану́є худобу́. Не такий був Прокі́п, що слу-
жи́в в найма́х у сво́го отця́ духо́вного. Був се па́рубок
пильний, трудо́ний і слухня́ний; одну́ лиш мав на-
ві́щчку погана́ну, що поби́вав ко́ні. Чи в плу́зі чи в во́зі,
гоні́в і був без се́рця.

— Ей, Прокі́пе — упомі́нали оте́ць духо́вний, —
не ма́єш ти се́рця для худоби́. Поноро́виш ко́ні, 'бідá
ко́лісь бу́де!

— Лі́хо їх не во́зьме, — сказа́в Прокі́п до се́бе
і робі́в сво́ї!

Одно́го разу́ пої́хав в лі́с по дрова́. Хоть доро́га
була́ ли́ха, набра́в повні́ську фі́ру і верта́в до до́му.
Хотя́чи ще за дня́ приї́хати, не дава́в ко́ням споча́ти,
але поганя́в, що сі́ла. Як ра́з підїзджáє під висо́ку
гору́. Аж просі́ло ся, ста́ти і да́ти худобі́ відотхну́ти.
Прокі́п ні. Ско́чив з во́за і поча́в худобу́ поганя́ти,
боля́чись, щобі́ під горбо́ю не ста́ла. Але утомле́ні ко́ні
не всти́гли вже тягну́ти і поча́ли ставати́. Прокі́п яв
ся тогди́ до бато́га. Бе, бе, — а ко́ні ста́ли ці́лком.
Поча́ли крути́ти ся, скака́ти, а наперед а́ні ру́шати.
Тимчасо́м ві́з з дрова́ми за́чав точи́тись в доли́ну.
Прокі́п огля́нув ся жи́во, чи нема́ де ка́меня, щобі́
підлю́жити під ко́лесо. Але ка́міня не було́. Хоті́в до-
бу́ти по́лно з во́за, але по́лна були́ мі́цно стя́гнені
лани́ухом. Прокі́п ба́чив, що як в сій хви́лі не зде́р-
жить во́за, то все, ві́з, ко́ні а мо́же й він сто́чать ся
у про́пасть.

Тогди́ підпе́р ві́з плечи́ма. Добу́в послі́дних сі́л
і-зде́ржав. Ко́ні хви́льку відса́пнули і потягну́ли ві́з
да́льше, але Прокі́п, надса́дившись під вели́чезним
тяга́ром, проле́жав ці́лого пів ро́ку на кри́жі.

23. Петро́ і Іва́н.

Двох візників, Петро́ й Іва́на,
З двома́ возами́ з ра́на
Госпо́дар віслав у до́рогу.
Петро́ві ко́ні, як каті́,
Іва́новіж ле́дво мо́гли іти́,
Та́й ще оді́н щось наляга́в на но́гу.
Іва́н візні́к завзя́тий,
Хоті́в доко́нче до ме́ті
Пе́ред Петро́м ще ста́ти.
Кри́чить на ко́нній, нага́няє
І му́щить бато́гом (аж стра́х),
Жене́ навпе́рість і не пита́є,
Чи де вибо́їни, мі́сткі, чи бі́тий шля́х.
„Іва́не, дру́же!“
Сказа́в Петро́, — „гляди́ лише́нь, не ду́же
Жени́, худоби́ так не би́й!
Тя́ж ба́чши, шля́х пога́нний,
Не ле́гкий ві́з, а твій була́ний
Зовсі́м сла́бший!“
Та де то́бі! Не слу́хає Іва́н!
З Петро́м поча́в ще супері́чку.
А да́лі, кри́кнувши: „ось тут я пан!“
З гості́нця заверну́в на попере́чку,
Пігна́в. Петро́ гості́нцем ті́цав ті́хо,
Кали́жжі, я́ми омива́в.
І на сам ча́с, мину́вши вся́ке лі́хо,
На місці́ став.
Гляди́ть, шука́є,
Кри́чить, гука́є,
Іва́наж як нема́є, так нема́є,
Аж де́сь над ве́чер він прилі́з;
Коня́та ле́дво тя́гнуть ві́з,
А сам Іва́н таксі́й, що ле́дво ди́ха.
„Гей, бра́тнику“, — гово́рить, — „то́го лі́ха,
Що нині́ я зазна́в, то не забу́ду,
По́ки випра́ти бу́ду!“

* *

Не ду́рно ка́же го́лос лі́ду:
Не в пору́ поспі́шиш,
Грома́ду насъмі́шиш.

24. Два наймити́.

Як промину́ли осі́нні робо́ти, післа́в госпо́дар
своі́х наймиті́в по дрова́ до лі́са. Двох їх було́ і двома́
фіра́ми їхали́.

Заїхали в ліс і набрали дров. Що лишні мали рунити, як старший парубок Олексій взяв сокиру в руки, тай клікнув на Семіна. А Семін був невеличкий хлопчина, що лишні скінчив школу, але опротів, не мав де дітись, тай пішов на службу.

— Семіне! — каже Олексій. — Чекай ще, нарубавмо дров, нав'яжемо вязок, тай по дорозі продамо. Будемо мати на тютюн!

— О, сего вже, Олексію, не буде! — відмовив Семін.

— Не буде? — засміявся Олексій, — а побачим, що буде!

— А я господареві скажу.

— Та скажи, коли такий вірний! — глумився Олексій.

Семін поїхав, а Олексій нав'язав вязок і продав по дорозі. Добра скінули дрова, і вернули знов до ліса.

— Чужим ти не загриєш ся, Олексію! каже Семін.

— Чому ні? відповів Олексій, — а ось вже загриє ся. І тютюну маю, і гробші маю!

— Але як ще раз, то їй Бóгу, господареві скажу.

— Кажі вірнику, — зареготавсь Олексій, — сам в біді пона́деш. І знов, як передше, нав'язав дров і продав по дорозі в корчмі.

Семін вже не стерпів і розказав господареві. „Та то він сам дрова продавав — клікнув Олексій злісно, а тепер на мене складає. Він лихий тому, що я єму і тютюн і гробші відобрав. Хотів я вам віддати, але мусів передше коні напоїти. Ось дивіть ся і тютюн і гробші“. З тими словами виняв з кишені одну пачку тютюну, трощи гробшні і подав господареві.

Господар зм'яв ся; сам не знав, що казати. Парубки почали сваритись. Їх сварку почув сусід, підійшов ближше і спитав господаря, о що ходить. Господар розповів.

— А то невіра безбóжна! — клікнув сусід. — Сам продавав, а на Семіна складає. Я сам бачив на власні очі, бо стинав недаліко дерево.

— Від нині, — сказав господар — ти Олексію не маєш у мене служби, а ти Семіне, оста́нь ся, будеш мені рідним сином.

25. Робітники.

Ой підемо, пане брате,
Та на заробітки,
Не буде нам доганочка
Ні звідки, ні звідки.

Не буде нам доганочка
Не буде неслави,
Як виведем перекоси,
То трави в дві лави.

Як візьмемо коси в руки,
Не оглядаєм ся;
Чи до плуга, чи до ціпа,
Не повстадаєм ся.

Кажуть люди, що ми бідні; —
Що нам за неволя.
Тут заберем, там посієм,
Там зберемо в поля.

Пішки брють, пішки сіють
І збирають люди,
Пішки Біг щастить на вроду
Нам біді не буде.

Пішки Господь дає силу
І здорові руки,
Не страшне нам жадне лихо,
Не треба й привукі.

Наше поле в божій волі,
В ній наші достатки, —
Ходім брате заробляти
Від хатки до хатки.

26. Діра в містку.

Возіли люди дерево з ліса і вибили діру в містку. Діра була спершу маленька, але за кождим переїздом ширшала чим раз більше. Що то вадило одному або другому стати, зняти кусник дерева і забити діру. Коли ні! — Що я буду направляти? — подумав собі Іван; — най Стефан направляє. А Стефан знов подумав: Що я буду тим гайтись, най Іван направить, він також їздить. Так спихав оден на другого, і кождий тішив ся, як сам переїхав.

Аж ось надїхав Іван з величезною фірою дров. Коні мав здорові, тай не жалував. Виїхавши на місток хотів вийминуті діру, тай звернув на бік. Аж тут пірхнула зпід містка качка. Коні сполбшили ся, скочили в бік і оден застряг в саму діру. На щастє лиш звинув собі ногу, але дальше вже їхати не міг.

— Добре так Іванови, — говорили друзі, — пай би був місток направив.

Іван пізнав, що люди говорили правду, тай нічо не казав. Збігли ся добрі люди, підняли, випрягли коня і перетягнули віз на дорозу. Але під напором ваги, що довго стояла на мості, він цілий завалив ся.

— Кудійж ми тепёр переїдем? — йойкали другі, що в дровами стояли.

— Добре вам так! — сказав Іван, — було місток направити.

Так терпів одён за всіх, а всі за одного.

27. Коваль.

Дзень, дзень мблот по зелізі!
Бўде обрўч на телізі,
Бўде леміш, бўде рало,
Щобі скібу добре брало.

Дўють, дўють чорні міхи,
Пірска бгник із утіхи,
А зелізо у горнілі
Аж біліе в жару сілі.

Тепёр егб на ковалю!
Стўку, пўку, таї ще мало!
Бійте, бійте хлопці рўчі
На топірці на блискучі.

Бійте, бійте без вимови,
Бўдуть свёрли і підковы,
Бўдуть серпії і мотіки —
Праці мало, зиск великий.

Гей огніста наша прация,
Не лінівим за ню брать ся;
Скачуть іскри із металю,
Покі тепле, куй ковалю!

Всіх би тпх мені прислати,
Що не люблять працювати,
Тпх що дўють на студене, —
Швидкоб інші стали в мене!

З всіх охлілпх та нездалпх,
Із лінівпх та недбалпх,
Вікую в коротке время*)
Сильне, бйстре, сміле плёмя.

28. Прóцес.

Як старенький Маковічўк помёр, лишів синам, що їх мав двох, хату, горбд, зёмлю, худббу і все, що трёба до господарства. Маётюк ладний; можна було жити і на Бóже дати. В завітчаню наказав покійний батёко, щобі браті по рівній пайні поділились.

— На разі робім в кўпці — сказав брат старший, а що заробимо, то поділимось по рівній часті.

— Я так не хóчу, — відповів молодший — ділім ся!

Що моё, то моё! що твоё, то твоё!

І почали ділітись. Поділились хатою, горбдом, грўнтом, худобою, господарским снаря́дом, посўдою, одёжою, словом всім, що було; лишів ся лиш одён кожўх.

— Се вже мені бўде, — сказав старший.

*) час.

— Коли мені! — сказав молодший.

— Аджеж я старший!

— А я молодший!

І посварились. Зі сварки прийшло до спору, і оба подали до суду. Завзялись так, що як виграв оден, зараз другий подавав до вишого суду; а як там виграв другий, то перший ще вище відкликав ся. Процес тягнув ся довго. Тимчасом треба було платити адвокатів, писарів, вонних, їхати на термін, гаїти дорогий час. Браті не мали готових грошей, тай цоволи продавали худобу, ґрунт, горід. Лишились тільки в одній хаті.

Міжтім як відчинили скриню, дівлять ся, а кожух сточили молі цілком, бо браті процесуючись, не давали оден другому кожуха навіть провітрити.

В селі підняв ся сміх такий, що з сорому не важились людям в очі подивити ся. Вибрались з села, і наймались на службу по сусідних селах.

Ось до чого доводять процеси!

29. Вовк.

Голодний вовк пішов на лова.

Аж зирк! Баранчик край дуброви:

„Ось і обід!“ — поміксував вовчісько,
Тай скік до него. Вже ось-ось був близько,
Коли серну побачив він в гаю.

„Серна смачніша! Дай, серну спіймаю!“ —

Подумав вовк, — „баран дурак

Від мене не втече і так“.

Нуж вовк мій за серною гнати!

Сернаж як вівка вздріла,

Як стій, ногам швиденько давши знати,

В лісі стрілою полетіла.

Гнав вовк за нею гнав,

Та де тобі серну дігнати!

Задихав ся, увесь охляв,

Прийшло ся в порожні вертати.

Біжить туди, де бачив барана.

Що за маня!

Баран зачувши вівка,

Давно в село побіг;

„От, бідна ще моя головка!“

Заплакав вовк, „Тепер і жаль і сміх!

Я на подвійну злякомивсь побіду,

Тепер лишив ся без обіду!“

30. Золотé серце.

Було се літої зпми. Мороз тисну́в, аж під но́гами скрипіло. Доро́гою ішла стару́шка в подéртих чере-
вках, накинeній старій, подéртій ху́стці. „Помілу́йте
бідну,“ шепотіла крі́зь ка́шель до прохóжніх, але
ніхтó не зверта́в ува́ги на не́ї.

Аж от ви́бігли школя́рі зі шко́ли. Ви́біг і Михáсь.
Перебі́гаючи ко́ло стару́шки, гли́нув на не́ї і мабу́ть
жаль му ся зробило, бо пошпо́ртав в ки́шені, добу́в
щось і ткнув стару́шці в ру́ку. „Прості́й Біг!“ — шéн-
нула стару́шка, і не всти́гла ще й огля́нутись, як
Михáсь махну́в да́льше.

Але дру́гим бо́ком у́лиці ішли́ отéць духо́вний,
котрі́ то все ба́чили. — „Михáсю!“ — клі́кнули, —
„ході́ но сю́ді!“ Хло́пець прийшо́в, спалені́вши ці́лий,
як би що злóго вчині́в.

„Що ти дав тій бідній стару́шці?“ — спита́ли
отéць духо́вний. Хло́пчик мовча́в, спалені́вши ще
дуже́ше.

„Та скажи́, дити́нко! Дóброго ді́ла не трéба со-
ромі́тись!“

— Я дав їй, — промóвив Михáсь з т́иха, — лишé
грéйцар, бо б́льше не мав

„І се крáсне ді́ло!“ — сказа́ли отéць духо́вний. —
А щоби́сь зна́в, як се Бог і лю́ди любля́ть і за́раз на-
городжа́ють, ма́еш за св́й одéн тепéр чоті́ри. І отéць
духо́вний да́ли е́му чоті́ри грéйцарі.

Михáсь не хоті́в взят́и. Депéрва, по до́вгій намо́ві
приня́в і подя́кував крáснeнько. — „Най тебé Бог бла-
гослови́ть, дóбра дити́но!“ сказа́ли отéць духо́вний.
Тимчасóм дівля́ть ся, а Михáсь скóчив і ті́ чоті́ри
ткну́в стару́шці в ру́ку. Отéць духо́вний зверну́ли ся,
клі́кнули на не́го, але Михáсь не чув, скруті́в і май-
ну́в в дру́гу у́лицю, як би хто за ним конéм гоні́в.

Раз хлопчи́на!

31. Поті́ха.

Іва́сь учі́в ся в сі́льській шко́лі так пильно́, що всі́
ра́дили післа́ти е́го до м́ста. Там учі́в ся Іва́сь ще
лі́пше. Хоч ро́дичі Івасéві бу́ли бідні́ і жи́ли з не́ве-

лічкового господарства, постановили з послідного змогтись, і Івася до гімназії післати. Там обставів вже Івась сам; учів других і з того жив. А що був набожний, пильний і понятливий хлопчик, скінчив гімназію дуже добре і пішов на сьвященника учітись.

За чотіри роки вийшов сьвященником. Добрій син хотів взяти родичів до себе, але не минуло літ кілька, як его покликали вище аж до Відня, бо був дуже вченим і ревним сьвященником. Тимчасом отець его помёр, благословлячі Бога, що ему зіслав таку потіху в сні. Остала ся лиш мати, котрій син помагав щедро, щоб не бідувала на старі літа.

Міжтім о. Іван своєю ревністю і ученостю так подобав ся начальству, що его поставили найвисшим достойником церковним, т. е. владікою.

Як вертав з Відня до міста на свій владичий престол, всі достойники, сьвященники і величезний здвиг народу вийшли ему назустріч. Владика подякував сердечно і запросив всіх достойних гостий на обід.

Якє було зачудованє гостий, коли увійшли до владичої палати і за столом, де мав відбутись обід, застали в самім старшій кінці — стареньку селянку. в простій свитині, як на селі.

— Хто се? Хто се? — питаїли всі.

— Се моя мати! представив всім владика. — Се моя мати, що мене вигодувала, виховала і на людий вівела. По тих словах владика поцілував свою матінку в рюку.

Всі присутні не могли налюбуватись тою честью і поважанєм для матері, тай вийшовши розповідали всім людям яко красний примір, як шанувати налєжить заповідь четвёрту.

32. Запомога.

В повітовім місточку роздавали запомогу. Була се як раз тяжка зима, годї було де заробіти на хлїб насущний. Надто рік був лихий, мало де зародило, так що в цілїм краю показав ся голод і нїжда. Тодї то правітельство казало бідним людям давати запомогу: грїші, хлїда, мукї, зєрна, що хто бїльше потребував

Здвиг на́рода окружа́в будінок ста́роства, бо там розда́вали за́помо́гу. Оден пхав ся поперед дру́того, труча́в, крича́в, щоби́ єго́ наперед пусти́ти. Цілий день бо́жний розда́вали, аж розда́ли все, що було́. На са́мім кінці́ стоя́ла бі́дна вдова́, котра́ хоть пе́рша прийшла́, та не дійшла́ до пані́в, бо всі́х пе́ред собою́ пуска́ла. Така́ вже з ро́ду че́мна була́. Хоть як голодува́ла з п'яти́ діточка́ми, а просі́ти і пха́ти ся соромі́лась. Наоста́нку поча́ли за́мкати́ дві́рі. Вдови́ця ва́жко зі́тхну́вши зве́рнула́ ся до відхо́ду.

— А вдова́ Орі́ся нічо́ не діста́ла! клі́кнули пан ста́роста, загля́нувши че́рез ві́кно́ бі́дну вдови́цю.

— А чо́муж ви не прийшли́ тогди́, як дру́гі? — за́пита́ли пані́ Орі́сю, котру́ пан ста́роста ка́зали при́кликати.

— Та я ту від ра́на чека́ю, — відпові́ла сми́рна вдова́ — а́ле дру́гі... мо́же потрі́бні́ші бу́ли.

Тота́ сми́рність і че́мність звору́шила глубо́ко всі́х при́сутних. Зложи́лись, і сми́рна вдови́ця діста́ла бі́льше, чим дру́гі пе́ред не́ю.

Так то не́ра́з послі́дні стаю́ть пе́ршими́, як гово́рять ся в пи́сьмі св'я́тім.

33. Горне́ць з по́пелом.

В часа́х грабі́вництва́ й во́єнних трі́вог
Оде́н чоло́вік прожи́вав,
Що ска́рб, котри́й відки́сь пі́слав єму́ Бог,
У го́рщик у по́піл схова́в.
Та на́гло засту́кала сме́рть бі́дака́;
Ні́кому про ска́рб не сказа́в.
І до́вго як рі́ч непотрі́бна я́ка,
Горне́ць той у сі́нех сто́яв.
Аж ра́з у ту ха́ту убо́гий жебра́к,
Голо́дний, обде́ртний забрі́в,
І став кра́й поро́га і жа́лібно так
Хоч ло́жечку стра́ви просі́в.
Ізди́ня на той час як ра́з при сво́їх
Сиді́ла і ї́ла обі́д.
„Возе́ми собі́, ді́ду“ — сказа́ла на сьмі́х, —
„Горне́ць, що там в сі́нех стої́ть“.
„Бі́г за́плать!“ промо́вив покі́рно старе́ць,
І го́рщик поні́с у ру́ці;
Кра́й шля́ху засі́вши сягну́в у горне́ць,

Аж дивить ся: там червінці.
Вертає до хати. „За пакість такū
Я злом вам не хочу платить.
Ви думали: попів є в вашім горшкū,
Аж бачте, там скарб ваш лежить“.
Зі встїдом газдїня взяла свій горнєць,
Старця вдарувала, як слїд;
Та доки вона жила, то кождий старець
Мав в неї привіт і обід.

34. Вдовина лепта.

Ходили люди по селї збирати на церков. Бували всюди, лиш Оріну поминули. Побачила се бідна вдова, підбігла до них, тай кинула сотик. — Отто ся всадила! — говорили люди усміхаючись.

Довідались об сїм отець духовний, тай відозвались до людий: — Не смійте ся, люди, бо ся вдова дала найбільше. Я вам се доведу із письма святаго. Одного разу давали люди на божє в церкві Єрусалимській. Одєн кинув тїлько, другий тїлько, а підійшла бідна вдова, тай кинула двї лепти, (так як наші два сотики). Ісус Христос побачив се, тай сказав: „Ся вдова дала найбільше“. — Чому? — питали люди. „Тому“, сказав Ісус Христос, „бо другі давали, що їм збувало, а ся вдова віддала цілий свій маєток“.

— Правда, — сказали люди, — і Оріна не має чим діти погодувати, а поза громадою не хотїла остати.

— Видите, — закінчили отець духовний, — не дивіть на се, що хто дає, але як хто дає.

35. Кара за ланімство.

Надходили свята Рїздва Христового, тай мати післала Павла і Катерину до вуйка за мєдом. Вуйко жив на другім кінцї села і мав велику пасіку. З неї давав всім своякам на святий вєчер меду до ішєніцї.

Діти прийшли, поклонились чемнєнько і сказали в голос: „Слава Ісусу Христу!“ — Слава на віки! — відповів вуйко. — Ви певно за мєдом? — Діти сказали, чого прийшли. — Добре! — відповів вуйко, — маєте тут в горнятку для мами, а тут на мисочцї для вас. Ви мені нераз в пасіцї помагали, тому я і для вас

злагодив частку. — По сих словах поставив перед них мисочку меду а вуйна вкромла їм хліба. — Тільки уважайте, — сказала, — не їжте богато, бо вам зашкодить.

Катеріна послухала, зіла кусник хліба, подякувала вуйкони і вуйні, тай більше не хотіла. Але Павло, як приченив ся, аж не красно було. Все зів до чиста, ще і мисочку вітер хлібом. Затé як вийшов від вуйка, почув страшній біль в середині. Ледви дійшов до дому. Дома кіннув ся на постіл, почав вйти ся і кричати, аж перелякані родичі післали по вуйка. Прибіг вуйко, давав раду, як міг, але болі тревали цілий день і цілу ніч. Аж над раном полékшало трбхи.

— А не ліпше то було послухати вуйни? — сказав наконéць вуйко.

— Кожний дар Божий красний, смачний і добрий, але трéба вó в міру уживати.

36. Коляда.

Вселénная*) веселі ся!

Бог від Діви днесь родів ся.

2. Во вертéпі між бидляти,
Там Христóви поклін дати
Три царі, три царі приходять.

Ладан, міро, злóто в дарі

Тут принесли тріє царі

2. Новорóджену Царéви,
Всéго сьвіта Господéви
Віддати, віддати в покрі.

37. Хто з Бóгом, Бог з ним.

На Підгірю жив швець Сава, богомільний і трудолюбивий чоловік. Мéжци убогими не міг він нічого добити ся, хоч і продавав свою роботу на торгах в сусідних містах.

В день перед прázником сьвятого Василя зібрав Сава всі свої чоботи, що нашив враз з найстаршим своїм сином, і повіз на торг до сусідного містóчка.

Але скóро Пустів ся в дорóгу, посипав ся сніг і так завіяв дорóги, що мало хто міг добитись до міста. Отже купців було дуже мало, а Сава не продав на

*) цілий сьвіт.

стільки, щобі купити хліба для семеро своїх діточок. Ще більше журив ся тим, що взяв послідний гріш з дому і тепер вже ніяк біді не зможе порадити. З таємними думками прпіхав до дому.

Жінка Сави була добра і поббжна. Побачивши, що муж вертає, вибігда з діточками чим скорше назустріч, а привітавшись, зараз жалувалась, що не була в силі зварити ему вечєрі, бо дома не лишилось і шєлюга, а бохонець хліба, позичений у сусіда, зїли діти ще за дня.

Сава поглянув милосєрдним оком на жену і дрібні діточки. В єго очах станули слєззи, а з великого болю не міг і словєчка промовити.

Але де бїда найбільша, там поміч Божа найблизша. Ще не встиг Сава віпрячи коні від вєза, коли одєн селянин явив ся на подвірю. Привітались і селянин зараз сказав: „Такá а такá річ, завтра скоро сьвіт маю їхати до ліса а тут перед годїною трітєв я ногою о пєнь і одєн чобіт мені роздєр ся. Вибачайте, що так пізно прихòджу; я заплачу і в двòе, кобі лиш ви зараз мені направити“.

Отже Сава взяв ся зараз до роботи, а міжтім розказував о своїй гіркій біді.

Селянин був чоловік багатїй і доброго сєрця. Він сказав до Сави: „Коли потреба доконче, я вам радо поможу. Сєгодня продав я дві фіри дров, та якось незгірше. Кілько потребуєте?“

Сава не бажав більше, як одного лєва (риньского), а за нап्रा́ву чобота не прийав і шєлюга.

Селянин чудував ся чесноті шевця і єго родіни і попрацавши ся пішов своєю дорогою.

Від того часу здавало ся, що благословєнне Божє прибуло в дїм Сави. На ярмарках велò ся ему тепер незвичайно щасливо. В цілій окòлиці попитували тїлько за єго роботою, бо була і міцна і добра і дуже дешєва. Сава міг не тїлько свої довгї поплатити, але також і діти свої чєсно виховати і кождому дати прївїд в сьвітї.

Так то Господь Бог нікого не лишає без помочи; коли єсть чєсним, милосєрдним і богомільним чоловіком.

38. Хто гóден, той не голóден.

Давно́ се було́; ще в ті тяжкі часі́, як лю́ди вірили в чари́ і всякі́ нечісті́ сіли́. Ні́ні, хвалі́ти Бо́га, то́го не́ма, лю́ди прозрі́ли: а як ще де єсть, то най вас Бог від то́го хорóнити. Отже в ті давні́ часі́ запі́звали́ одні́го госпóдаря до сýду, що він зна́є чари́, бо, ка́зали́ він ма́є мали́й ґрунті́ць а зби́рає бі́льше, чим і́нш, лю́ди в селі́.

Госпóдаря покли́кали до сýду і ка́зали́ привести́ свѣ́дків з со́бою. Назна́ченого дня госпóдар при́йшов. — А деж твої́ свѣ́дки? — спита́в сýдня. Госпóдар закли́кав в ко́мнату́ сво́ю жінку́, ді́ти, челя́дь, всі́ спрацьова́ні і обсма́лені́ від ві́тру і со́нця, але́ кремезні́ і здоро́ві. „Дру́гі свѣ́дки“, сказа́в госпóдар, „стоя́ть в сінью́х“. Сýдня ви́йшов а госпóдар показав́ блеску́чий і ширóкий плуг, до́бру боро́ну, сі́чка́рню, мо́тики, ри́скалі́, все мі́цне і на́ручне, аж мило́ в ру́ки взя́ти.

„А трéті свѣ́дки“, мови́в да́льше госпóдар, „стоя́ть на дво́рі“. І показав́ сво́ю худóбу, тучну́ і здоро́ву, що годі́ було́ надиві́тись на не́ї. „Маю́ ще і четве́ртих свѣ́дків“, кінчи́в госпóдар, „але́ їх вже не мо́жу пока́зати. Се мо́я моли́тва, недóспані́ но́чч, труд і запо́падні́сть“

— Досі́ть! — кли́кнув сýдня, — досі́ть, че́сний госпóдарю! Та́кі чари́ пови́нен ко́ждий ма́ти, бо та́кими ча́рами піднесе́ ся ко́жде господа́рство.

39. Не встида́й ся працюва́ти.

Мали́й Ісус, Спасі́тель свѣ́та,
В лі́тах дитя́чих до́бре дба́в;
Рука́ми власни́ми що́ днѣ́ш
Сво́ю хати́ну замі́тав.

Свято́му Йо́сифу старо́му
Допома́гав в е́го тру́дах,
Рука́ми власни́ми тесля́рив
Із ним по се́лах і мі́стах.

І хоч в ду́ші вели́кі дум́и
Плека́в і свѣ́ту голосі́в,
Він сво́їй ма́тери Марі́ї
Воді́ з крини́ці прино́сив.

Отсе́ то, ді́ти памя́тайте,
Що жа́дна пра́ця не є́ встид;
Нехай́ Ісус примі́ром сво́ім
Вас заохóтить, просве́тити́.

Ли́ш ті́мте жи́знє е́го святу́ю,
Працю́йте че́сно весь свій ві́к,
А Він на всі́ житя́ турбо́та,
Дасть вам у пра́ці ві́рний лі́к.

40. Голос божий в серцю чоловіка.

Двох подорожних ішло цілий день і вступили вечором до господи, щобі відпочати. Ледво вступили за поріг, роздався нараз крик поза ними: горіть! горіть! Одн подорожний кинув сейчас палицю і торбу, тай побіг до огню, щобі ратувати. Але другий почав за ним клікати: „Де ідеш? По що? Що тебе се обходить? Чи там не буде кому ратувати?“ Однак перший і не зважав на его мову; побіг чим скорше, там де горіло. Пішов і другий за ним, але поволі, ногою за ногою, та лиш на те, щобі стати і призіратись з далєка.

Горіла селяньска хата. Стріха вже згоріла і огонь добирався до середини. Перед хатою бігала мати, ломіла руки і клікала заєдно: „Діти, мої діти! Ратуйте, людоньки, бо в хаті мої діти маленькі!“ І вже сама хотіла кинутись в огонь. Почув се перший подорожний і не питаючи богато, скочив крізь горючі двєрі до хати. Поблємнь обняла все, нічо не було видко. — Що він зробив? — кричали люди, — пропаде, згіне очевидячки. Але за хвилю вискочив подорожний, тримаючи на руках двє дїточок, котрі накрив мокрим простіралом. Мати побачивши діти клікнула радісно і впала подорожному до ніг. Але подорожний підняв її скоренько і промовив: „Не мені дякуйте, не мені, лиш Господу Богу!“ В тій хвилі затріщало страшенно і ціла хата завалилась.

Як подорожний вернув до господи, каже до него другий: „Хто відів так виставляти своє житє? Хто се тобі казав робити?“ А він ему відповів: „Господь Бог, той Пан огню, Пан тої горючої хати і цілого світа казав мені се зробити. А голос Его я почув в своїм серцю“.

41. Громада по нїтці, тай бідному сорочка.

Десь під саму весну погорів Проць Заруба, найбідніший чоловік в громаді. Він пішов в лїс за прутем, жінка на ріку зі шматем, а діти палили в хаті солому, — тай спалили хату. „Деж мені тепер підітись?“ жалував ся Проць. „Прийдєсь хибя на старість під чужім тїном голову зложити!“

Жаль ста́ло ко́ждому, бо всі в селі любі́ли Про́ця. Був се справді́ чоловік такий, що хоть до ра́ни при-
ложі́. Чи ко́му помо́чі в робо́ті, чи до мі́ста післа́ти,
чи ко́ло хо́рого посі́дити — лиш хто попра́сить, — вже
Про́ць іде́.

Війшли́ раз лю́ди по службі́ Бо́жій з це́ркви, а
старе́нький і ду́же пова́жний ві́т промóвив до них так :
„Пано́ве грома́да, ка́жуть лю́ди, що грома́да по нитці́,
тай бі́дному сорóчка. Що би ви на те сказа́ли, як би
я вам пора́див пі́ти до дво́ра і попра́сити па́на о ма-
терия́л. Ті́, що ма́ють ко́нї, зве́зли би, на́ші соки́рники
обро́били би, парубки́ зійшли́сь би і підве́ли. Поті́м
би ся на́ші жі́нкі зійшли́ і облї́пили, а в осе́ні, як Бог
дасть дочека́ти, ми би ски́нули ся по околóтові́ і по-
ши́ли. Зна́єте, що би з то́го бу́ло?“

— Про́ць мав би ха́ту! — кри́кнули всі́. І як за-
гада́ли, так зро́били. Пан ра́до приста́в да́ти материя́лу,
ті́лько щоби́ собі́ лю́ди зве́зли. Все і́нше зро́би́ла
грома́да точні́сенько так, як пора́див ві́т.

„Пра́вда, Про́цю“, сказа́в ві́т, як вже ха́та бу́ла
гото́ва, „грома́да по нитці́ тай Про́цєви сорóчка?“

— Пра́вда, пра́вда! — відпові́в Про́ць. Ва́рта же
за таку́ грома́ду і голово́ю нало́жити. І весе́ло, як ще
ніко́ли в житю́, забра́в ся на зи́му до ново́ї ха́ти.

42. Пі́сня при сї́вбі.

Наді́йшла́ весна́, всі́м лю́дям кра́сна,
Ча́с мені́ пра́цюва́ти;
Бо́же помага́й! Бо́же помага́й!
Жи́течко засі́ва́ти!

Бо́же помага́й, зароді́ як га́й
Пше́ніцю зо́лотю́,
Щоби́ шумі́ла, га́рно до́спіла
А́ я се́рп наго́тю́ю.

Бо́же помага́й, щоб бу́в урожа́й,
Відверта́й сло́ти злі́ї,
Щоб про́живі́лись і зве́сели́лись
І ста́рі і ма́лії.

Щоб і вбóгому і прохóжому
Було з чо́го подáти,
Щоб росло́, цвилó як в вінку́ село́
У бóжій благода́ти.

43. Що ва́рта в господа́рстві малéньке пті́че гні́здо?

Дені́с, іду́чи до шко́ли, узрі́в на де́реві пті́че гні́здо. Ози́рну́в ся сюди́-туди́, а не побáчивши ні́кого, кінну́в кні́жку і капелю́х під де́рево та́й ви́пняв ся на горóу. Ски́гну́чй, на́че спра́вді́шнім плаче́м, злеті́ла ста́ра пті́чка, áле неми́лосе́рдний Дені́с пі́рва́в мо́лоде́нькі і схова́в в па́зуху. Було́ їх двóе.

Уті́шений сво́єю до́бичи́ю поча́в злази́ти. Але ще не всти́г і одної́ но́гі спусти́ти на зе́млю, як щось ско́чило і болю́чо є́го дра́пнуло́ в бі́к. Перестра́шений хва́ті́в ся одні́ю руко́ю за бі́к, а нама́цявши там щось живо́го і важко́го, кри́кнув бе́з па́м'яті, пусти́в обі́ ру́ки і як стій — грі́мнув на зе́млю.

Як прочу́няв, побáчив лиш розде́рту па́зуху, закро́вавлений бі́к, а під корче́м до́йда́в вели́кий, чо́рний кі́т послі́дну пті́чку. Дені́с зро́зумі́в — па́лець Бо́жий. Оце́ то́й кі́т за́ході́в тако́ж до птичо́к. У Дені́са, як у ко́ждого ли́хого і непо́рядного хлóпця бу́ла поде́рта па́зуха. Кі́т побáчивши крі́зь ді́ри пті́чі голо́вкі, кінну́в ся до́ них і мимохі́ть подрáнав Дені́са та́й ски́нув з де́рева.

Перестра́шений, пова́ляний, обде́ртний і з закро́вавлени́м бо́ком при́йшо́в Дені́с до шко́ли. Товáриші поча́ли сьмі́ятись з не́го, аж се зве́рну́ло ува́гу учи́теля. Учи́тель поча́в до́питува́тись, і Дені́с му́сив ці́лу сво́ю нече́сть в шко́лі розпо́вісти.

— Ві́диш, які́й Го́сподь ласка́вний для те́бе? — сказа́в учи́тель, — бо тво́я прові́на дале́ко тя́жша. Го́сподь хоті́в то́бі ли́ши пока́зати, що́ ти зле́ роби́ш, áле що́ ска́жуть та́то, як до́відають ся, яку́ ти ї́м шко́ду вчи́ни́в?

— Я та́тови не вчи́ни́в шко́ди! — промо́вив Дені́с крі́зь слё́зи.

— Ні́? — Побáчимо! — Пра́вда, ти ві́дер двóе мо́лоді́х птичо́к?

— Правда! — шепнув Деніс.

— А знаєш, кільки така мала птічка зїдає на день гусениць? Я тобі скажу. Щобі ся доволі наїсти, потребує кожда денно до 50 гусениць. А їх було дві, отже зїдали на день 2 рази по 50, разом 100 гусениць. А що стара птічка годує свої молодята 4—5 неділі, то возьмім лишє 4 неділі т. є. 30 днів, в такім разі виїли би були за той час 30 разів по 100, значить 3000 гусениць.

— Страх! клікнули зачудовані школярі.

— А тепер подумай, як тих птичок нема, кільки цвіту зїсть тобі в городі тих 3000 гусениць? Щобі одна гусениця зїла на день лиш одєн цвітєк — а оні дужє пажерливі, — то всі зїдять за 30 днів 30 разів по 3000 т. є. девять тїсячів цвіту. А як би з того цвіту виросли овочі, то могли би за них тато собі і тобі купити одїне!

— Ах, ах! яка шкода! — клікнули діти.

— А тепер знаєш, Денїсе, якої ти шкоди татови наподїяв?

— Я сєго не знав! — заплакав Денїс.

— Отже той грїх і шкода най бѹдуть тобі наўчою, ачєй же ти від нїї поправив ся.

І справді Денїс поправив ся. Від того часу аж до старости лїт пильнував птичок, як ока в голові.

44. Найкрасший пташок.

Скажі мені правду, малє ти дитя,

Над яку птічку у сьвітї нема?

Чи над того ясного сокола?

Чи над того малого соловія?

Чи над тую зазую?

— Ясний сокіл високо лїтає,

Малій соловії садї розвиває,

А над тую зазуюленьку,

А над тую співесеньку

У сьвітї нема.

45. Трафіла коса на хамїнь.

Одєн купєць, вибпращючись в далєку дорбгу, дав сусїдови мнѹго желїза в перехѹвок. „Переховаїте менї, — каже, — як верну, відбєру собі з подякою“.

Що лиш купець відіхав, почав сусід роздумувати, якій би то способом закрутіти, щоби желіза більше не віддавати. Лихому на способі не бракне. Як купець вернув і о желізо упімнув ся, сказав ему сусід: „Чудне діло зложило ся з твоім желізом; я би сам тому не вірив, як би був на власні очі не побачив. Отсе величезний щур закрав ся в мою комору і зів твоє желізо. Я бачучи, що желіза з кожним днем менше, почав надзірати і настиг як раз в ту хвилю, коли щур уже послідної штаби догризав“.

Купець догадав ся, що сусід неправду говорить; однакж удав, що тій байці повірив і пішов до дому.

В кілька днів потім побачив на улиці діти, як забавляли ся а між ними сусідового сина. Привабив хлопчика до себе і сховав в коморі. Прийшов вечер, сусід почав розшпібати ся за дитиною, а як через цілу ніч не міг найти, прибіг раненько до купця і оповів ему своє нещасте.

„Можє ухопила каня, — сказав купець, — бо вчєра вечєр я сам видів, як летіла понад мою хату і несла в пазурах якусь дитину“.

„Жартуйте, — сказав засумований отець, — як би міг такий малий птах унести такий тягар, як дитина?“

„Чому ні? — відповів купець, — як найшов ся щур, що зів сто штаб желіза, чому би не могла найти ся така каня, що би забрала дитину?“

„То правда! — сказав сусід з тиха, — але я допустив ся ложі, бо ваше желізо у мене!“

„А я жартував! відповів купець, — бо ваша дитина у мене“.

46. Сороковець.

Люди набувають нераз лихих навичок: відворкувати, клясти і т. і. А як їм казати, що то зле, то відповідають: „ми вже до того привикли“. Дobre на се казав Сидір, побожний дуже господар: „Хто Бога щиро любить, той відвикне хотїй би і від як давної а лихїї навички“.

А мав той господар парубка, котрий розгнївавшись кляв і кляв, аж сумно слухати. Сидір упоминав вго

нераз, але парубок відповідав заєдно: „Се над мої сили; як чогб розлічу ся, то вже мушу клясти. Така моя натура!“

Одного дня рано сказав госпдар до него: „Диві ся, Сеньку — бо так парубок звав ся, — отсе маю новий сороковець з Материю Божою; дам тобі его, як через цілий день витримаєш, не будеш гнівати ся, ні клясти“. Сенько приста́в і тішив ся вже наперед ладним сороківцем.

Тимчасом дру́гі слуги змовили ся, щобі е́му до сороківця перешко́дити. Через цілий день зачіпали, дражнили, все наперекір робили, щобі лиш его розгнівати. Але Сенько трима́в ся; цілий день і словечка гнівно́го не вимовив.

Вечером дав е́му госпдар сороківця, тай ка́же: „Не сором тобі, Сеньку, що для марного гроша не кляв ти цілий день, а для любови Божої се тобі тяжко зді́лати?“

Сенько пізна́в, що госпдар ка́же правду. Від се́го дня завзя́в ся; і став поволі найлагідні́шим і найліпшим чоловіком.

47. Моліть ся Бо́гу.

Як раненько ся пробуди́ш,
На Бо́га згада́й,
І мо́литву ші́рим се́рцем
Е́му посла́й;
Він учі́є мо́льби тво́ї,
Ла́ску наді́шле,
Тай в здо́ровлю, Бо́жім мі́рі
Весь де́нь проми́не.

Як ляга́єш спочи́вати
У ве́чер трудні́й,
Знов до Бо́га помолі́ ся,
Щоб Го́сподь сьвяті́й,
Дав ти в мі́рі ніч проспáти,
Збуді́тись здо́ров,
Бо нам Го́сподь в но́чі, дні́ні
Защи́та, покрóв.

Як недóля тя приті́сне,
Як наді́я вся
Зні́кла, в безві́сти пропа́ла;
Пови́нність тво́я:
Знов до Бо́га помолі́тись, —
Він в ду́шу тво́ю
Як россо́ю з не́ба зі́дле
Благода́ть сво́ю.

Як у щáстю дні́ за дні́ми
Мина́ють тобі́,
Як не зна́єш, що то слéзби
Крова́ві, гі́ркі:
Знов до не́го без уста́нку
Мо́льби посла́й,
І безмі́рну ла́ску Бо́жу,
Ми́лість велича́й!

48. Веселий пастух.

В прекрасній долині, між лісами, пас молодий пастух стадо овець. День був хороший. Пастух, ступаючи звільна за вівцями, грав на сопілці і приспівував охоче, так що звінкий его голос ішов далеко по долині. А був саме тогди в тій стороні цар на ловах. Цар, побачивши веселого пастуха, закликав его до себе, та сказав: „Чим ти так тишиш ся, маленький?“

Хлопець не знаючи царя і гадаючи, що то який багатий пан, відповів: „А чогож би я мав журити ся? Жаден пан, навіть сам найясніший цар не є щасливий і багатший від мене“. — „Так? — спитав цар. — Скажиж, що ти такого маєш, що з самим царем рівняєш ся?“ Хлопець на те відповів: „Ласкавий пане, а чиж сонце на синім небі не світить так само для мене як і для царя? А ті високі гори і розлогі долини не зеленіють так само для мене як і для него? Моїх обох рук не дав би я і за сто тисячів золотих, а моїх очей не проміняв би я і за всі маєтки! Впрочім маю всьо, що мені потрібне, а більше, як мені треба, не бажаю ніколи. Наїм ся до сита, маю в що убраться, за рік зароблю собі тільки, що мені на всі потреби стане. Скажіть же тепер, пане, чи цар має більше?“

Цар усміхнувся та сказав: „Правду кажеш, хлопче! Будь лишé все вдоволений тим, що маєш, і веселий, а не буде тобі до щастя нічо хибувати.“

49. В чім щастє?

Не хочу багатства
Ані гроші мати,
Нї паном, бояром
Нї князем ся звати;

Лиш добрий най буду
І Богу миленький,
Най люблять мя люди,
Тогди я щасенький.

50. Пасочка.

Великдного тижня заблісли хати біленькими стінами, як би в білі сорочки поубирали ся; лишень одна маленька хатка край села стояла як спротива без білої одежини.

В тій хатці жила бідна вдовіця, котра попала в тяжку слабість і більше жадної помочи не мала, окрім семилітнього сина школярика.

Школярник Семенко був дуже добрий синок, і послухний і смирний. Товариші любили его як рідного брата, а отець духовний і пан учитель любили его, як рідну дитину. А мати то вже і пропадала за ним. Він бувало як дівчина і миски помие і хворосту узбирав на топливо і корови догляне, одним словом все, на що тільки его слабих сил стане.

А упоравшись з роботою не відступить від мамі. Она бідна лежить на постелі, а він вбзьме книжочку, та як стане читати, то так красно і складно, що мамі здає ся, неначе ангела коло себе чує. Так їй мило слухати із уст сина все то, що написано в книжочках.

Так він і тепер читав, аж утомив ся. Наостанку сказав: „Мамо, мамо, позавтра вже великдень, а ми які свята будемо мати?“

Мати глянула на него, та аж рясні слёзи покотіли ся по її лиці, бо жаль стало доброї дитини, котрій не в силі була справити свят, давно жданої утіхи. По хвилі промовила мати: „Синочку, коби лиш Бог дав мені подужати, якось тотό буде.

І малому закрутіли ся слёзи в очах, хотів щось заговорити, коли хтось мигнув пцід вікна. Семенко вийшов з хати і узрів свого шкільного товариша Василька, що прибіг его відвідати. Поговоривши дещо з собою, увійшли оба до хати.

Тут побачив Василько, що в хаті якось сумно, ні вибілено, ні пасок не печуть, нічо а нічо не пригадує, що недалёко вже світле Воскресєнне Христове.

Вийшли хлопці знов на двір а Василько питає: „Чому у вас нічо не варять, ні печуть?“

„А хтож,“ каже Семенко, „буде варити, коли мама хорі“. Засмутив ся Семенко та і Василєви жаль его стало. Розійшли ся.

Прийшов Василько до дому, а мати его тоді як раз вишмала з печи великодні паски. Василько глянув на паски, таї каже: „Мамо, а ви мені спеклі пасочку?“

„А деж би я на тебе, дитино, забула?“ відповіла мати, „таж ти знаєш, що я всім домашнім усё по пасочці печу. Ось і твоя пасочка!“

„А якáж она краса! Мамо, я собі такі її візьму!“

„Та куді візьмеш? Я всі до комбри занесу, та і твою“.

„Ні, мамуню, позволёте, я її сам схочу, коли она моя“.

„Про мене, візьми, лиш диві ся, щобі нині не їсти, бо то гріх“.

„Ні, мамуню, я не буду їсти“.

Взяв Василько свою пасочку, вибіг на двір і дав її Семенкові. „Дарую тобі сю пасочку“, сказав, „щобі і ви мали сьвята“. То сказав і зник.

Семенко прибіг урадований до хати і каже: „Не журіть ся, мамуню, будем і ми мати сьвята. Подивіть ся, яку пасочку мені Василько подарував“.

Мати зітхнула, із сльозами в очах подивіла ся на образі сьвяті і сказала: „Відиш, сину, що Бог нікого не опускає, хто лиш на него уповає“.

Семенко взяв молитвенник і почав глосно молити ся, а мати его шептала за ним.

До Василькової мами прийшла сусіда і питала, як їй паски удалі ся.

„Господія повелá її до комбри, показáла все пёчиво і додалá, що найкрасна паска то Василькова. „Васильку“, сказáла она, „ану покажи свою пасочку!“ А Василько почервонів, як бурáк, стоїть і слóвечка не промóвить. А коли́ мати докóнче наставáла, де пасочка, сказав він, що заніс бідному Семенкові, і розказав, які то бідні люди. „Ви мамо не гнівайтесь на мене“, закінчив Василько, „що я ему свою пасочку подарував“.

„Гнівати ся не гніваю, але чомуж ти мені не сказав, що з нею задумав зробити?“

„Бо наш пан учитель казали нам: лівá рука не повинна знáти, що правá дóброго творить“.

Мати поцілувала свою дóбру дитину, навязáла цїлу скáтерть*) пасок, солоніни, ковбас та писанок,

*) обрúс

і післала Васильком бідній вдовіці а сама пішла до великої хати, упала перед образами і молила ся горлячо за здоровле свого Василька та за пана учителя, що діти людські так красно учить.

51. Христос воскрес.

Христос воскрес! Радійте діти, Біжіть у поле у садок, Збирайте зілечко і квіти, Плетіть на Божий хрест вінок.	Нехай цвітуть і пахнуть цвіти, Нехай почує Божий рай, Як на землі радіють діти І звеселяють рідний край.
--	---

На вас погляне Божя Мати,
Радючи з святих небес...
Збирайтесь, діти, нуж співати:
Христос воскрес! Христос воскрес!

52. Святий євангеліст Іван.

Як дуже Господь наш, Ісус Христос, поважав працю, показав се найліпше тим, що сам працював в поті чола яко звичайний тесля до трийцятого року свого святого життя. А і пізнійше, як вже почав голосити свою святую науку, вибирав собі апостолів і учеників зпоміж людий праці. І так наймилішим его учеником був святий євангеліст Іван, котрий був чоловіком убогим і походив з убогої, рибацької родини. До двайцятого і пятого року життя жив св. євангеліст Іван з праці рук, т. є. риболовства.

Коли раз так сидів з своїм братом Яковом і на-правляв сіти, надійшов Ісус Христос і покликав его до себе. — „Ходім“, сказав до него, „від тепер будем ловити людий і посилати до царства небесного“. Від сего часу були нерозлучними товаришами.

Перед своєю смертю сказав Ісус Христос до своєї найсвятішої матери, показуючи на св. Івана: „Мати, се син твій“. А до св. Івана: Сину, се мати твоя!“

Так прийняв Ісус Христос убогого рибакá до своєї найсвятішої родини, а по смерті прямо з землі разом з тілом до царства небесного.

Пам'ять св. євангеліста Івана обходить церков щорічно дня 8. мая.

53. Пісня ратаї.

Жайворонку, рання пташко,
Ти вже дзвониш в небосклоні!
Гейже, коні, хоч і тяжко,
Крайте скиби по загоні.

Крайте скиби з ліва, з права,
Кожда скибка, наче стрічка;
Врідить жито ніби лава,
Врідить вівсик і пшеничка.

Жайворонку, рання пташко,
Нуж, співай нам дзвінше, дужче!
Хоч при праці скучно й важко,
Та ми дбаєм про будуще.

Наша праця дасть поживу
Людям, звірям, всякій птиці.
Гейже дружно! Зорем ніву
І спочинем при музиці.

54. Рано.

Зьвізди гаснуть, сонце сходить.
Вже збудились пташки всі,
Соловейко вже заводить
При потіці у гаї;
Жайворонки підлітають,
Міло в віздусі співвають,
Бога величають.

З дзвіночками худобина
На пасовиско іде,
Толока вся і долина
Вже збудилась і гуде.
В полі хлопці поспішають,
На сопілках вигравають,
Бога величають

Цвіт в городі в сонці сяє,
Мов той камінь дорогій,
І барвінок і тюльпани,
Рóżа, гвездичок малій.
Всі до неба ся здіймають
І знов тиху пісню співвають
Бога величають.

55. Клеветі.

Мати казала Явдошці курий пильнувати. Явдошка не пильнувала, тай одно курятко, що найкрасше, пропало.

— Буде біда, — погадала собі в першій хвилі, але за хвилю сказала: — ей, як мама питають, скажу,

що Олénка взяла. Олénка була сусідска дівчина, дуже добра дитина.

Як загадала, так і зробила. Як лиш матері запитала за курн, Явдошка заголосила крізь плач: — нема́ одного, бо Олénка взяла.

Маті кінула ся до Олénчиної хати, що була в сусідстві, застала Олénку на обійсті, і почала сварити.

Олénка почала оправдуватись, божитись, нічо не помагас. Явдошка їй в очі каже: — я бачила, як ти взяла.

На крик позбігались і другі сусіди, а як довідались, о що ходить, почали на Олénку пальцями показувати і говорити: — Дивіть ся, така мала, а гріха не побоялась, тай ще такого тяжкого.

Аж ось надійшов і Явдошин тато. Що тільки з поля вернув, а почувши крик, зайшов сюді. Розвідавшись про все, запитав грізно Явдошку: а яке то курятко було?

— Такé сорокатеньке, найкрасше наше! — відповіла Явдошка.

● — Такé? — спитав отець ще грізнійше, винявши з кишені жменю сорокато́го піря.

— Такé! — відповіла Явдошка тихим дріжачим го́лосом.

— Тепер вже сама́ бачиш, що Олénка невинна, — кінчив отець, — тільки ти сама́, що не доглядала курій, як матері казала. Ба не тільки не доглядала, але ще й вину спихавш на невинну Олénку, бу́цім то она́ взяла. А то не она́, але ворона, котру́ я що тільки зігна́в за горобами, як до́ждала о́станків.

Явдошка стояла, як на огні. Она́ не так боялась татової ка́рни, як лю́дского сьміху та со́рому. Їй здавалось, що всі на не́ї дивлять ся, та неначе пальцями в очі тичуть: ти клеветнице, клеветнице!

Цілий місяць не посьміла вийти з хати, та лю́дям в очі подивітись. Але се її і ви́лічило, бо від то́ї хвилі стерегла́сь клеветі і неправди, як огню.

56. Воробці.

Стре́нькі воробці, на́ївши ся дово́лі,
Крикливо́ю юрбо́ю розсі́лись на сто́дблї,

Тай ну, судить всю птицю почали,
І звісно, кождей латку припали.
„Що то за вудвуд! Дзюбатий, чубатий,
Ще й дурень, дума, що дуже багатий.
„Що то за краса! В синенькім жупані,
Проста ворона, а дума, що пані.
Іволга фівка на дощ при погоді
Тай від людей ховає ся мов злодій.
„Глуб сьвятий та божий, лиш у книгу класти,
Протє, не бійсь, літає чужє збіже красти.
„Заулі власні яйця в чужі гнізда зносить —
І як сьвятя земля ще таких грішниць носить?
„Співав соловій, та хто затє дасть гріш?
А побалакати не вміє, хоч заріж.
„А понад пліску ту нема вже дурня в гаю:
Весь день хвостом вертить, на що, по що — не знаю.
„Оттак воробчики при добрій хвилі
Усіх сусід судили.
Та трафивсь хоростіль, підслухав їх розмову,
Тай ось яку їм втяв промову:
„Гей, братчики, та схаменіть ся!
Заким сусід судить, на себе подивіть ся!
Сякі вже чи такі сусіди —
Усе одно;
А ви які? — Звичайні дармоїди —
Що людске крадетє зерно.

57. Яка кара постигла польових збиточників.

Яць і Луць були хлопцями дуже ледачими. Обидва служили в наймах, але як не дбали про своє, так і не знали пошанувати чужого. Підуть косити: раз не докобсять, другий раз перекобсять; підуть орати: раз не добруть, другий раз віоруть ся в чужу ниву. З того виходили спори, колотнечі, нераз і бійки.

А вже що найгірше: як виїдуть на ніч з кінями, то їм байдуже, чи коні пасуть ся на оболони, чи зайдуть в чужє збіже. Онї розстелять собі солóми, полóжать ся спати, а дóсвiта на коні тай домів. Неодєн лиш руки залóмить, вийшовши на другий день і побачивши столóчену та поніщену пра́цю.

Так оні робили довший час, аж раз постигла їх, як всяке лихє діло, тяжка, але заслужена кара. Два господарі не могучі допильнуватись перєд тими збиточниками, позасідали з вєчера в полію, там де Луць і Проць

умовились з кіньми ночувати. Приїхали об'я, сп'утали коні і нагналі на оболоню. Але вже розпущені коні пішли прямо в чужий овес. Луць і Проць бачили се, але і не в гадці їм було коний завернути. Жартуючи і шуткуючи полягали спати. Тимчасом господарі вийшли тихцем; полапали коні, посідали і пігнали домів.

Луць і Проць зривають ся досвіта а коний нема. Голіруч вернули домів. Ще не дійшли до села, як вже проти них вийшли їх гасди, об'я господарі з кіньми, за ними вїт і знавці, що мали шкodu оціняти. Об'я господарі почислили собі не лише вчерашню, але і давнїйшу шкodu, так що як Луць і Проць розплатїлись, показало ся, що видали майже свою піврічну платню.

Так годували Луць і Проць чужу худобу своїм зарібком. Але їх ніхто не жалував, бо всі знали, що оні чинять людам шкodu — на збитки.

58. Молїтва о дощ.

Бже, послухай благаня!
Нїщить посуха наш край.
Всоди розпука, риданя —
Змїлуй ся, дощик нам дай!

Нїва сумїє й обора,
Промїнь надї погас,
Голоду лютая змора
Вже набїгас на нас.

Отче, що пташки дрібні
Щїро кормїш, о призрї!
Слво промов, а буйні
Хмар назганяють вітрі.

Води проллють ся струїми,
Блісне надїя опять:
Нїви зеленї збїжамі,
Ласку твою восхвалять.

59. Молїтва о погodu.

Леть ся, леть ся дощ страшливнїй,
Заливає лугї й нїви,
Затопляє в одній хвїли
Все, що з трудом ми зробили.

Бже, ох змилосердї ся,
І над нами усьмїхнї ся
Ясним сонцем, небом сїнним,
Бо в тих водах всі загїнем!

Хмара сонце най відслонить,
Вїтер хмару най прогонить,
Твоя ласка най огрїє,
Нам надїя зазорїє!

Ти, що Нбѣ милостиво
Від потопу вінїс живо,
Поратуй нас в тій пригбді,
Велї гáрній будь погбді!

60. Пóвінь.

Сонце підняло ся високо, срібну росу зігнало; птичкі по садах і гаїх міло щебетали. Побожні християни відпочивали по тяжкій, тижнєвім труді, навіть ковалєва кúзня стояла замкнена, ніхтò в ній не ценькав. То була неділя, старі і молоді збирали ся до цєркви.

На болоню хлопці школярі машпрували рядом, як жовнірі. Раз — два, раз — два, числів кождий потїхо і уважав пильно на комєнду свого Петра капітана.

Загомонїли дзвони поважно, першій Петро зняв капелїх з голови, перехрестїв ся; за єго прикладом зробили так сáмо і товариші, настала хвилєва тишина.

„А тепєр хлопці прбсто до цєркви! — сказав Петро, — в сам добрий час прийдемо“.

„Не ідїм, Петруню, — став просити Костик. — За рікòю в лозинї такі чудєсні ягоди, вчбра я цїлу конòвку назбирав. Ходїм!“

„Гріх, Костик, так говорити; ми християни! — відповів Петро. — Ходїм всі разом на слўжбу Бóжу“.

Послўхали хлопці Петра. Костик такòж пішов за другими, але недобрий був, що не на єго, але на Петрусєвім стало.

По слўжбі Божїй новиходили люди з цєркви, дивлять ся, а ту цїле болонє перемініло ся в величєзне озеро.

„Пóвінь, Пóвінь!“ — повторяли всі в уст до уст. В гóрах десь уцали великі дощі, тай ріка вилляла.

Хлопці новибігали на горбòк і зі страхòм дивились на óбраз спустòшеня. Там, де перєд годїною стояли корчі лозинні, гудили тепєр фалї водні і уносили з собою всїляке дєрево.

Костик тримав ся кріпко Петруня і не міг дивити ся на сю грозу; а за єго плечіма старá бабўєя пере-

ходячий случайно шептала: — „Трете, памятай, щоби́сь день сьвятий сьвятів, неділеньку сьвяту́.

61. День на селі.

Раненько, скоро сьвіт
Вже будить ся село:
Ось чути скрип воріт
І стадо вже пішло
У річку, а за ним
Вигейкує пастух.
По стріхах веть ся дим.
Дрімает в мряці луг,
Та дзвонять коси вже,
Траву росисту тнуть;
А стезькою жениці.
З серпами в полі йдуть.
У кузьні, тук-тукітук
Бють молоти о сталь,
Не жалуючи рук
Працює там коваль.
Ось бұзько наконєць
На хаті заклєктав;
Схопив ся вітерєць,
Стресає росу з трав.
У гаю свіице кіс,
У троні гук гудє;
Важкий з снопами віз
Поважно з поля йде.
В кобелях вже несуть
Жінки обід женицям;

По полю крики чуть
І сьпіви тут і там.
Підходить сонце, жар
Змагаєсь, ллєть ся піт;
Надїхав онучкар,
Став з шкапою під пліт,
Кричить: мінай! мінай!
Та нікому мінать!
Та ні, ось діти, знай,
Юрбю з хат біжать.
Нєсуть шматкі, латкі
Дають за всякий крам, —
Крик, сьміх і жарту й плач
І втіха тут і там.
Сквар. Вітер ні дихнє,
Займає дух жара;
Купати ся женє
У річку дїтвора.
Від овадів біжить
Худоба в темний гай,
І каня скіглиць: „Пить!
Дай дощик, Бже, дай!“
Ось вєчер. Холодком
Повіяло з лугів.
Ідуть жениці рядком,
Лунає втішний сьпів.

62. Коновід.

В часі військових вправ стояли раз в селі гусари на кватірах. Кірко, звисний коновід, підкрав ся в ночі і вивів що найкрасшого коня зі стаїні таї схова́в в лісі. Рано гусари помаширували далше а Кірко поїхав на кра́денім коні в далєку стору́ну, щоби́ там продати.

Переїзджаючи ко́ло одного́ міста обїхав єго́, щоби́ там коня́ хто не пізна́в. Як раз на оболоні́ під містом муштрували ся уланп. Скро́ обізва́ли ся трубки́, пересадив кінь чєрез окони́ і плоти́, прибіг до уланів і вкбонува́в всі ру́хи, скбкп і оборотп після коменди́ як найточнїйше. Улани сьміяли ся, а Кірко аж зіпрів зі страху́.

По вправах окружили его жовнірі і офіцїри, а найстарший (полковник) питає: „Звідки ти роздобув такого коня?“ Кірко відповів, що купів, але як почали питати, у кого, де, за кілько, — застряг ему язик в роті і не знав добре сказати. Стали річ доходити, дійшли до крадежи і покарали, як заслужив.

Звідси то пішли поговірки: На чужім коні не заїдеш далеко. З чужого коня хоч серед болота злай.

63. Буря.

Було се в самі жнива. Люди звивались по полю, як мурашки, щобі збіже за погоди зібрати і поскладати в копї. Старший брат Даніло косів ячмінь, а коло полудня післала до него мати молодшого Прокіпа з полуденком. Налляла страви в горнятко, поставила на верха хліб, се все завязала в хустку і подала Прокіпови. „Ідиж, — сказала, — в Божий час, а уважай, щобі горнятка не збити“.

Прокіп пішов, підсypивуючи дорогою весело. Сонце припикало, як огнем, а на дворі було так тихо, що ані листок на дереві не ворухив ся. Ліпш в траві цвіркали сверчки, а над рікою уганяли ластівки, то підлітаючи в гору, то стрілюю спускаючись в долину.

Прокіп ішов попри ниви, на котрих жалі женці. Женці ставали часто і обтирали піт з чола. Одних він знав, других ні. Але до кождих, що коло них переходив, клікав в голос: „Дай, Боже, щастя!“ Женці відповідали: „Дякую сїночку, дай Боже й тобі!“ А до себе говорили: „Що за розумна дитина, не даром до школи ходить“.

Прокіп дійшов до брата і подав ему обід. Брат перехрестив ся, пообідав, завязав горнятко назад і подав братови. Сам взяв ся знов косити. Прокіп остав ще хвильку і призираєв ся радо, як стелив ся ячмінь, ряд за рядом, під косю брата.

Нараз здалось ему, що на дворі потемніло. Глянув на сонце, а его закрили чорні хмари, що наче гори на небі піднимались. За хвилю зірвав ся вітер і подув курявою по доробах. Дєрева гнулись аж до землі. Пташки утікали в ліс. На дворі похолодніло. Загудів

грім і дощ почав пролітати великими каплями. „Буде бұря, — сказав брат, — кобї хоч граду не було!“

„Утікаймо!“ — крикнув Прокіп, і пустів ся бігти. Але Даніло здёржав еґо і сказав, що се дуже небезпечно в часї гробів утікати.

„То сховаймо ся під дерево!“ — кликнув Прокіп. Але Даніло не пустів еґо і під дерево, кажучи, що в однім і другім случаю може вдарити грім. „Радше схоронім ся під копи!“ І оба брати підсунули ся під найблизший полукіпок, накрившись звєрха снопом.

Тимчасом проліялась страшна злива; лляло як з цєбрика. Хвілями мїгнула блискавка і гуркотїли гроби. Часом затріскотїло так страшно, що здавалось, як би десь недалєко вдарив пєрун.

Оба брати стуїли ся разом. Даніло мовив молитву а Прокіп пісню, що в школі навчив ся:

Святий Отче Николаю!

Відверни від нас все лихо.

За кождий раз, як блиснуло, Даніло хрестив ся і мовив: свят, свят, свят! А Прокіп повтаряв за ним.

Небавом дощ перестав, на дворі віяснилось і показало ся сіне і чисте небо, як передше. Але косити вже не можна було, тому оба брати пустїлись домів.

Бұря починїла великі шкоди: на полях і городах замуїїла пашню або повиривала з корчами, дерева поломала і порозносила далєко. На дорозі повимїлювала великі ями. Затє вєздух був чистий і свїжий, аж дїхнути мїло. Пташки вилїтали з гнїзд, стрїпували воду з крилєць і співали весєло.

Хлопці прийшли до дому. Мати несупокійно їх визирала, бо боялась дуже за Прокіпа, щобї еґо бұря не напала в полі самого. Сейчас еґо перебрала і дала горячого молока напїтись.

„Хвалїти Бога, — сказав отєць, — що так все добре скінчилось: діти вернули здорові, граду не було. Господоньку, слава Тобі!“

64. Бұря.

Жарá. Мов огняна прочвара
Іскрїть ся сонечко з небєс.

Аж ось знад гаю темна хмара
Повзе, вибачусть ся, дмесь,
Темніє, наче наливаєсь,
Лиш беріг сонце золотить,
І звільна, з тіха, насуваєсь,
А грім в ній глухо гуркотить.

Ось вітер схопив ся з півночи
Та куряви туман підняв,
І крутить ними, сліпить бчи,
Хвилює серед збіж і трав.
Він темну хмару взяв на крила
І гонить, шарпає і мчить,
Ось сонце вже она закрила,
Спішить і небо все закрить.

Худоба утікає з паші,
Біжать жінці, несуть серпи,
І опустіли ниви наші,
Лиш вітер торгає снопи.
Сховались птахи, стіхла мушка,
Тривога землю залягла,
Лиш ластівочка щебетунка
Ще весь в повітрі, як стріла.

Ось грім затріскотів страшливо
І разом хмара мов стряслась.
І в каплі дощовії живо
Густі та грубі розлилась.
Їх сквально ссе земля прагнуща,
Та ось грім гуркнув, перун блис.
І дощ немов зьвірюка злюща
Цюрком, струями бұхнув вниз.

Плющить, шумить, реве, клекоче,
За блиском блиск, за гробом грім,
Та вітер хмару бе, не хоче
Їй дати спочити на однім.
І покотилась далі, далі.
Ось сонце блисло, дощ ущұх,*у
На хмарі темному хрустали
Веселки пишній звівсь півкруг.

65. Помагай вдовам і сиротам.

Булó то в місті. Старенька вдова Márта з п'ятеро
дітьми жила в домі одного богача. Она була бідна

*) устáв.

ї живіла себе з праці рук, — з того, що заробляла шитєм і пранєм чужого шматя. Настав рік голодний; вдова через два місяці хорувала; не було як вижити. А тут надійшов час; платити богачеві-господареві за хату. Вдова двігнулась з постелі, взяла діточкі з собою і пішла до господаря.

„Пане мій милосердний! каже до него, — така і така річ, я слаба, не здужаю, пождіть мені з платнею оден місяць. Як лиш прийдю до сили, зароблю тай віддам довг з подякою“. Так говорила вдова а слёзи котілись як горіх по білим лиці. Дрібні діти і собі в плач, падуть на коліна та просять господаря, щобі змілював ся над ними.

Але богач той був студеного серця, що не зважав на людську недолу. „Коли — каже — ви не в силі платити, то забирайтесь від мене, я знайдю собі інших комірників!“ Сказав, замкнув двері і післав слуги, щобі вдову з дітьми і всім їх достатком викинути з хати. А сам пішов у садочок, перейти ся серед пахучих цвітів і полюбувати ся співом щебетливих птичок.

Коло садку пліла невелика ріка; берегом єї шумів від вітру високий очерет і шепіт роздавав ся довкола. Нараз пан став, як вкопаний в землю; мороз перебіг по тілі, весь аж затряс ся. Єму здавало ся, що то не вітер шумить в очереті, а що се плачуть сі діти, що до него приходили з вдовою. Поглянув на ріку, і знов відалось єму, що се не вода нею плине, — а людські слёзи.

Перестрашений виходить з садку, але страшні привиди не пускають ся єго. В душі піднялась страшна буря, перед котрою не міг схоронитись ні в садку, ні в хаті, ні в день, ні в ночі. Все душі єго чує плач вдові, все єму привиджують ся слёзи малих дітей. Не міг довше витримати, казав слугам назад привести вдову до свого дому.

Після того, на другий день, ввійшов знов у садок. Вже не чує сумовитого плачу, не бачить пливучих слёз, — вже любує ся тихім шепотом очерету і шумом журчачої воді.

Що значить богáтство для чоловіка, коли не має супокійної совісти і чистого серця. Богáтства дав Бог на те, щоб їм другим помагати, щоб їм вдовіць та сиріт не кривдити на сьвітї.

66. Молітва після бұри.

Ось бұря грізнáя
Могучим крилóm
Пройшла, пролетіла
Над нашим селóm
О, Боже великий,
Ти нас хоронів!
Не дав їй ушкодити
Нї хат ані нив.

Ти вітер бурхливий
На поводах мав,
Ти грóмам горючим
Їх ціль показів.
Прийми нашу вдяку,
Молітву прийми,
Що з щірого серця
Несём Тобі ми.

67. Весёлка.

А хтож тебе веселочко
В семіра́кім цвіті
Малюва́в на темній хма́рі,
Мов на оксамі́ті?

Мене соні́чко по бұ́рі
Пе́стро малюва́ло,
Від фія́лки і від рóжі
Ба́рви позича́ло.

Позича́ло барв ясенéвких
Від квіто́к з горóда,
Малюва́ло, ви́цува́ло
Що бу́де погóда.

68. Кóжда хáта — госпóда.

Одén госпóдар був такій ску́пий, що не хотів ні́чого прий́яти на ні́ч, хоч мав хáту дуже простóру. А як бува́ло хто у не́го про́сить ся, то з гор́да відри́же: „Моя хáта не госпóда!“

Яко́сь зайшо́в до не́го убо́гий подоро́жний тай про́сить ся на ні́ч. Госпóдар грі́мнув як зви́чайнo: „Ідїть собі з Бо́гом, моя хáта не госпóда!“

— Не госпóда? — спита́в подоро́жний. — То по́звольте, га́здо, що вас на відхо́дне о три рі́чи посни́таю.

„Пита́йте, не вели́ке ді́ло вам відпові́сти!“ — бұ́ркнув госпóдар.

— Хто жив пе́ред ва́ми в сї́й хáті?

„А хтож би, як не мій та́то!“

— А пе́ред ва́шим та́том?

„Мій дї́д!“

— А пе́ред ва́шим ді́дом?

„Ну, мій пра́дїд!“

— А деж оні всі?

„Пішли на той світ!“ — відповів господар.

— Колиж так, — каже подорожний, — то не кажіть, що ся хата не господа, бо на віки ніхто в ній не живе. І ви в ній на віки не проживете, бо чей мусите вмерти. А як умрете і підете на той світ, та будете у Господа до царства небесного просіти ся, то як вам зробить ся на душі, коли Господь до вас сердито скаже: „Іди собі, моя хата не господа!“

Господареві вже тепер зробилось важко на душі, перепросів подорожного і від тепер не проганяв вже нікого від своєї хати.

69. Руска гостинність.

Стукотять вози по мості
В бістро́му розго́ні, —
Ідуть, ідуть до нас гості,
Ржуть утішно коні.

Хоч мале́нька на́ша ха́та,
Не пита́йте лю́дн!
Лю́бим го́стям д́нем і ці́ню
Все в ній місце́ бу́де.

Хліба́, солі́ є дово́лі,
Бу́де ч́м при́няти;
На те Бог дав нам за труд наш,
Щоб і дру́гим да́ти.

Добрі́ люди́, прияте́лі,
Щіра́я розмо́ва,
Ось ч́м на́ше ж́тє кра́сне,
Мов лі́сцем дубо́ва.

Най відлю́док пе́ред гі́стьми
Ха́гу зами́кає, —
Нам з лю́дьми по лю́дски жи́ти
Сам Бог помага́є.

70. Лакі́мство.

По Спа́сі, як вже попристи́гали овочі́, пішли ді́ти до бабу́ні в гости́ну. Бабу́ня утіши́лась ді́тьми і ві́несла ї́м з саду́ ці́лу корбо́ку грушо́к. Грушкі́ були́ пре́красні́: вели́кі, жо́втобо́кі, мяге́нькі як ма́сло а со́ло́дкі як ме́д.

Ді́ти зна́ли то́ті грушкі́, пе́ра́з вже ї́х їли. Ле́дво бабу́ня поста́вила на ла́вку, не дожи́даючи́ при́ну́ки, ки́нулись ла́комо на них і розхо́пили до одної́. Але в тій же хви́лі кри́кнув Миха́сь не свої́м го́лосом і ки́нув грушкі́ на зе́млю. Пере́страшені́ ді́ти ки́нули і собі́.

— Що таке́? — клі́кнула переля́кана бабу́ня.

— Щось менé вкусіло, — зайойкав Мпхась, показуючи зачервоніду і напұхлу долбню.

Бабұня глянұла на долбню а потім на ёго грушку. В грушці була їмка а в нїй сиділа осá. Лáкомий хлопчїна вхóпив грушку, стисну́в руко́ю і придавїв осу́. Осá затé вкусіла ёго.

Бабұня вїняла жалó, приложїла до рукї студеної глїни і сказа́ла!

— Вїдите дїти, як то зле бұти лáкомим. Я бп була грушкї повинимáла, обтёрла і обглянула, бо зна́ю, що там нерáз ёси залазять. Але ви не дали́ сéго зробїти. Мпхась пёрший почáв, томұ і пёрший за всїх потерпїв. Бұдьтеж від тепёр осторожнїйшї, бо то і нелáдно і небезпéчно.

По сїх слова́х позбирáла грушкї, пообтпрáла і пода́ла дїточкáм. Дїточкї довго обзирáли грушкї, зáким їх вкусіли.

71. Пісня женцїв.

До́щкву, до́щкву мїлнїй!
Днїянку ще дрўгу зажїй,
На тї пóля не пади́.
Щоб мп спопї позно́чїл,
Зá-суха в ко́пи зложїли,
Щоб нé прона́ли задáрмо
Нáшї трудї!

Хмáрко, ти хмáропéко сїна!
Звїзїна плпнїй пóпад гай,
Нам ще погóдопéку дай,
Щоб мп тї ко́пи забрáли,
Сўхо в стодóлу покáли.
Щоб вся втїпáлась родїна!
Бог помагáй!

72. Вїрність.

В часáх воєннпх впáли раз ворогї до нáшого краю́, áле зайшлї в такї дéбри, що не зна́ли, як вїйти. На цáсте подїбали селянїна, що знав тї стóрони і всї дорóги. — Вїведи нас, — просїли ворогї, — на дорóгу, а заплатимó тобї дóбре.

— А вам кудї дорóга? — спитáв селянїн.

— До Вїдня! — вїдповїли.

— То не пока́жу! — сказа́в селянїн рїзко.

— Не пока́жеш? — засьмїялись ворогї, тай повéли селянїна до свóго єнерáла.

— Зайшлї ми в бéзвїсти, — сказа́ли ворогї, — сей чоловїк знаé дорóгу, а не хóче показáти.

— Не хóче? — крї́кнув єнерáл, — побáчимо!

Зверну́в ся стрбо́го до селяни́на і клікнув: — Або покажи́ дорóгу, а нї́ — тво́я смерть!

— Най́ бу́де! — сказа́в селяни́н, -- умру́, як ві́рний підда́ний, а не зра́дник.

Єнерáл зачу́дував ся. Прóстий чоло́вік а та́кий ві́рний. Пода́в селяни́нови ру́ку і сказа́в: — Іди́ з Бо́гом, чоло́віче до́брый; я би́ хоті́в, щоби́ на́ші підда́ні були́ такі ві́рні.

73. Вий́зд на війну́.

Горі́хове сідéлечко
І кінь воронéнький,
Ой по́їхав з сéго селá
Козáк молодéнький.

Ой по́їхав з сéго селá
На кровáвий тáнець,
Бо вже на нас на́ступáє
Татарíн погáнець.

А як і́хав з сéго селá,
Низéнько вклонíв ся:
»Проща́йте, грома́донько,
»Буду́ за вас бив ся!

»Не жаль менí кров пролýти,
»Щоб вас боронíти,
»Не жаль менí житé да́ти,
»Щоб вам до́бре жити́.

»Проща́йте, отéць, ма́ти!
»Не тужі́ть за мно́ю!
»Лáска в Бо́га! Перемо́га
»Всла́вить на́шу збрóю«.

Горі́хове сідéлечко,
В коня́ бі́ла грíва, —
Ой по́їхав коза́чэнько,
Дорóга щасли́ва!

74. При́повідки.

Бо́га визна́й, рук приклада́й.
Без Бо́га а́ні до поро́га.
Зна́є Бог з не́ба, що ко́му трéба.
Ко́му Бог помо́же, той все пере́може.

Сво́я стрі́ха, сво́я вті́ха.
Хоч не кра́сне, áле влáсне.
Чуже́ св́яте, сво́є на́йсв́яті́йше.
Лі́пший свíй сукма́н, як чужíй жу́пан.
В сво́й хаті́ сво́я пра́вда і си́ла і во́ля.

Грома́да вели́кий чоло́вік.
Грома́да по нíтці, а сирóті сорóчка.
Що грома́ді, то і ба́бі.
Яка́ грома́да, така́ є́ї ра́да.

Не тільки сьвіта, що в вікні.
Інший край, інший обичай.
Кілько сьвіта, тільки й дива.
Хто в хаті не бував, той і дива не видав.

Сьвятій спокою, гаразд з тобою.
Згода будує, незгода руйнує.
Де два бють ся третій користас.
Свій, коли не заплаче, то хоть скривить ся.

II.

I. Свѣта лїтнї.

З кінцѣм лїта дня 18. сѣрпня обхѣдно свѣто Преображѣннѣ Христѣвого або, як людн звичаїно називають, Спаса. Се свѣто устанѣвлене на памѣтку тої красної хвилї з житї Ісуса Христа, коли Він вїйшов з трѣма Апѣстолами на горѣ Тавѣрську і там пѣред ними перемїнив ся. Лицѣ Ёго сияло тодї як сонце, а одѣжа на Нїм була, як снїг. Кѣло Ісуса явилн ся старозавїтнї прорѣки Мойсѣй і Ілїя. Ісус Христѣс хотїв тим спѣсобом показати ученикам свої славу небѣсну. Тѣго дня прихѣсять людн до цѣркви ѡвѣчї, а свѣщѣник благѣсловить їх і вїддаѣ людям до ужїтку.

Девѣтого дня по Спасї припадаѣ свѣто Успѣннѣ Пресвѣятѣї Богорѣднїцї. Матн Бѣжа умѣрла так спѣкійно і легѣнько, мѣв би заснула; длѣтого і смертї Ёї називаѣ свѣта цѣрков Успѣннѣм. Апѣстоли похоронїли Матѣр Бѣжу з велїкою чѣстїю. На пѣхоронї не булѣ св. Апѣстола Томї. Як прийшѣв пїзнїйше і хотїв подївїти ся на грїб Пресвѣятѣї Дїви, отворїли грїб, і не знайшли в нїм нїчѣго. Ангелн взяли тїло і занѣсли до цѣрства небѣсного. Тѣго дня прихѣсять людн до цѣркви зїле, котрѣ свѣщѣник благѣсловить, а потїм людн по хатах старанно перехѣвують.

Неба́вком по Успѣннїю обхѣдно в мїсяцю вѣресню дрѣге свѣто в чѣстѣ Бѣжої матѣри, їменїю Рїздѣ Пресвѣятѣї Дїви Мѣрнїї.

Мѣжн однїм а дрѣгим свѣтом богорѣднннм кїнчѣть ся жнївѣ, звѣзять збїжѣ. По щаслївнх збѣрах спїшають людн до цѣркви подїкувати Господу Бѣгу за урожаї, а богѣтнї господарї справляють длѣ своѣї чѣляди ѡбжнннї.

2. Пісня перед наукою.

Царю небесний,
Духу Сьвятий!
Зійди до нас,
О Всеблагий.

Серце скріпи,
Ум просьвіти,
Щоб правди Божі пізнати
І після них проживати.

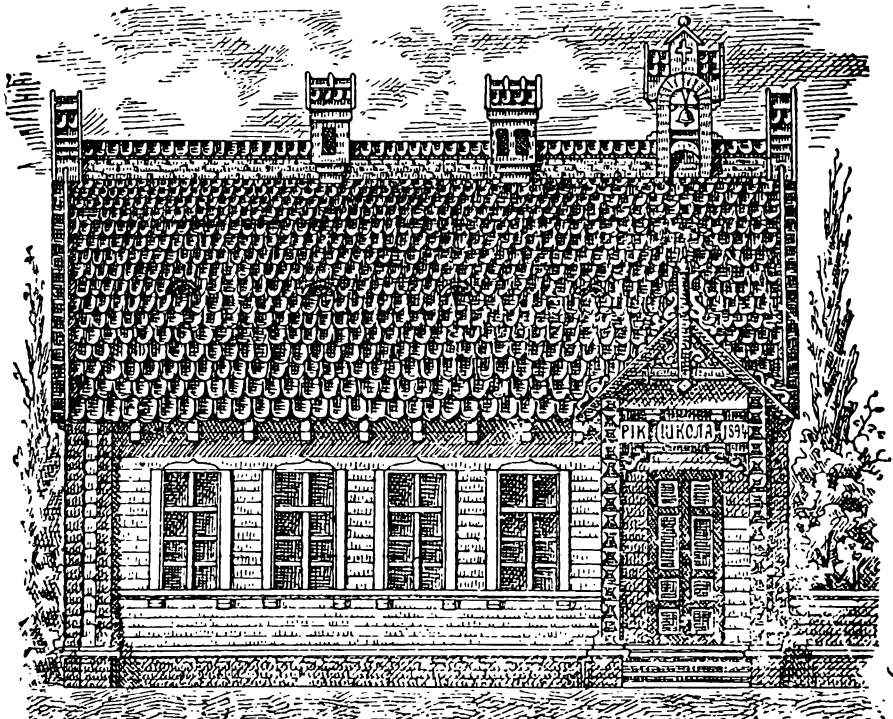
3. Пісня по науці.

За всю науку
І все добро,
Що з ласки Твоєї,
На нас сплило,
За добро наше,
Наших вітців,

Щирість, опіку
Учителів —
Кличем нині:
З щирої душі:
Слава Тобі, Господи,
Слава Тобі.

4. Школа в Добромишли.

В Добромишли побудовано нову школу і посвячено її на саме Різдво пресьвятої Богородиці. Школа

та дерев'яна. Входить ся до неї по сходах через ганок. Над ганком красуєсь маленька вѣжочка з дзвінком, щоб склікує дѣтей до школи. Ганок і передні вікна школи звѣрнені на полудне.

З ганку ведуть великі оковані двѣрі до сінній. В задній часті сінній повбивані суть кілкі, на котрих ученики і учениці вішають звѣрхне одіне: капелюхи, шапки і хустки. Ся часть сінній зовѣ ся одягальнею. З сінній входить ся дверми на лѣво до кімнати шкільної. Тут під одною стіною стоїть на ступенях стіл з кріслом для учителя, побіч в однім куті велика таблиця, в другім шафа. Проти стола суть два ряди лавок. На стіні над кріслом учителя висить хрест і образ Матері Божої Зарваніцкої, а на другій образ нашого Цісаря. Через чотири великі вікна заглядає до кімнати шкільної сонечко по полудни, бо вікна звѣрнені на захід. Світло впадає учителеви, сидячому при столі, з правої сторони, а ученикам, сидячим в лавках з лѣвої. Пози плечима мають ученики ще 2 вікна звѣрнені на полудне. Щобі світло не разіло своїм блеском очий, суть по всіх вікнах заслони з сѣрого полотна. Стіна перед очима учеників не має вікон. Ся стіна звѣрнена на північ.

По другій стороні сінній єсть мешканє учителя. Кімната наріжна має вікна на полудне і на схід; друга кімната має вікна лишѣ на схід. Сонце заглядає до неї лиш перед полуднем. Вікна з кухні виходять на північ.

Чи наша школа подібна до школи в Добробнишли? В котру сторону свѣта звѣрнені передні вікна нашої школи? Чи помешканє пана учителя відділене від кімнати шкільної сінній? Чи в нашій школі єсть лишѣ одна кімната шкільна? Котрі стіни нашої кімнати шкільної мають вікна? В котру сторону свѣта суть ті вікна звѣрнені? В котрій порі дня заглядає до них сонце? Означім взаїмне положенє снарядів, знаходячих ся в шкільній кімнаті, зглядом себе і зглядом сторін свѣта.

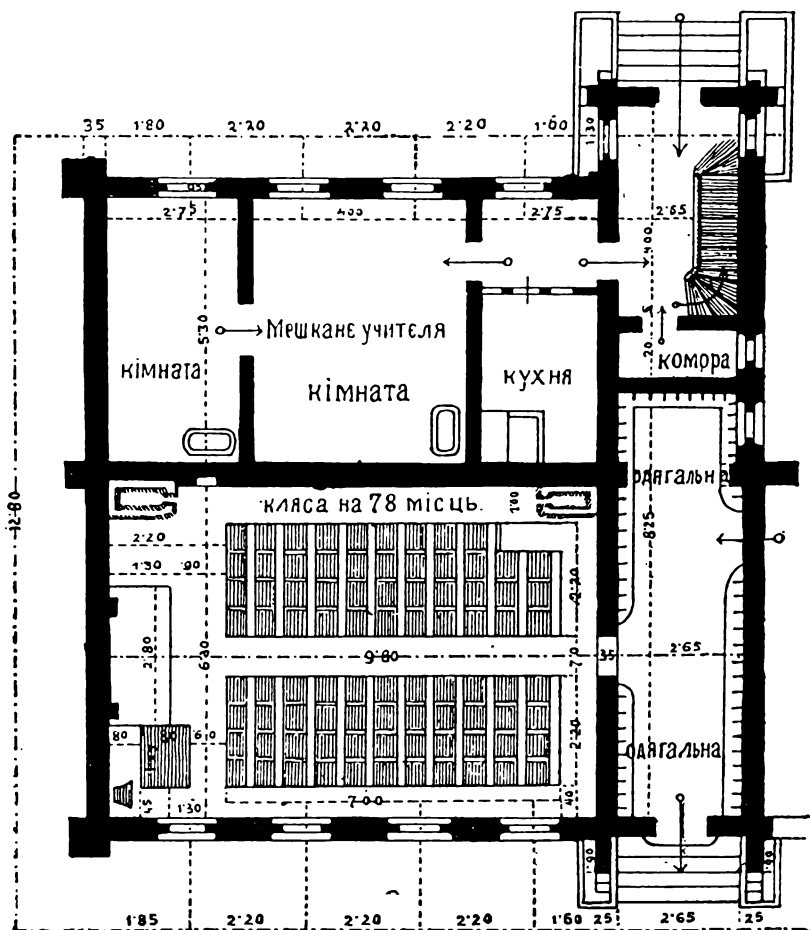
5. Учй ся!

Учи ся, мій брате,
Гарненько читай;
Що писано в книжці,
Те все памятай.
Добро там для тебе,
Там щастє твоє,

Учі́ ся, се́рденько,
По́ки по́ра є.
Бо по́ра отта́я,
Як по́ра весні́,
Що те́пер по́сїєш,
Збере́ш в осе́нні.

6. Плян шко́ли в Добро́мишли.

За́ким в Добрóмшлї зачáли будувáти шкóлу. при́хав будівні́чий і приві́з зі со́бою плян буди́нку. Бу́в там ознáчений на́пря́м, в котро́м ма́ли іти́ сті́ни.

Після того пляну відмірив і вітичив будівничий місце, де мав стáнути будінок. Відповідно до того покладено підваліни. Коли́ дiм будовано, прийшов раз учитель з кільканайцятьма учени́ками зі старо́ї шко́ли оглянути роботу. Старі́й те́сля показував їм все. Хоть зруб до́му не був ви́сший над ме́тер від землі, все́ таки́ відно́ було́, де ма́ють бу́ти стіни ви́шні і вну́трішні а де две́рі. Мо́жна було́ пізна́ти, який бу́де рб́зклад до́му.

Коли́ будінок був вже гото́вий і діти до не́го хо́дили, ка́зав раз учи́тель одно́му з учени́ків ви́мірити шири́ну і довго́ту кімна́ти шко́льної. Показа́лось, що відда́лене обо́х коро́тших сті́н ви́носи́ло 12 ме́трів і 80 центиме́трів, а відда́лене обо́х до́вших сті́н 9 ме́трів і 80 центиме́трів.

Учи́тель поясні́в, що помі́ст кля́сн предста́вляє чо́тироку́тник, і сказа́в, що бу́де рисува́ти пля́н кля́сн на та́блиці. Поза́як пове́рхня та́блиці ме́нша від пове́рхні помі́сту, проте́ рисува́в учи́тель в ро́змірах зме́ншених. На рису́нку е́го озна́чав 1 де́циме́тер сті́лько, скі́лько ці́лий ме́тер в ді́йсности. Чо́тироку́тник, нарисо́ваний на та́блиці, мав 12 dm і 8 cm здо́вж а 9 dm і 8 cm ви́шир. Учи́тель назна́чив тако́ж на рису́нку місця́, де су́ть две́рі, ві́кна, дві пе́чн, та́блиця, сті́л і крі́сло на сте́пеню, ша́фа і лавкі́.

Опі́сля ка́зав учи́тель зроби́ти учени́кам поді́бний рису́нок на зо́шитах. На їх рису́нках чо́тироку́тник мав ще ме́нші ро́зміри: 1 cm лі́нії про́стої відпові́дав 1 m в ді́йсности. Довго́та і шири́на чо́тироку́тника була́ проте́ у них 100 раз ме́нша від ді́йсної довго́ти і шпри́ни кімна́ти.

В ті́м са́мім ро́змірі нарисова́ли учени́ки пля́н всіх і́нших ча́стин буді́нку, котро́го ро́зміри пе́редше докля́дно ви́мірили. Пе́ред со́бою ма́ємо пля́н шко́ли в До́броби́шні, але в ро́змірах ще бі́льше зме́ншених, бо́ пів центиме́тра про́стої лі́нії відпові́дає ці́лому ме́трови в ді́йсности.

Так са́мо ви́міримо ро́зміри нашо́ї кімна́ти шко́льної і нарису́ємо є́ї пля́н на та́блиці і на зо́шитах. Опі́сля доповни́мо се́й рису́нок так, щобі́ ма́ти о́браз

розкладу цілого будинку шкільного. В однім куті кімнати шкільної нарисуюмо чотирикутник рівнобічний або квадрат, маючий 1 m здовж, а 1 m вищр. Такий чотирикутник зовé ся мéтер квадратівий. Скільки таких чотирикутників могли би ми поставити здовж довшої, а скільки здовж коротшої стіни кімнати шкільної? Скільки таких чотирикутників змістить ся на поверхні цілого помóсту?

7. Учений господар.

Ой ходів то Івасенько
До школи, до школи!
Звідтам виїшов, взяв від тата
Господарство, пчóли.
Господарство му ся вело,
Пчóли мід носіли,
Бо все слухав, що му вчéни
Людéи говоріли.

Із книжок то доходів він
Всякого пожитку; —
Кількож, бач, тепér у нéго
Добра і добітку!
Тож як і ви, добрі діти,
Станете читати:
То загляне Бог і на́сте
В ва́ші, бідні хати.

8. Обійстé школи в Добрóмишли.

Сей образóк представляє плян цілого о́кру́ження школи в Добрóмишли. Рóзміри образка́ суть в порівнаню з дійсно́стю ще бiльше змéншені, чим на пляні школи. Долішній край рисунку означає стóрону полуднéву, горішній північну, правий східну, а лівий західну.

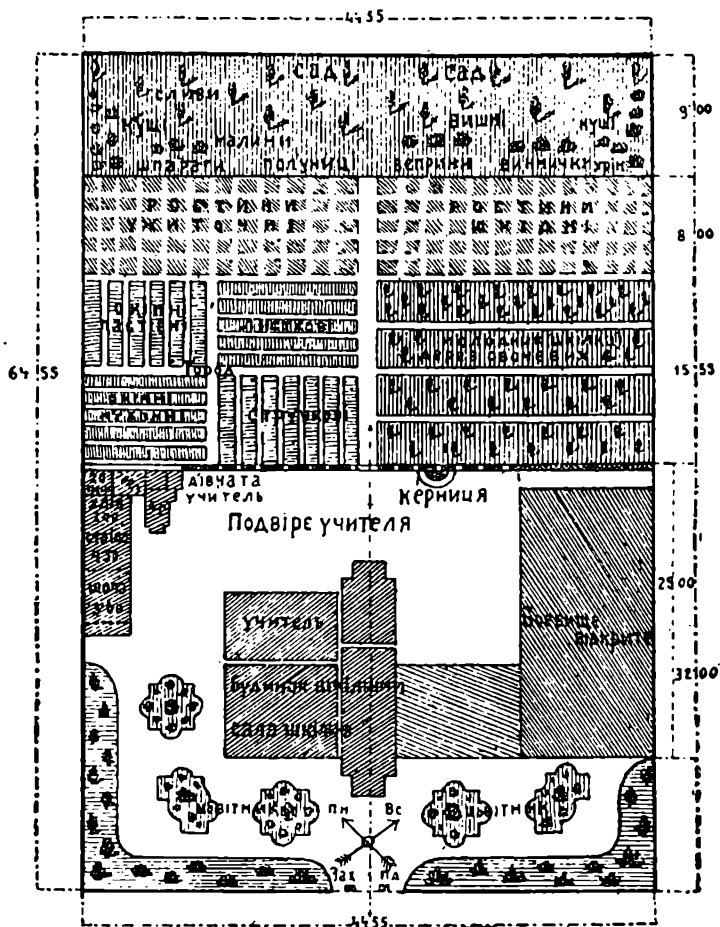
В полуднéво-західнім куті обійстá шкільного в Добрóмишли перетинають ся всі дорóги, що розходять ся на чотіри стóрони світа. Від ўлиць відділений горóд шкільний штахéтами, за котріми відко живо-пліт. До полудня фіртка. Пéред шко́лою зеленіють ся грядкí з цвéтами.

На захід від школи єсть приладжене боéвище гімнастичне. Тут забавляють ся також ўченики в перéрвах між годінами науковими. Блізко західного плóта єсть керніця.

В північно-західній часті горóда відно молоднік дерéв. На північний захід від будинку шкільного простіра́єсь подвіре господарске учітеля з осібною бра́мою.

Нарисуймо плян обійстá нашого будинку шкільного! Рóзмір єго́ буде такий, що 1 см на папéрі буде

відповідати 5 m в дійсности. Скільки раз більша дов-
гість кожної лінії в дійсности від довгости відповід-
ної лінії на папері? Обчислім величину поверхні ці-

лого обійстя. Скільки раз змістять ся в ній квадрат,
маючий 1 m вздовж 1 m вшир? Як великою єсть отже
поверхня нашого обійстя шкільного?

9. Поле а школа.

Люди брють поле, зёрном засївають;
Діти йдуть до школи, мўдрости шукають.
Зеренцє в землєньку падає мягкїю,
Слòво Бòже вхòдить в дўшу молодїю.

Землю дощ намочить, сонечко пригріє,
А наука серце і душу загріє.
Там в земліці темній зерно не загине,
При науці добрій серце не застине.
Ярина зелена виросте полями,
Попливе наука мудрими словами.
Піле все покрийсь густо колосами,
Зійде Боже слово добрими ділами.
Господи, пішли нам в свій час дощ і сушу,
Отче, наповни нам мудростию душу!

Ю. Дуб, бук і граб.

Піза селом на узгір'ю єсть ліс. Ростуть в ній ріжні дерева листкові. Найвище росте і найдовше живе дуб. Корі його полупана, конарі грубі і круті, а листе глибоко витинане. На деяких листках видно круглі наростки, неначе кульки. Суть то дубінки або галасівки. Вони повстають від укушення одної комашки. Давнійше уживано їх до вироблювання атраменту.

Овоч дуба зове ся жолудю і єсть дуже добрим кормом для безрого. Кожда жолудь лежить в красній місчині, причеплений до галузки черешком. Корі дубова уживає ся до виправи шкір. До чого додають господіні листя дубового?

В старих дубах можна побачити дупла, де пробувають вівірки і дятелі.

Красно виглядає бук. Корі на ній гладка, сіра, листе кругле мов яйце, гладке, без зубків, тріхи подовгає і остро закінчене. Овочем бука єсть буква.

Тригранні зернятка букви ростуть в торбинці, подібній до сливки, з поверхнею колючою. Коли буква дозріє, торбинка відчиняє ся, а зерно випадає.

В тепліших краях росте рід бука, котрого печені овочі люди їдять. Суть то смачні каштани, що їх можна їсти, або їдмі. Принісаять їх до нас верховинці з Угор. Каштан кінський або дикий, що у нас

росте, єсть зовсім іншим деревом, не подібним до того, що робить калитані ідومی.

Подібний до бұка єсть граб. Лісте єго ріжніть ся від лістя бұка тим, що єсть краєм пильчаєте, с. є. зубчаєте. Пень не так кру́глий як бұка.

Дуб, бук і граб належають до дерев твердих і достар-

чають дуже доброго материялу до вироблюваня ріжнородних річих. Яко топливо має найбільшу вартість дерево букове. Дубіна єсть по зрубаню жовтава і не дуже тверда. Пізнійше она твердне і чорніє, особливо коли лежить у воді або у вогкій землі. Роблять з неї підваolini, пороби для желізниці, столи і інші снаряди.

II. Колодїй і тєсля.

При доробі мєшкав колодїй. Син колодїя Михась сидів в школі побіч Гринька, котрого отець був візником у дворі. Одного дня позволив батько Гринькови відвідати Михася. Прийшовши на подвірє колодїя, оглянув єго цікавий хлопець. Перед домом стояв віз, а під стїною лежали плуги і кодєса, що їх поприносили до направи. Михась був саме тоді на подвірю. Побачивши Гринька завів єго до батькової робітні. Була то велика кімната о трьох вікнах. Під одною стїною стояв варстат столярський, на котрім колодїй щось гиблював. На варстаті лежали порозкладані гїблї, свєрдли, долота і цїрклї. На стїні вїсіли пилки і інше начинє колодїйське. Під другою стїною стояла токарня, на котрій виробляв колодїй кру́гли части господарської посуди.

Ввічливий колодій показав Гринькові все, а потім вислав обох хлопців до шопи, де був склад дерева уживаного до роботи, і де стояли готові вже вироби колодійські. Тут побачив Гринько дерево дубове, букове, грабове, яворове, поукладане в стоси, порубане і полупане на довші і коротші кусні. В другій половині шопи стояв хороший візок, ще не окований, лежали колеса, плуги, тачки і борони.

Чого тут нема! — кликнув Гринько. — Як же то тяжко мусить твоїй отець працювати, щобі з нескладної колоди дерева зробити такий візок! Скажи мені Михасю, чи твоїй отець має все роботу?

Замовлених річній єсть усё много, бо люди на селі не можуть обійти ся без колодїя. Крім того уживає отець доброго дерева до роботи, не жадає дуже великої заплати і замовлену роботу віддає все в свій час. Тому добре нам поводить ся, а сего року будємо нову стайню і стодолу.

І дійсно чути було за шопою цюкане сокір. Пішли отже хлопці оглянути нову будівлю. Зруб хати довели вже до половини. На землі лежали довгі бервєна, що їх обтісували тєслї широкими топорами. Широка пила, вугломір і шнур лежали тріхи дальше.

Одного з тєслів пізнав Гринько, бо ставляв не давно дах на двірській стайні. Був то селянин, що мав господарство, а попри те робив сокірою. Потрафив він також сам направити собі стіл, столець і лавку, зробити притїку до вїза і чепіги до плуга таї інші дрібніші річи, що треба в руках стругати і тєсати.

— Придивіть ся, хлопці добре — відозвав ся тєсля — щобі і ви навчили ся орудувати сокірою. Кождий селянин повинен ся знати на тєслярстві.

— Коли підростемо, будемо з вами працювати, Мартіне, — відповіли хлопці.

— Дай вам, Бже, здоровля і сили!

— Спасібіг! спасібіг! — подякували хлопці і ровийшлись домів.

12. Прогулька.

На захід від школи в Добромішлї стояла при дорозі капличка. Одного погідного дня вийшов учи-

тель по полудни із старшим учениками на прогулку. Насамперед стали они перед капличкою і відсыпівали красно набіжню пісню. Потім звернулися на полудне і пішли парами до високої могили, на котрій стоїть камінна статуя. Коли станули під статуєю, здавалось їм, як би стояли серед великого кола; небо сіне вносилося над ними мов баня.

З могили простирався на всі боки широкий вигляд, бо ніщо не заслонювало виду. Учитель казав ученикам показати сторони світа і питав: В котрій стороні сонце сходить? в котрій заходить? де вносить ся в полудне найвище? де ніколи єго не видно? куді паде тінь статуї рано, куді в полудне, а куді вечером? коли тінь єї єсть найдовша а коли найкоротша?

З полудневої сторони могили земля була суха; місцями видно було на ній цвіти, що розцвіли ся в теплих днях вересня. Північна сторона могили була ще вогка від передвчерашного дощу; жадне зіле на ній не цвіло. — Учитель питав тепер учеників: З котрої сторони стріхи топить ся на їх хаті скорше сніг на весні? з котрої сторони держить ся довше заморозь? з котрої сторони яблуні яблука суть дорідніші, румяніші? Деякі відповідали добре, бо любили самі думати над тим, що бачили. Інші баламутили. Спих наводів учитель, що полуднева похилість могили звернена до сонця, що її лучі ліпше ogrivajut' і що для того там скорше земля висихає, а цвіти розвиваються не лише вчасно на весні, але іноді також в осені. Він звернув також увагу на те, що на північну сторону могили падають лучі дуже скісно і не можуть її так добре освічати і ogrivati.

Опісля пішли всі разом даліше. Перейшли по мості річку, що вливалась даліше до просторого ставу. Наконіць ввійшли до ліса і зайшли аж до лісничівки. Там жили родичі одного з учеників, іменем Івася. Лісничий вийшов до учителя і показав ученикам молодник дерев, садок і горб на ярину коло дому. Потім завів їх в ліс. Ліс був густий і тінний. Долі росли трави і зіля. На мокроватих місцях стелив ся мох

воднистий а місцями росла п'япороть. Вісше буяли корчі. Особливо було много ліщини. Над тім всім простирали д'єрева свої гіля.

На красній прогалині ріс кріслатий дуб. Під ним усіли всі, щобі відпочати і попідзечіркувати, що малцві собою в дзьобенках. Тимчасом оповідав лісничий: „Перед двісті літами ліс сей був о много більший. Під сим дубом мешкав пустинник, що собі тут побудував шатро. Одного разу полював в лісі король, а відпавившись від своєї дружини зайшов до пустинника і переночував в его шатрі. Вернувши до столиці, король прислав образ Матери Божої Зарваніцкої і казав его умістити під дашком між дубовим гілем. Пізнійше перенесено сей образ до каплиці в селі, а тут уміщено інший, до тамтого подібний“.

Діти глянули в гору і побачили дійсно образ дуже почорнілий. Сейчас впали перед ним навколішки і відспівали „Пречистая Діво Мати“. Опісля забавляли ся на прогалині п'їлки і обручя. Вертаючи в'єчером — в село, відпочали знов на могилі. Тут оповідав їм учитель: „Перед 600 літами була тут б'їтва з Татарамі. Впало в ній много наших і ворогів. Тепер сплять одні і другі спокійно і згідно в могилі. Господарі оббрюють могилу з д'єлека, щобі не нарушати місця спочинку пом'єрших“.

Вернувшись до каплиці, розійшлись ученики домів.

В'єч'єр їм смакувала. М'али оні що родичам і кривним оповідати. Спали смачно і тв'єрдо. Неодному приснів ся король і пустинник. Другим, як рано пробудились, здавалося, мовби чули гук стріла.

13. Польова миш і хом'як.

Знаєте добре миш домову. Відомо вам, скільки шкоди робить она в коморі, все обгризаючи. Щур, як вже ви нер'аз бачили, подібний до миши, але більший від неї.

Миш польова тр'єхи більша від домової, але м'єнша від щура. Она пробуває в полі по норах, що сама собі вигр'єбує. Д'єлятого зов'є ся також норіцею. Р'єбить она велику шкоду в збіжку і ярні. Щобі дістати ся

до кóлоса, тне стеблó зубкáми на кáвáлки, нeнáчe нa сiчку. В зимi виiдáє збиже в стiжкáх, i пхáє ся цo стодóли i нa гумнó. Норiвцi мнóжaть ся без лiку, особлiвo, коли лiтo тéплe i сухé. Коли в осeнi трeвáє довгo пoгóдa, тó дiйснa кáрa Бóжa для гoспóдaря. Засiви зникáють як пo пóвeннi. Алe мiшнi мáють мнóгo вoрoгiв. Лóвлять iх кoтi, iжакi, сoви, мишoлóви, вoрбóни i сoрóки. Тaкóж дéкoтрi псi дýсaть тiх шкiдникiв. Щoби iх вигубити, клáдe ся нa пóлi в пéвних мiсцях зérно, нaмóчeнe в сiльнiй oтрú. Нáйлiпшe нiщити iх улiвний дощ, зaтóплюючи iх в нóрaх.

Хомяк бувáє бiльший вiд щурá. Вiн мáв шерсть звéрхa рудáву, спóдом чóрну, пo бoкáх пo трi цяткi бiлiвi, лaбкi бiлi. В рóтику вiдно oбeмiстi щoкóвi

торбинкi, де збирáє зérно, щoби eгó зaнéсти до своéi норi. Хомяк тo дóбрый гoспóдaр: в осeнi зсипáє сoбi вeликi зáпaси збижa i óвoчiв струкáтих. Пiдлiйшe зérно зiдáє зáрaз, лiпшe лишáє нa зiмy. Хтo норú eгó вiдкo-

пáє, знáйдe в нiй нeрáз кiлькaнáйцять кiльoгрáмiв дoбiрцoгo зérнa. Гoспoдáри вигубляють сéгo шкiдникá бeзпoщáдно. Алe нe лéгкa з ним спрáвa, бo хoмяк вiд чoлoвiкa зaвзятo вiдхýсye ся.

Мiшнi, щурi i хoмякi мáють в кóждiй чéлюсти 2 довгi долoткoвáтi зýби пeрeднi áбо сiкáчi, щo iм зáведнo вiдрoстáють. Гризúть ними кoрм, длятóгo зoвúть iх гризунáми.

Чи знáєтe щe якóгo довгoúхoгo i скoрoнóгoгo гризунá, нa кoтрóгo стрiльцi пoлiють? Чи бáчили ви крaснeнькoгo гризунá з довгим, пушистим хвостóм, щo скáчe зручнo пo дeрeвaх в лiсi i зáйдáє oрiшки?

14. Мишолови.

І хіщі птахи бувають пожиточні. До таких зачисляємо передовсім мишолови. Оні вигубляють миши, норіці і хомяки, такі отже звіріята, що роблять хліборобови шкоду. Чоловік повинен їх протé щадіти для власного добра. Тимчасом лучаєсь часто, що їх люди убивають, бо не уміють їх відріжнити від інших птахів грабѣжних.

У нас пробувають два роди мишоловів: звичайний і волохатий. На око подібні оні до яструба, але придивившись ближше тим птахам, побачиш між ними не одну різницю.

Яструб має голову статну, тіло гнучке, поставу просту, горду, піре пристаюче до тіла, лет скорпий і звинний; мишолов же має голову грубу, тіло отяжеле, піре менше пристаюче і закриваюче ноги аж по пальці. Мишолов звичайний, менший і темніший від волохатого, має ноги закриті пірем.

Яструб має піре темно-попелясте, над кождим оком біляву смугу, спід тіла білявий з чорнявими пружками, а на хвості кілька перепасок чорнявих. Мишолов же звѣрха темно-брунатний; зі споду має він чорні пятна, а на хвості 12 чорних пасмуг.

Мімо отяжілого лѣту суть мишолови дуже рухливі птахи. Лѣдво зазоріє, оні вже вилітають на добичу; смеркаєсь, а оні ще кружать над мишами і норіцями. На добичу злітають або з вѣздуха або з якого ви́сшого місця, де нїби то дрімajúчи сиділи. Мишолов ловить миши також в оттакий спѣсїб: сїдає на землі недалѣко норі, де миши поховали ся. Тут чекає нерухомий довго і нетерпеливо; як лишѣ миш ви́біжить з ямки, мишолов її доганяє, пожирáє і знов вертає на своє становище.

Мишолови перенѣсать ся з одного місця на друге, де покаже ся більше миший і норіць. А позаяк улюбленим присмаком сих шкідників є корінь конюшини, то найчасті́йше пробувають мишолови над ланами конюшини. Одѣн мишолов може за рік вигубити близько 8000 миший і норіць. Лѣгко протѣ зрозуміти, як неоцінений хосѣн має хліборѣб з сих птахів.

Коли на поліх, де розмножились миши, нема́ дерев, то ставляють розумні хлібороби високі жердки з поперечними дручками, на котрих мишолови сидючи чігають на добычу.

15. Сипуха ржа́ва або сі́меніста.

Одною з найповажніших і найкрасше упірених сов єсть сипуха ржа́ва або сі́меніста. Названо її так для́того, що на́ чере́ві ма́є те́мно бруна́тні пята́, як сі́мена́ або бі́сері. Відзнача́є ся она́ мя́гким, пушкова́тим і краси́вим пі́рем. Великі́ чо́рні о́чи су́ть доо́-

ко́бла о́круже́ні о́бвідо́кою з то́нкіх, до́вгих, бі́лявих пере́ць. Клю́в ко́ро́ткий, крі́пкий і гачко́вато за́крі́влений. Но́ги по́крі́ті рідкі́м пухом, кінча́ть ся си́льни́ми, за́крі́влени́ми кі́гтями.

Сипуха пробува́є під крі́вля́ми, особли́во по церќвах, по ве́жах, ста́рих за́мках, рідше по лі́сах. На до́бич ви́літа́є она́ допе́рва сме́рком, або при́ сві́тлі́ міся́ця. Ви́дить то́ді до́бре, бо ма́є вели́кі зі́ніці; сві́тла де́нного зне́сти не мо́же. Ушні отво́ри су́ть вели́кі; чу́бків наду́шних не́ ма́є. Слух у сипу́хи до́скона́лий. Ті́хим сво́ім ле́том не спо́лоши́ть жа́дного зве́ря́тка, а са́ма чу́є найме́нший е́го рух. Ни́щить она́ шкідли́ві в го́спода́рстві зве́ря́тка, як ми́ши, но́ріці і ро́бять че́рез те чо́лові́кови вели́ку при́слугу.

Всі́ інші́ со́ви, крім пуга́ча і со́ви до́вгохво́стої, су́ть дуже́ по́житочні́, бо жи́влять ся найбо́льше шкідли́вими гризу́нами. Со́ви ви́дають го́лос: оні́ си́ча́ть сви́щуть, со́плять, сто́гнуть, пу́кають, сьмію́ть ся. Тим ля́кають необа́зováних і за́бобонних лю́ддей. Та́ким лю́ддем на́ганя́є найбо́льше стра́ху со́вінка до́мова. Она́ ча́сто си́дає на до́мах і клі́че „ки́вить“, що то́лкують, як би́ она́ го́лоси́ла „хо́дїть“. Зда́єсь їм, що со́ва́ тим

пугуқанем смерть їм віщує. Вірити в такі забобони то гріх і сьміх; лучаєсь то лишé між людьмі, що не розуміють дїл Божих. Пугачá лéгко відріжніти від інших сов: він о мнóго бiльший; над ушіма виростаіють сму рухóмі хóхлички або киточкі довших пер, так звáні чубкі́ або ўшка. Пугáч пробуває в лiсáх а лóвить молоді заяці́ і дрібні пташки, між тiми і не одну́ птіцю щéбетушку. Чéрез те заподiвáє велику шкóду. Не дивніця óтже, що на них стрільці́ полюють чáсто. Сóви пожитóчні налéжить щадіти.

Чим ріжніть ся сóви від інших хищних птиць?

16. Чи то шкідник?

Гнатко́ бавив ся на луці́ коло річки, і спостеріг, як кіт зачáїв ся над норóю. По хвилі́ вибігло з норі́ якесь малé зьвіря́тко. Кіт вхопив єго́, і задусів в зубáх, áле зáраз потім кiнуv, обтираючи пісок лапiсамі.

Гнатка́ се здiвувало; пішов óтже поглянути, що то за зьвіря́тко. Здава́ло ся єму́, що то ми́шка; áле придивівшись́ б́лизше, побáчив, що онó ріжніть ся від ми́ши. Máло онó пісочок далéко дов́ший, подiбний до рілочка, а ўшка́ такі малéнькі, що лéдво виставáли з шéрсти.

Тимчасóм надiйшли́ пан учiтель. Колi побáчили зьвіря́тко і довідали ся, що кіт зробив, так Гнаткови́ річ поясніли:

— Не дивніця, що кіт зáраз кiнуv те зьвіря́тко. Стáлось се зádля воню́чого плiну, що у нéго в тóрбочці́ на бóку тулóвища зби́рає ся і удiляєсь шéрсти. „Якже зовé ся се зьвіря́тко?“ запитáв Гнатко́.

— То землерiйка; онá ма́є дуже малéнькі бчка. По тiм мóжна її відріжніти від ми́ши, котра́, як то́бі звiсно, ма́є великі́, чорні́ бчи. Але́ єсть ще і iнша

між ними ріжнийця. Миш має лишé 16, а землерійка 32 зúби. Черенні зúби у миши тупі, у землерійки́ о́стрі. Землерійка має хвóстик корóтший від тіла, по́рoслий, мишка до́вгий, майже на́гий.

„А чи то шкідник, прошу па́на учітеля?“

— Ні, Гна́тку; се дуже пожито́чне зьві́рятко. Вла́сне ті єго́ о́стрі зубкі су́ть до́казом, що жи́вить ся так як кёрти́ця, о́вадами. Стра́ви рослі́нної а́ні не ткне.

„Чи землерійка прожива́є тако́ж в землі?“ за́питав Гна́тко.

„Так — відпові́в учітель — она́ пробува́є в норі, що тя́гнесь далéко в пухкі́й землі і має в півни́х відступах отво́ри. З сих кіда́єсь зрадлі́во землерійка на до́бичу, що тамтуди́ перехо́дить. Інші жи́рють ко́ло води́, в котрі́й до́бре пла́вають і порина́ють. Землерійки́ вигубля́ють шкідли́ві о́вади і прислу́гують ся че́рез то вельми хлібо́рoбам. На жаль, уби́вають їх часо́м лю́ди, не умі́ючи їх відрі́жнити від миши́й“.

Гна́тко подя́кував за нау́ку і прирі́к, що від нині́ не лишé сам хоро́нити ме землерійки́, але опові́сть тако́ж дру́гим хло́пцям, які́ то з них пожито́чні зьві́рятка і по́ чім їх найско́рше пізна́ти.

17. По́ворот з лі́са.

Іва́сь, син лі́сничого в Добро́мишли, ході́в не́раз до́рогами, ве́дучими по́при лі́сничівку, і знав, що ко́ждою з них ве́рне до́мів. Але не зве́рта́в сам ні́коли в до́роги далéко в лі́с, бо бо́яв ся, що заблу́дить. За́тэ з ві́тцем не ля́кав ся і́ти, хо́ть би як далéко, бо о́тець умі́в за́всё́ди тра́фити до́мів.

О́дно́го ра́зу зайшли́ оні́ бу́лі далéко в лі́с, вийшовши́ з до́му фі́рткою, що бу́ла по сторо́ні полудне́вій. О́тець застрі́лив в лі́сі пуга́ча, а шука́ючи єго́ в гу́щавині́, загна́в ся з Івасе́м в глубо́кі де́бри.

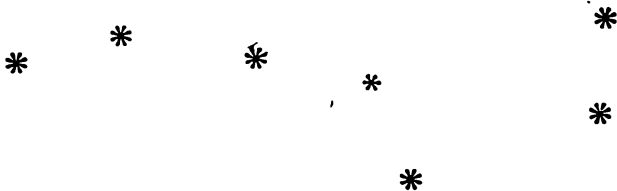
Наближа́в ся ве́чір і тре́ба бу́ло верта́ти до́мів. Со́нце вже заходи́ло; не бу́ло єго́ о́тже відко́ в гу́щавнику́. Тоді́ Івасі́в ба́тько так про́мовив: — Ми вийшли́ з до́му про́сто на полудне́; му́симо о́тже з по́воротом держа́тись на півні́ч.

„А в котрій же стороні північ?“ запитав Івась.

— Зараз побачимо. — сказав отець. — Глянь на се старе дерево: по сій стороні пня коря густіше мохом поросла; по сїм отже боці північ, бо мхи і порости люблять тїністу сторону північну.

Пішли отже туди, куди їм мох дорігу показував. Небавом вийшли на простору прогалину серед ліса, де не було дерев. Тимчасом вже ся було стемніло і на небі показувались з рідка зьвізди. — Глянь, Івасю, в гору! — сказав отець. — Там бачиш тих 7 зьвізд яснїйших. То великий Віз. Кіло не́го бачиш подібний малий Віз. Сї зьвізди також нам показують, де північ.

І дійсно побачив Івась на небі сїм зьвізд ясних, що разом виглядали неначе віз. Неделіко була друга фігура менша, складаюча ся з блїдших зьвізд. Ідучи далше віняв лісний з кишєні стічок, запалив єго сїрником і показав Івасєви окрїгле пудєлечко, в котрім миготїла сїня гілка, порушаюча ся свобідно. Та гілка показувала заєдно в одну сторону, на північ. Ішли отже туди, куди звернена була гілка.

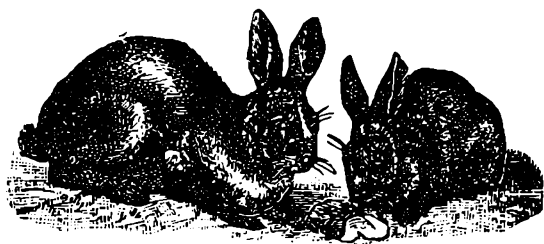

Нараз пес гончий, що йшов з ними, зачав скакати, гавкати, вививати хвостом, бічи скіро наперед і знов вертати до свого пана. Одалік заблісло світло і собаки почали відбїхуватись. Небавом вийшов Івась з батьком на доріжку і оба вернули змучені доми, де мати чекала на них з вечерію.

На другий день віпхав отець пугача, принесеного з ліса і прибив єго на брамі.

18. Худібка Дмитрунї.

Яку то потїху мав Дмитрунї з своїх крідиків! Як лишє принесє їм тріхи травїці і клікне „трусь! трусь!“ біжать онї скачучі до не́го і їдять єму з рукї. А зьвірїтка то зовсїм подібні до заяцїв. Мають

оні такі самі округлі. головки з пісочком заокругленим, в котрім відко з переду в горішній і долішній чєлюсти по два довгі, острі зуб-

кі. На голові сторчать довгі уші, по боках великі очі. Задні скоки о много довші від передніх, а хвостик маленький.

Дмитруньо ходів старанно коло кріликів. В літі давав їм траві, конюшини, листя з бураків, капусті, моркви і ріжного буряну, але без росі, бо ся шкодить їм дуже. В осені збирав для них листє і галузкі вербові, листє тополєве, дубове, жолудь, шишки з дерев чатинних і овочі. А все зміняв корм, щобі крілики їли з більшою охотою і ліпше тучили ся. На зиму приладив для них сїна, громадив листє і галузкі, щобі крілики могли їх обгризати і стирати собі на них заєдно відростаючи зуби передні. Смакували їм також картоплі, морква, буракі, кришки з хліба і ріжні окравки кухонні. Воду пїли лишє тоді, коли їх Дмитруньо кормив в зимі сухім сїном. Коли крілики мали молоді, що лучалося майже кожного місяця, то давав їм до звиклого їдла тріхи отрубів і зєрна.

При помочи батька поробив Дмитруньо крілкам з дощок малі стаєнки, нїби великі пудєлка з двєрцятами. В літі держав їх коло дому в городї, а на зиму переносив до стайні. Для удєржаня чистоті підстєлював їм Дмитруньо часто сьвіжої соломи.

Крім приємної забавки мав Дмитруньо і хосєн з кріликів. За скірочки зібрав небавком сто кількадесять гелєрів, а отєць купив єму за ті гріші зимову шапку. Смачно заїдав також хлопчик м'ясо з кріликів, котрє мати уміла добре зваріти і приправити.

19. З а я ц ь.

(Байка).

О, Бóже мій — (так з́аяць раз ридáв),
Ти ко́ждому якóсь потóгу дав:
Дав чолов́ику ўм, дав псо́ви зúби,
Медв́ідь з корі́нем ви́ривáє дúби,
Мура́шки на́віть ко́ждий ся бо́їть!
Але менé? О, гіре́нький мій сьвіт!
Шкода́ лиш, що я чимось зву́ ся!
От лóчше піду, утоплю́ ся,
Тай спо́кій голо́ві! Не́ма мені́ що жи́ть!..
Пішо́в наш ку́ций ся то́пить:
Прихо́дить по́над став —
Жа́би на бе́резі ся грі́ли,
Тай рахкоті́ли.
Аж тут з корчів́ наш з́аяць — гу́льк!
А жа́би всі́ у во́ду. — бу́льк!
З́аяць же зупини́всь тай ка́же:
Колі́ж менé хоть жа́ба ся бо́їть,
То не гіре́нький ще мій сьвіт!

20. Селó.

Селó Ясенів збудóване навхр́ест. С́еред села́ перетина́ють ся дві про́сті ўлиці́. Тут сто́їть ц́ерква, ко́ло не́ї ха́та сьвяще́ника, а напро́тив не́ї шко́ла. Побі́ч шко́ли красу́єсь чисте́нький до́мик з на́писио „Чита́льня“, а за не́ю шпихлі́р грома́дский. За селóм сто́їть двір, котро́го вла́ститель е́сть па́ном вели́кої посі́лости. Ко́ло двора́ су́ть кра́сні буди́нки господа́рські і простóрный горóд.

Селó Топорі́виці ма́є подóбу ко́ла. Хати́ селя́нські побудóвані доокóла на горб́ках. С́еред села́ лежи́ть простóрий майдáн. Тут побудóвано шко́лу, щоби́ ді́ти ма́ли зі́ всіх сторі́н вигідний до не́ї при́ступ.

Селó Гаври́лівка тя́гне ся рівно́біжно з пото́ком. Хати́ су́ть в одні́м ряді́. Пе́ред ко́жною ха́тою відко́ кілька грядóк, на котри́х госпо́дині сі́ють і садя́ть яри́ну. Рівно́біжно з селóм ве́де дорóга. За дорóгою су́ть поля́. Ко́ждий ма́є свій місто́к, ве́дучий з дорóги на по́ле.

Селó Жу́равиця тя́гне ся такóж рівно́біжно з пото́ком. Хати́ побудóвані в 2 ряді́ від схóду на за́хід.

В одній частині села поселились Русини. Вони мають церкву, при якій мешкає священник руско-католицький. По другій стороні побудувались Поляки. Там є костел обряду латинського і хата священника римско-католицького. Всі мешканці сього села творять одну громаду. Школа стоїть в середині. Ходять до неї всі діти. На схід від Жұравиці є станція залізничної.

Як побудоване наше село? Який напрям має головна вулиця? Чи є вулиці рівнобіжні з вулицею головною? Чи є вулиці поперечні? Чи є серед села є більший загін? Чи пасовище лежить серед села чи поза селом? Чи коло нашого села є яка ріка? Чи може пливе який потік через село? Чи є на ньому мости або хоч кладки? Де є криниці? В якій стороні села стоїть церква? Чи хата священника зараз коло церкви? Чи є може в селі дві церкви? Чи є які каплички або фігури? Де лежить двір? Які будівки є коло двору? Чи є особня канцелярія громадська? Чи є недалеко дворець залізничної? Пробуємо нарисувати план нашого села?

21. Село.

Село! І серце відпочине!
Село на нашій Україні
Неначе писанка, — село
Зеленим гаєм поросло;
Цвітуть сади, білють хати
А на горі стоять палати
Неначе діво; а кругом
Широколістїї тополї.
А там і лїс, і лїс і поле,
А синї гори за Дніпром...
Сам Бог ви́тає над селом!

22. Начальник громади.

Мельник Максим сидів раз зі своїми дітьми перед домом на лавочці і так їм оповідав:

У моїх рідичів був дома великий порядок. Ніхто не смів у нас стояти з заложеними руками, бо отець ненавидів лїнивства. Що нам приказав, то ми робили

скоро і охотно. Памятали ми добре, що Господь Бог наказав поважати вітця і матір.

Одного дня зійшли ся господарі з цілого села на раду, бо мали вибирати війта (начальника). Був там і наш батько. Вернувши домів промовив він так до нас: До тепер був я лише головою родини і давав провід дома. Від нині став я головою всіх господарів в нашій селі і мушу старати ся о те, щоб і в громаді був лад і спокій.

Сейчас ми здогадали ся, що отець став війтом, і зраділи тому.

По полудни прийшло до нас двох сусідів і принесли з собою від давнього війта папері і печатку громадску. Один з них був заступником війта а другий асесором або присяжним. Сих двох урядників громадських додано вітцеві до помочи. Війт враз із заступником і асесором єсть зверхністю громадскою.

Від тепер сходили ся до батька радні і радили над справами громадскими. Що оні рішили, то отець потім виконував. Він старав ся о напіву доріг і мостів, купив сікавку для забезпечення мешканців від пожежі, наглядав, щоб і школа мала паливо і обслугу і старав ся о багато інших річий. Годів посваривших ся сусідів і карав сваволі. Обовязки вітця були бже тяжкі; але господарі сповняли охотно всі його прикази, бо знали, що повинувати ся начальству, то обовязок кожного чоловіка. Отець не потребував карати нікого за непослух, бо в цілій громаді панував усе спокій і лад.

23. Вѳздух.

Як махаємо рукою або збшнтот коло лиця, чѳємо холот і мов би лѳгкий удар, хоть ані рукою, ані збшнтот не дотикаємо лиця. Єсть бже щось між збшнтот а лицѳм, чого не бачимо; се вѳздух, що нас з усіх боків окружає.

Вѳздух єсть нам до вѳддѳхання конѳчно потрібний. Колиб ми устѳ і нѳс заткали так щѳльно, що вѳздух не мѳг бѳ ся дѳстати до лѳгких, то не могли би ми вѳддѳхати і мѳсили би ся задусѳти. Що мѳже стѳти

ся, коли на спяче дитя впаде подушка? Без вѳздуха не мѳжуть жити ані люди, ані звѳрѳята, ані навіть рослини.

Коли в кімнаті повно дѳму з пѳчи, не мѳжемо свѳбѳдно вѳддихати; длячѳго? В такѳм случау трѳба сейчас вѳдчинити вѳкна і двѳрі, щѳбѳ дим вѳйшов а на егѳ мѳсце вѳвійшов чѳстий вѳздух, не змѳшаний з дѳмом. Вѳздух занечищають такѳж вѳпари з лѳгких і з тѳла людѳй і звѳрѳят. Длячѳго вѳздух стаѳ нездорѳвим, коли за мнѳго людѳй знахѳдить ся в замкненѳй свѳтлѳці? Вѳдчиняємо тогдѳ вѳкна і двѳрі, щѳбѳ свѳтлѳцю провѳтрити. Коли за скѳро засуѳнем рѳру в пѳчи аѳо заткаємо каглу, то мѳже наступити вѳд так звѳаного чаду і смерть.

Ми повѳнні дѳбати ѳ те, щѳбѳ в помѳшканю був завсѳгди вѳздух чѳстий і здѳрѳвий. А бѳдемо егѳ мати, коли дим з хѳти вихѳдити бѳде кѳмином, а не розхѳдити ся по свѳтлѳці, як в хѳтах курнѳх; коли рѳзом з людѳми не бѳдуть мѳшкати звѳрѳята; коли вѳкна бѳде ся частѳйше вѳдчиняти; коли стѳни, помѳст і снаряди в кімнатѳ бѳдуть чѳстѳ, а по кутѳх не бѳдуть гнѳти ѳкравки кухѳннѳ аѳо смѳтѳ. Наостѳнку цѳле тѳло і ѳдѳж наѳша повѳнна бѳти такѳж чѳста, ѳо всѳка нечистѳта гнѳє і занечищаѳ своѳми вѳпарами вѳздух.

Нездѳрѳвий вѳздух пѳзнаѳмо часѳм нѳхом. Але суть гѳзи так прозѳрі і не цахнѳчі, як чѳстий вѳздух, а все такѳ дѳже шкѳдливі. В глѳбѳких печѳрах, керницьх, пивницьх, довго непровѳтрюваних, осѳдаѳ на днѳ тяжкѳй шкѳдливий гѳз, невидимий і не вонѳчий. В такѳм гѳзі тратить чоловѳк притѳмнѳсть і гине вѳд задѳшеня. Щѳбѳ егѳ уратувѳти вѳд смѳрти, трѳба егѳ сейчас витягнути на свѳжѳй вѳздух. Хто вхѳдить до такѳго мѳсця, повѳнен нѳсти пѳред соѳѳю на довгѳй тѳчѳці запѳлену свѳчку. Коли свѳчка горѳть слѳбо аѳо самѳ з сеѳе загѳсне, тодѳ трѳба вѳздух прочѳстити, заким ся звѳйде.

Такѳж з кваснѳго тѳста і з зѳтиру в горальнѳх і броварах видѳбуваѳсь гѳз тяжкѳй і душѳчий. Хто спав в свѳтлѳці, де є мнѳго цвѳтучих рослѳн, то пробѳджуѳ ся з тяжкѳю головѳю і нѳсмаком в устѳх. Длячѳго?

Поста́вмо в те́плій день тарі́лку з водо́ю на дво́рі. Що побачимо? Де поді́лась вода́ з тарі́лки? Уле́тіла і розі́йшла́сь у во́здусі, с. е. пере́міні́лась в па́рї, а́ле прозбо́ру і неві́диму як во́здух. У во́здусі́ єсть зви́чайно бога́то неві́димої во́дної па́ри.

24. Вітер.

Застрѹ́гу ю собі оловѣ́ць або писальце́; на столі́ лиш́ає́сь кѹ́пка по́роху і сьмі́тя. Махну́ тепе́р з да́ле́ка хѹ́сткою; кѹ́пка та розлеті́ть ся. Що зме́ло́ шл з і́стола?

Не́ра́з пу́стиш перце́ й дѹ́єш на не́го з і́споду: перце́ уно́сить ся в го́ру. Яка́ си́ла де́ржить е́го у во́здусі́?

Ві́тер зі́рва́в хло́пчикови на ў́лиці капе́люх і по́нїс е́го да́ле́ко, так що хло́пчик ле́дво е́го ді́гна́в. Що то сей ві́тер? чи ма́є він та́кі си́льні ру́ки? чи бі́жіть неві́димими нога́ми?

Ко́лі дѹ́єш, ви́ходи́ть з уст трѹ́хи во́здуха: сей ти́сне на во́здух, що є́сть пе́ред тво́їми уста́ми і пха́є е́го да́льше. За́для то́го кри́хітка во́здуха посу́ва́є́сь або пливе́ в ту сто́рону, в ко́тру ти подѹ́в.

Та́к са́мо, махну́вши хѹ́сткою, ру́шнв я. трѹ́хи во́здух; сей же пі́рва́в по́рох з і́стола́ так, як пли́вуча вода́ порива́є сте́бла соло́ми або трі́сочки. Ма́ленький по́тічок несе́́ лиш́е ма́ле по́ліно; ве́лі́ка по́вінь уно́сить ці́лі до́ми і де́рева. Та́к са́мо ле́гке по́руше́не во́здуха порива́є перце́ або по́лбву, си́льнійши́й трѹ́хи рух во́здуха лю́дям зрива́є ка́пелюхи́ з голо́ви; дѹ́же си́льний ви́хор ви́верта́є до́ми і ви́рива́є де́рева з ко́рінем.

Ві́дчи́няю ві́конце́ і де́ржу в ні́м перце́. Ба́чу, як во́здух зна́дво́ру вти́ска́є ся до сьві́тлиці́. Ко́лі в зи́мі ві́дчи́нимо двѣ́рі з огрі́тої сьві́тлиці́ до студѣ́них сі́нній, чу́ємо за́раз по но́гах, що студѣ́ний во́здух тя́гне до́лом до кі́мнати. Поста́вмо запале́ну сьві́чку на порѹ́зі, а побачи́мо, як по́ломі́нь е́ї нахи́лить ся до кі́мнати. Піднесі́м сьві́чку до го́ри під ве́рхню фу́тріну а по́ломі́нь ви́хили́ть ся на дві́р. Ві́дко о́тже, що го́рбо́ю ви́ходи́ть те́плійши́й во́здух з кі́мнати до сі́нній. В двѣ́рях

суть фтже два вітри: студінний іде дблом, теплий горбю.

Так як в кімнаті, суть всюди на землі ріжні вітри; одні віють нízко, другі висбко у вбздуєї; одні суть студені, другі теплі, вогкі або сухі після того, звідки віють. Після стороні сьвіта, з котрбі вітер надхбднть називаемо ебб вітром східним, західним, північно-західним, північно-східним, полуднбво-західним, полуднбвим.

Уважайте, з котрбі стороні вітер віс. Пізнаєте то по хоругбвці на вежі. Уважайте особліво на річн отсі: звідки віс вітер підчас посухи? котрий вітер принбснть богато вбхкостн? на котрім вітрі проснхає скбрше біле і хлїб ббрзо черствіє? при котрім вітрі замерзають в зимі скбрше ставі і болотá? при котрім вітрі буває небо захмарене, а при котрім сонце ясно сьвітнть і звїзди ярко снїють?

25. Вид з дзвіннїці.

В неділю раненько, убрались школярки чистенько, взяли молитвенники до рук і побігли швиденько до школи, звідки удались парами під проводом учителя до цбрки на богослуженє. Тут дзвінкїм гблосом відспівали враз з учітелем і дяком Службу Ббжу і по відправі вернули домів. Лише Онуфрійко і Кбстик лишїлись кбло учітеля, щобі почути ще дещо цїкавого. Онї посїдали собі під дзвіннїцею, що стояла на горбкї побіч цбрки. Саме тоді надїйшов з цбрки паламар. На пробсьбу учітеля відіпкнў він дзвіннїцю і всї пішли деревяними схбдами на горї. Там побачили висбку комбру з великими вікнами. Вікна не мали шиб, але деревяні краткі. Відко було з них цїле село зі школою, дворбм, читальнею, зі всіми улнчкками і дахами як на долбні. Виднїв ся також місто: на ріці і лїс за рїкбю. В горі висїли дзбони на грубїх свблоках. Мбжна було вїйти ще вїсше, пбнад дзбони по вузкіх деревяних схїдках, подібних до драбїни.

Спинаючиь по них зайшов учітель з дїтьми до маленької комїрки під самим хрестбм. В дахї сїї ко-

мірки були 4 круглі віконця, звернені в 4 сторони світа. З тих віконць простирався перед їх очима далеко ширший вигляд, чим з могили за селом і з вікон під дзвонами. Споглядаючи на полудне, бачили хлопці ліс, що сягав далеко, далеко аж по сині гори. Учитель сказав хлопцям, що ліс враз з селом лежить на підгір'ю.

Горам придивлялися хлопці дуже цікаво, бо нігде їх переще так докладно не бачили. Чим далше пасмо, тим було вище. Нижші пасма були покриті лісами і виглядали темно; дальші і вищі були що раз блідші. Не мож було пізнати, чи на них ростуть ліси чи трави. На найдаљших, найвисших пасмах видно було білі смуги снігу.

Через східне віконце бачили за селом розлогі лані. Споглядаючи на захід, побачили став, грєблю перед ставом і млин під грєблею. Далєко поза ставом пізнали церкви і домі містєчка. До того містєчка їздили оні нераз з родичами. Тут продавали дріб, масло, яйця, збіжє і худєбу, а натємісць купували для дому сукно на одїж, каву, цукор, посуди, шклянки і взагалі те, чогє дома або на селі не можна було зробити.

На північ мали оні з віконця дуже просторний вид. Там виднілась розлога рівнина. Якби далеко оком заглянути, засїяна була рівнина сєлами, дворами, церквами, лісами, сєред котрих зеленїли поля.

Рівнині не було кінця; здавалось, мов би там земля стикалась з небом.

„Який то свїт ширєкий!“ клікнули хлопці. „Але що там дальше за рівниною?“

„О тїм довідаєте ся небавком в школі“, відповів учитель. „А тепєр, коли вже сонце стоїть на полудню, спішіть домів, щобі на вас родичі не чекали з обїдом“.

Сказавши се зійшов з хлопцями з дзвїнниці на долину.

Тут подякували школяріки панови учителеви за наўку, а вертаючи домів, оповїдали другим, чогє перед хвилю научили ся.

26. Вечер.

Сонце ся сховало
За високі гори,
Тіхо всьо дрімає,
Луг, дуброва, борп.
Звіночок там чути,
Місяць небом сяє,
В лісочку маленький
Соловій співав.

Вітрень провівав,
Потічок шепоче,
Яскраво спляють
Зорі серед ночі.
Смерека заснула,
Береза дрімає,
Вівчар на сопілці
Тужно вигравав.

Сьвіт як церков Божя,
Мірно, тихо всіди;
Від роботи, труду,
Спочивають люди.
А місяць, як сторож
На сьвіт поглядає,
Тішить ся сердечний,
Що всьо спочиває.

27. Воздвиженіє Чесного Хреста.

Довго не знали люди, де подів ся той сьвятий хрест, на котрім умер Спаситель наш Ісус Христос на горі Голгофті. Аж цїсарєва Олена казала розкопати гору і найшла в нїй три хрести, як раз тоті самі, на котрих розп'яті були Ісус Христос і два розбійники. Якжеж ту пізнати, котрий з них хрест Ісуса Христа. Тоді принесли умерлого чоловіка; діткнули єго одним хрестом, другим — умерлий як лежав, так лежав; але як лиш діткнули третім, умерлий встав. Се чудо доказувало найліпше, що як раз той третій хрест, то хрест Спасителя нашого Ісуса Христа.

Тогдї патріярх Єрусалимський підняв єго в гору, а весь нарід упав на землю, почав молити ся і співати: „Господи помілуй!“

На сю пам'ятку обходимо сьвято Воздвиження (т. в. піднесення) Чесного Хреста. Того дня сьвященник укриває хрест сьвятий зіллям і цвітами, стає з ним на утрени серед цїркви перед стільником, що називає ся з грецька тетраподом, клонить ся з ним до землі на всі сторони сьвіта, — люди бють поклони і співують, як колись нарід на горі Голгофті: „Господи помілуй!“

День Воздвиження Чесного Хреста єсть днем пісним; обходить ся щорічно 26. вересня (або після церковного календаря 14. вересня).

28. Осінь.

По горячим літі наступає холодніша осінь. Дні стають що раз коротніші, а ночі що раз довші. Ранком покриває часто мряка дерева і хаті. На полях, де стояло збіжжє, відко лишє стернію, котру хлібороб переборує і під зиму обсіває. Понад землею снуєсь навутіна. Селяни копають в полі бараболі, буракї, моркву, брукву і вирубують капусту. В садах зривають з дерев пізні яблука і грушкї і укладають їх на поді в поліві. Заглядають до ўліїв, а колї суть повні, витинають криншкї меду. Господинї збирають ся кобло капусти, шаткують її і убивають в бочках. Всї обкладають хаті на зиму соломою або листєм. Молоді деревцї обвивають соломою, щобї не вимерзли в зимі; шпари в ўліях заліплюють глиною.

Птиці перелітні вже з початком осени збирають ся в стада і відлітають до тепліших країв. Овади гінуть, або ховають ся в землі, в моху, в щільних і засипляють глибоким сном. Ворони, гайворони і кавкї, невідстїпні товаришї орача, злітають ся під зиму до міст і сіл, бо в полі не знаходять вже поживи. На дворі що раз студеніше, ранками стинає ся роса, а білий іней покриває дерева і будинки. Листє на деревині жовтіє і опадає. На полі, в городї і в лісі пусто, глухо і сумно, але наконєць кінчить ся осінь і заглядає зима.

29. В осені.

Сонечко пізно устїнає,
Лїже ранєнько опо,
День якийсь сїрпїй, понїрпїй
Дївить ся сумно в вікно.
Дощик почав накрапляти,
Вітер холодний гудє:
Осінь грязьку й болото
Знов за собою ведє.
Ось і птичок вже не має,
Все вже у віреї летїть,

Ліс обголїв ся і долі
Листє пожовкле лежить.
Овоч в садах позбирали,
А по городах жінкї
Тільки картофлю копають
Та насипають мшкї;
І капусту головагу,
Вже порубавши, везуть...
Дні невеселі й лохмїрні,
І дощочитї ідуть.

30. Св. Димітрія і св. Михаїла.

Вже в пізній осені припадають два свята, або як в церковнім язичі говорять ся, два празники св. Димітрія і св. Михаїла; перший припадає дня 7 надоліста (після церк. календ. 26. жовтня), а другий в 13 днів пізнійше.

Не оден школярник зве ся Дмитро, а не оден Михайло, а чи знають оні про своїх Ангелів, котрих імя святэ мають? Тому зятимте собі красененько і згадайте про своїх св. Ангелів що хвіля.

Св. Димітрій був сином багатих родичів. Був дуже пильний і побожний, тому вийшов на високого урядника, бо став аж намісником в місті Солуню. Але цїсар, котрому служив св. Димітрій, був поганіном і не любив християн. Як лиш довідав ся, що св. Димітрій християнин, приїхав сам до Солуня і став его намовляти, щобі покинув віру Христову. Але св. Димітрій стояв твёрдо при св. вірі. Тоді цїсар казав его кинути до вязниці, а коли і се не помагало, убити. Так став св. Димітрій мучеником за віру Христову.

Св. Михаїл називає ся архістратігом, с. є. найвищим начальником або провідником Ангелів. Бо коли злі ангели збунтувались проти Господа Бога, тоді св. Михаїл став на переді добрих, поборовав тих непослушних ангелів і скінув їх до пекла. Від того часу стали тоті злі ангели злими духами, а св. Михаїл їх найбільшим ворогом.

31. Про бұльбу, бураки і капуста.

Коло Воздвиження Чесного Хреста збирають селяни рещту ярини. Виходять тоді з мотіками на поле і копають бараболі; а спішають ся при сій роботі, щобі дощ їх не замочив. Бараболь змочених слотою не можна зспати до пивниць, ані ховати в ямах, бо напевно би погнили. При копаню уважають робітники, щобі бұльби не надвередити мотікою і щобі всю з землі відобути.

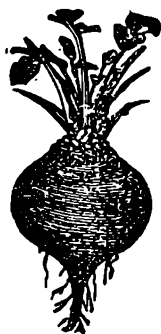
З одної картоплі, посадженої в землю на весні, виростає під кожним корчем до кількадесять; длятого

цукрає земля на декотрих грядках. Картоплі найліпше удають ся на новині і перелозі; люблять також дуже ґрунт пісковатий. Коли рік мокрий, бараболі гниють, а то велике нещасте для господаря. І худобі дає ся в знак недостатку бульби, бо попри бураків достарчає она худобі найсмакнішого корму.

В тім самім часі видобував ся з землі також

бураків. Суть оні великі і білі. При вибіраню обтинають їм зараз листе, котре єсть доброю пащею для худоби. Так як бараболі, переховує господар бураки через зиму в пивніцях і ямах на сухім і теплім місці.

Крім бураків звичайних суть ще менші червоні бураків, так звані свекли. З коріня буракового, як ся наківсити, буде борщик; дрібно покраяний і зварений бурак служить за здорову ярину (бурачки). З бураків цукрових витискають в фабриках сок, котрий згущений через виварюване дає цукор.

Найпізнійше збирають з поля капусту. Головки єї великі і тверді, стоять рівно в рядках на низких качанах. Впростають оні з малих ростин, що їх зовуть розсадою. Насіне капусти сіють господині вчасно на весну на

грядках в городі, а доперва коли рослини підростуть, вибирають, що кращі і пересаджують. Капуста потребує поля дуже урожайного і багато вохкості.

Капусту збирають в той спосіб, що головки з качанами відтинають від коріння. Лише кілька качанів з корінням переховують.

через зиму, щоб їх посадити на весні в городі і вишпекати нове насіння. Головки старанно очищені, шаткують на шатківниці, убивають в бочках і квасять. Капуста квашена єсть смачною поживою.

32. Відки берє ся полотно.

Вдова Семеніха осталась в селі сама, як палець. Діти єї вимерли, а з родини лишів ся лиш брат Яків, що ще замолоду пішов до війська. Вислуживши літ 12, став возним при одній школі у Львові. Мав двое дітей.

Коли Яків помер, син лишів ся у Львові в школах, а десятилітню дочку Маріню взяла Семеніха до себе на виховане.

Марія була дівчина цікава і помагала тітці в роботі. Раз побачила Марія, як тітка пріла. Она ще не знала, відки берє ся полотно.

Тітка знала то; тому посадила Маріню коло себе і сказала: „З тих ниток, що я пряду, буде колісь красне тонке полотно“.

— Ага! то в місті продають єго по sklepах, — відозвала ся Марія.

„Так, моя Маріню, але в місті по sklepах суть полотна і перкалі. Перкаль є тонесенький, слабший і дешівший від полотна. Виробляють єго з бавовни. Бавовну привозять до нас з теплих країв. Ростуть там корчі і родять овочі завбільшкі волоського оріха. Як овоч доспіє, лупина єго пугає і отвирає ся. В середині є насіння, завите в білі тонкі волокна. З тих волокон робить ся перкаль“.

Полотно є о много міцнійше і доробжше. Полотно є тонке і грубе з конопель. Богато треба заходу, аби зі льну мати тонке, krásне полотно. Кóло льну треба тяжко напрацювати ся. На ґрунті глинковатім, вогкім, але пухкім сіє ся насіне старше, звичайно дволітне. Сіяти треба густо. Чим густійше лен зійдє, тим вүзше і никлійше буде баділе а тоньше волокно. Опісля поле ся лен з зела. Лен має синій цвіт. Як відцвітє, цїстає кожда ростінка на кінці головкї з насінем. Коли головкї зачнуть жовкнути, рве ся лен з корінем. Вірваний лен вїжують в малі вязанкї або горсткї і розставляють єго на полі, щоби вїсох. Опісля рафують єго на рафах, щоби відділіти головкї, і розстелюють на траві або мочать в воді чєрез 8 до 14 днів, щоби роса або вода розпустила і забрала з собою клей, що лүчить волокно з баділем.

„Вїмочений лен знов сүмать і труть на терлиці. т. є. крушать сухє баділе. Малі частї баділя продирають ся чєрез волокно і спадають на зємлю, яко термітє, а волокно лишає ся. Опісля ще витріпують з волокна термітє, чєшуть на дротяніх щітках і чистий лен навивають на куделї і прядуть на ниткї.

З ниток робить ткач полотно на варстаті ткацьким. Сире полотно є сире і шорстке, тому білеться єго в той спосіб, що розстелюють єго на траві і поливають часто водою. В кождім домі виробляють що року одну або більше штук полотна зі льну або конопель. З конопель так само виробляють полотно як зі льну. Часть уживають газдині на свою потребу, а часть продають“.

— Чи то оплатить ся тільки робити коло полотна? — замітила Марія. — Не ліпше то купити відразу готовий перкаль?

„Оплатить ся робити дома полотно, оплатить, — сказала Семеніха. — Вправді є богато заходу і роботи коло єго, але, та робота припадає на той час, коли нема іншого занятя в господарстві. Довгі, зимові вечери збігають нам міло при куделі. Прядучи співіаємо, говоримо або оповіаємо собі дещо. Маючи своє полотно, не потребуємо купувати слабого перкалю, що ся скоро дре. Зі свого полотна маємо біле тревале а крім того за проданий лен, пряжу або полотно набуваємо гробшиї і купуємо до дому, що потрібне“.

— О титуню! Навчіть мене ходити коло льну і прядти на куделі — сказала Марія. — Буду вам помагала; буду вечерами прядла так тонку пряжу, як павутина. Не буду вас вже просіла, щобі ви мені з перкалю шили сорочки. Сама собі наряду ниток і сама вибілю полотно.

33. Ткацькі спілки.

Нема нічо ліпшого, як коли господар уміє ще яке ремесло. Нема роботи в полі, або прийде зима, він сідє до варстату тай робить. З того має подвійний заробок. Тому богато трудящих господарів уміє робити полотно, або робити коло воза, знає робити решета, рогжі, кошики, замки і т. і.

Найпоплатнішим ремеслом для господаря то ткацтво. Бо ткача кождий потребує. Кождий чоловік потребує біля, кождий потребує полотнянки, кождий одєжі. А звідки візьме полотно? Хто се полотно

зробить? Правда, що ткач? Тому і ткачів у нас богато, а колись було ще більше. П'єред трийцятьма роками було в нашім країу більше чим двайцять тисяч ткачів. Нині їх вже менше, бо богато ткачів закінуло ремесло; а закінули тому, що не мали зарібку. А стало ся се ось як:

Як настали желізниці, почали привозити до нас полотно із заграниці. Се заграничне полотно було гірше від нашого, бо слабше і скоро дерло ся, але зате було білїйше і дешевше. Тай всі стали єго купувати; чєрез то наші ткачі потратили зарібки. Богато людий жалувало за своїм давнім, міцнім полотном, але купували то нове, бо видавало ся краще і було дешевше.

Тоді став Сойм наш радити людям, щобі купували собі такі варстати, як суть за границею. Як не в сілі одєн, то най зложить ся кількох або кільканайцятьох, тай разом най собі справлять такий новий, заграничний варстат. Люди послухали і в той спосіб повстали у нас ткацкі спілки.

На тих нових варстатах виробляють také полотно як за границею, але ще лїпше, бо міцнїйше. Такі спілки завязали ся у Глінянах, Косові, Корчині, Блажові і богато інших місцях. Онї спровадили собі нові варстати, закупили богато прядива і виробляють дуже краще і міцне полотно. В той спосіб не дають ся чужім купцям і ремісникам, бо кождий волить купити у свого лїпше, як у чужого гірше.

Недаром тому кажуть, що громада великий чоловік. І справді великий. Бо де одєн не може дати ради, зїйде ся двох, трьох, кілька і кільканайцять, і ті дадуть собі раду, хоть би і в найбільшій біді.

34. Павук крижак.

Зьвірята мають також своїх ремісників. Є між ними пряхи, ткачі і і. Пряхою і ткачем є павук крижак.

Тїло єго зложене з двох частий. Перєдну часть становить голова зрєсла з грудником, а задну грубий як яйцє туб. На тубі ідуть рядом білі цятки на вхрєст і відси називає ся павук крижак. На чолі має

вісім оченят, а пісочок має дві щічки, з їдовітими кігтями. Чотири пари ніг причіплені до головогрудки і закінчені пазурами. Під сподом тулуба на кінці має шість бородавок з дірочками як ситко. Дірочками виходить з бородавок липка теч, що у в'яздусі тягне ся і зараз твердне. З того повстають тонесенькі волókна. З них суче крижак пазурами грубші ниточки і так снує павутину. Крижак держить ся домів. Між стінами, стовпами або галузьями снує своєю сіть заставлену з горі в долину, як ситка в вікні проти мух. В погідний день сидить крижак спокійно на середині сіти і читає на добичу. Як лиш надлетить яка мұха і замотає ся в павутину, кїдає ся крижак на ню, обмотує своєю прїжею, ранить їдовітими кігтями і так убиває свою жєртву. Опісля висисає мұху пісочком. Тим, що губить мұхи, є крижак пожиточний.

Є ще мно́го інших павуків. Павук домашній снує свої сіти по кутах стїн. Павуки бокоходки снують довгі, білі волókна. Ті волókна уносять ся у в'яздусі, а в осєні в місяцю жовтню, як краса погòда, відбувають павуки на тих тканїнах пòдорож в'яздушну. Той час називають „бабським літом“. В краях горячих живуть великі павуки. Де́котрі з них суть на́віть для людий небезпечні, бо кусаючи запускають в тіло їдь. Найбільший називає ся птїчник, тому що полює на малі пташки.

35. Свирщок і муравель.

(Байка.)

Морòз, свігї, зима;
А у свирщка нема
Поживи й зеренцї.
Нуж він до муравля:
»Сусїдо, допоможї.
Позвїч ми до весни

Хоч жмєню зеренець,
А нї, — то мїй конєць!«
»А в лїті що ти? спав?«
»Храпъ Бòже, я сьпївав!
»Так?« муравель відпєр,
»Ну — то гуляй тепєр!«

36. Повіт.

На схід і захід сонця, на північ і полудне від нас суть сєла такі як наше. За тїми сєлами знов сєла, міста і містòчка. Кількадесять сусїдних сїл разом

з кількома містами становлять повіт. Місто, де є староста, називає ся містом повітовим; від того міста має назву цілій повіт. Котре місто є нашим містом повітовим? В котрім повіті є наше село? Чи знаєте ще яке місто в нашім повіті?

Деякотрі повіти суть горісті, інші плоскі і рівні а знов в інших суть гори і рівнинні. Чи в нашім повіті суть гори?

В горах бють многі жерела чистої воді, що спадає по склонах гір, ве ся долами поміж гори і зливає ся з іншими водами. Той стік воді творить потіки а потоки впадають до більших рік. Також по рівнинах суть струї і потоки, що впливають з жерел або з мочарів і багон. Які ріки перепливають наш повіт? — В якім пливуть напрямі? Побід які місцевости? Чи суть сплавні? В яких напрямх перетинають наш повіт головні гостинці? Чи переходить через наш повіт желізниця? Якою мовою бесіднують мешканці нашого повіта?

Мешканці нашого повіта займають ся переважно управою рілі і годівлею худоби? Чим переважно засівають поля? Які годують зьвірята домові? Чи не займають ся побіч того мешканці деяких місцевостий якім промислом домашнім?

По містах і місточках живють купці і ремісники. Займають ся торговлею і ремеслом.

Чи в нашім повіті суть які фабрики? Може в тутешнім повіті суть які копальні, або може лупають камінь? Де і які?

Чи суть в нашім повіті які славніші церкви? палати або замки? Чи суть інші які пам'ятники? Чи знаєш о якіх подіях з давніших часів, що діяли ся в нашім повіті?

37. Мрака і хмари.

Часом на весні, а частіше в осені приходять у нас дні мрачні. Мов би дим або хмара покриває зсмію. Ледво відномо то, що близько нас покаже ся.

Як на мряці довше перебуваємо, одѣжа наша набирає вѣхкості, показують ся на ній каплі росі. По

тим пізнаємо, що мрака не є дімом; она повстає з малих частиць води. Онї підносять ся в гору у въздух, бо суть дуже маленькі і легкі, відуті в маленькі булькі, як би міхурці.

Відкиж оні беруть ся? У въздусі завсїгди є невидима пара, що виходить з води, з вогкої землі, з рости́н, з звіря́т і з нас самі́х.

Якже то діє ся? Ко́ждий ба́чив, як з горшка з теплою водою бухав: пара клубочка́ми в гору. Ті клубочки розходять ся поволі у въздусі і зникають. З початку їх видимо, бо пара в них густа. Як она зрідне, стає ся невидимою, бо розійшлась по въздусі. Коли́ж невидимої пари́ найде́ за бога́то в яке місце, або коли́ зайдє́ там, де въздух студений, то она густіє і стає ся видимою. Тоді над землею стоїть мрака.

В котрій порі дня повстає часті́йше мрака, чи в полудне, чи рано́ і ве́чер? Чому́?

Часом видно, як гору заступає хмара. Тоді кажуть, що гора єсть в чіпці. Коли́ вийдемо на вершок тої гори, побачимо, що наоколо нас мрака. Щож то є хмара? Є то мрака, що підійшла трі́хи ви́ше від землі.

Як рані́шня мрака спадає, воробжать, що буде по́года; коли́ іде́ в гору, то кажуть, що буде дош. Чому́? Коли́ въздух в горі найде́ парою водою, а повіє холо́дний вітер, пара густіє і повстають з неї хмари.

38. Тепло́.

В холо́дні дні палимо́ в пе́чи, щобі́ оґрі́ти ме́шкане. Як до́вше палимо́ в пе́чи, то теплі́йше в кімна́ті. Но́чи і по́ранки бува́ють холо́дні, опі́сля стає́ що раз теплі́йше, бо со́нце оґріва́є зе́млю і въздух. Чим до́вше со́нце на не́бі, тим теплі́йше на дво́рі.

Рано́ і ве́чер спада́ють лучі́ со́нця скі́сно. Чу́ємо то, що зе́мля від них не дуже розґріва́є ся. В полудне ґріє со́нце біль́ше, особлі́во там, де є́го лучі́ пада́ть прямо́ на яке місце. Коли́ со́нце підно́сить ся в порі полудне́вій ви́ше на на́шій небо́скло́ні, в лі́ті чи в зи́мі? В котрі́м міся́ці со́нце найра́ньше сходи́ть а

найпізнійше заходить? Коли день є найдовший а коли найкоротіший? Чому в літі тепло а в зимі зімно?

Колі дрiт желiзний приложимо одним кiнцем до огонь, огрiвас ся скоро i на другiм кiнцi i незадовго так нас пече в палыцi, що не можна его довше держати. Якже запалимо стебло або палик дерев'яний на одним кiнцi, можна держати за другий кiнeць так довго, аж огонь дійде майже до самих палыцiв. Чи бляха желiзна на кiхнi скоро ся огрiвас? На блясi кухоннiй стоять побiч себе горнец желiзний i глин'яний: котрий скорше розигрие ся? А навiдворот, коли пiд кiхнею перестанемо палити, що скорше остигне: чи бляха желiзна i горнец желiзний, чи глин'яний? що довше задержить тепло? В якiй печi треба довше палити, щобi ся огрiла: в камiннiй, чи в желiзнiй? Котра печ держить тепло кільканайцять годiн, а котра скоро остигас?

Предмети густi, збитi i твердi огривають ся скоро, але скоро тратять тепло; предмети легкi, мягкi, пушистi огривають ся повiднi, але задержують довго тепло. Чому в зимi одягаемо кожухи або грубу вiвняну одeжу? Чому коло хат дають на зиму загату з солоним? Чому їздцi в зимi обвивають стремена солоню? Коли вiзьмемо на себе кожух, що лежав довго на морозi, чи чуюмо холод, чи тепло? Чи кожух грие нас своїм теплом, чи огривас ся теплом нашого тiла?

Колi до горячої водi положимо якiй предмет, то по якiмсь часi буде він такий теплий, як вода. Предмет той огрив ся тому, що зiткнув ся з горячою водою. Вiздух в кiмнатi огривас ся тому, що стикає ся з теплою печню. Колi станемо рано на сонцi, чуюмо тепло, а навiть горячо, але в тiни єсть нам холодно. Кажемо тодi, що нас огрiли лучi сонця; в тiни же огриваючи лучi сонця не доходять до нас просто. Колi двiрцi вiд печи суть отворенi, чуюмо горячо, що бе вiд огонь. Щобi здержати лучi тепла, досить буде замкнути двiрцi або навiть закрити лицє чвiрткою папiру. Як бiже розходить ся тепло? В якiй спiсiб огривають ся предмети однi вiд других?

39. Бески́д і Підгі́ре.

На полудне від Галичини знімають ся високі гори. Це суть наші Карпати; нарід зовє їх в щоденній мові звичайно Бески́дом. Онї простирають ся дуже довгим лу́ком та починають ся далеко поза Галичиною, аж ко́ло ріки Дуна́ю.

В на́шій країі тя́гнуть ся оні спершу́ із за́ходу на схід. Та ці́ла їх часть аж по ріку́ По́прад зовє ся За́хідним Бески́дом. На полудне від доли́ни Дуна́йця, ко́тра то ріка́ зливає ся з По́прадом, підні́сень ся найви́сше гі́здó гірскé в Карпа́тах: Та́три.

Поза По́прадом тя́гнуть ся Карпа́ти також зра́зу на схід. Але уже́ від жерела́ Ся́ну скру́чують оні на полудне́вий схід, да́льше поза Че́ремошом вигина́ють ся ці́лком на полудне. Ся часть Карпа́т від По́праду аж поза Че́ремош, назива́є ся Бески́дом Схі́дним або Лі́сийним. Так Бески́д За́хідний як і Схі́дний, покрі́тий прекра́сними листко́вими і ча́тинними лі́сами. Богато́ ту ди́ких зві́рів, як вовків, медве́дів а на́віть ри́сів, котри́х тепе́р лиш ту в го́рах мо́жна поді́бати. Найви́сше пасмо́ Бески́ду твóрить грати́цю ме́жи Галичиною́ а Уго́рщиною́. Від се́го пасма́ хребти́ що ра́з ни́жші з полудня́ спада́ють стрі́мко в низи́ни уго́рські, а з півно́чи зни́жають ся звільна́ до Ві́сли, Дні́стра́ і Пру́та. Тому́ то вида́єсь Бески́д з уго́рського бо́ку ви́сший, чим з на́шого.

Сі́ го́ри, що простира́ють ся по́над самі́ми рі́чними рівни́нами, зову́ть ся Підгі́рем. Підгі́ре само́, як Бески́д, попере́різуване доли́нами числе́нних рі́к та гірських́ пото́ків (бі́стриць). Ві́сла, Сян, Дні́стер і Прут отсе́ важні́ші рі́ки, що вплива́ють з Бески́ду та перетина́ють краї́ну підгі́рську. Окрі́м се́го перере́зують її́ ще числе́нні прито́ки з пра́вого бо́ку, що вплива́ють з Бески́да.

Найкра́сша і найви́сша часть у Схі́днім Бески́ді єсть пасмо́ Чорно́го́ри, ме́жи верхі́вами Прута́ і бі́лого Че́ремоша. Ту живу́ть верхови́нці, зва́ні Гуцу́лами. На за́хід від Гуцу́лів живу́ть Бо́йкі, а ще да́льше, на

захід аж по́під Та́три, Ле́мки. Гуцу́ли, Бойки́ і Ле́мки
рікня́ть ся між собо́ю го́вором, а ще бі́льше свої́м о́дя-
гом: а́ле оні́ зачисля́ють ся до ру́ського наро́ду, бо
говора́ть по ру́ски.

Ві́д Татр поча́вши на за́хід живу́ть по́льські вер-
хови́нці, Підга́ляни. Оні́ гово́рять уже́ по по́льски.
По угорські́м бо́ці ме́шкають Русини́, поді́бні до Бойки́в
та Ле́мків. Їх сусі́дами із за́ходу су́ть Словаки́, мо́вою
ві́дмінні́ від по́льських як і ру́ських верхови́нців. Оні́
захо́дять не́ра́з і до нас, шука́ючи зарі́бку: дро́тють
горшкі́ і прода́ють всі́ляку посі́ду до ку́хні.

40. То на́ші лю́бі, висо́кі Карпа́ти!

Зна́єш ті го́ри, дружи́но ми́лий,
Що ра́нком миле́ньким,
Ве́чером тихе́ньким
Сонце́ їх украша́є?
Серде́чно їх лю́бить,
До се́бе голу́бить,
І як ма́ти рідне́ька дба́є?
Я то́бі ска́жу, не тре́ба пита́ти:
То на́ші лю́бі, висо́кі Карпа́ти!

Зна́єш ті го́ри, дружи́но ми́лий,
Де в не́бо я́сне,
Си́не і кра́сне
Смере́ки, со́сни зазира́ють?
Білими́ скала́ми,
Те́мними́ ліса́ми
Орли́, соко́ли літа́ють?
Я то́бі ска́жу, не тре́ба пита́ти:
То на́ші лю́бі, висо́кі Карпа́ти!

Зна́єш ті го́ри, дружи́но ми́лий,
Де в зеле́нім га́ю,
На́че при Дуна́ю,
Пта́хи, солові́ї сьпіва́ють?
А в воді́ бистре́нькій
Та і студене́нькій
Рибкі́, петруги́ ся гра́ють?
Я то́бі ска́жу, не тре́ба пита́ти:
То на́ші лю́бі, висо́кі Карпа́ти!

Знаєш ті гори, дружінно мілний,
Де чорні хмари,
Як би Татари,
Людий страху набавляють?
Буря і грім,
Як смертельний дзвін,
Страшно і лячно виграваяють?
Я тобі скажу, не треба питати:
То наші любі, високі Карпати!

41. Перші рускі князі.

Давно се діялось, бо вже більше як тисяч літ тому. Нарід наш не знав тоді ще нічог о правдивім Бозі та кланяв ся сонцю, огневи, вітрам і почитав різні поганські ідоли, роблені з дерева або витесані з каміна.

Край, в котрім мешкали наші предки, не виглядав так, як нині: мало тоді було сіл, бож і людність в тих часах не була така численна, як тепер, а ще менше було міст. — Всеж такі були вже і знатні міста, як Перемишль в нашої галицькій землі, Київ та Смоленськ над Дніпром, Новгород коло озера Ильменьского і інші. Богатство тих міст приманювало різні сусідні народи до нападів на наш край, а то тим більше, що між предками нашими не було ладу та єдності. Особливо терпіли Новгородяни від чужих пограничних племён.

Щоб від них забезпечитись, закликали мешканці Новгороду на поміч ізза моря Варяго-Русів, нарід похожий мовою на Німців. Оні прийшли під проводом князя Рюрика, завели в Новгороді лад та порядок і оснували ту державу. Самі приходці призабули небавом свою мову та прийняли мову, віровання а опісля і звичаї нашого народу. По них лишились тільки назви: Русь і Русині, котріми наші предки свій край і себе самих почали називати.

Такий був початок Русі. Її столицею був Новгород. Але вже слідуючий князь, що став по смерті Рюрика панувати в Новгороді, іменем Олег, переніс столицю до Києва і назвав Київ „матерію руских міст“.

42. Простуда.

„Приході зі школи просто до дому“ — наказувала мати Дмитруньови, щоб часом зі школи спізнявся. Дмитруньов не все слухав матері і вступав часом на забави.

Було то пізно в осені; студений вітер дув на дворі, мрака покривала землю і росів дрібненький дощик. Мати впряжала Дмитруня до школи і наказувала, щобі вертав просто зі школи до дому і пильнував хати. Самá пішла до міста на торг, щобі дещо до дому купити.

По школі вертали хлопці домів. На дворі тріхи проясніло ся, але під ногами було болото. — Ану, ходім до ліса, — сказав оден з них. — Ходім! — сказав другий. Кількох хлопців відлучило ся від гурту і пустило ся в ліс. Дмитруньов забув на упімення матері і пішов разом з ними. Ледво прийшли до ліса, пустив ся великий дощ і настала страшна заверуха. Дмитруньов замочив собі ноги і змок на дощі до нитки. Прийшовши до дому, не застав ще матері. Сів собі коло теплої печі і сушив на собі одѐжу і чоботи, не скидаючи їх із себе. Одѐжа тріхи висухла, але в ногах все ще було мокро. Незадовго почув Дмитруньов студи́нь по цілім тілі, дроз і біль голови.

Надійшла мати з міста. Бачить, що Дмитруньов блідий і не може устояти на ногах. Дмитруньов признав ся, що зробив. Мати поклала його до ліжка. Скидаючи з него чоботи, спостерегла, що зовсім мокрі. „Видиш, Дмитруню — сказала — як то зле не слухати матері. Не лише то було вернути просто до дому, побавити ся в теплої хаті, рисувати собі що, або прочитати дещо з книжки. Ти пішов до ліса, замочив ноги, перестудив ся і придбав собі недугу“.

Цілу ніч лежав Дмитруньов в горячці і терпів важкий біль голови. На другий день рано післала мати по лікаря. Лікар оглянув Дмитруня і сказав, що недуга грізна. Дмитруньов мусів їсти лиш легенькі страви, заживати гіркі ліки і лежати кільканайцять днів в ліжку.

Зажу́рена ма́ти пересі́дїла неодо́ну́ ніч ко́ло хо́рого і просі́ла Бо́га, щоби́ уде́ржав е́го при житі́ю. Бог ви́слухав ма́терин. Дми́труньо́ поча́в повобі́ти приходо́ити до здо́ровля. Е́му видава́ло ся, що він на́ново уроді́в ся. Зі слеза́ми в оча́х дякува́в Грєсподу Бо́гу за здо́ровле. Ко́ли встав з лі́жка, поці́лува́в ма́тір в ру́ку, подя́кува́в за до́гляд і обі́цяв, що від тепе́р бу́де її́ все слуха́ти.

43. Сьвята́ Ольга.

По сме́ртн Оле́га, вступи́в на кня́жний престо́л в Ки́єві Ру́риків син: Ігор. Кня́зь то́ї воюва́в щасли́во з Гре́ками, що жи́ли на полу́днє від ру́скої землі́. Відта́к ви́правив ся з дружи́ною сво́єю на: Деревля́н, що ме́шкали в нині́шній Во́лини. Там пости́гла е́го стра́шна судба́: Деревля́ни йми́ли е́го і в жорсто́кий спо́сіб заму́чили на сме́рть.

Вдова́ до нї́м, княгі́ня Ольга, ріши́лась по да́вньому пога́нському зви́чаю пі́мстити́сь за сме́рть сво́го чолові́ка. Тому́ зібра́ла вели́ке ви́йско і дви́гну́лась з ним в край: Деревля́н, щоби́ їх покара́ти.

Не диво́та, що княгі́ня так собі́ поступи́ла: она́ ще то́ді не зна́ла сьві́тла правди́вої віри, не зна́ла божестве́нної нау́ки на́шого Спасі́теля, котри́й велі́ть люби́ти бли́жних, а на́віть во́рогов поща́ти.

Але за ла́скою Бо́жою она́ неба́вом прозрі́ла. В Ки́єві були́ ужо́ то́ді хри́стіяни́. Були́ се по найбі́льшій ча́сти купці́ гре́цкі, що за спра́вами торгове́льними приї́здили з Гре́ції на Русь. Гре́ки же з да́вєнда́вна були́ хри́стіянами́. Від них то поча́ло шпирі́ти ся хри́стія́нство на Ру́си, і́менно в Ки́єві. — Ольга була́ вельми́ му́дра же́ницна. Розду́муючи над житте́м і зви́чаями пога́н а хри́сти́ян, пізна́ла, що ві́ра пога́нська недосто́йна чолові́ка, і она́ забажа́ла ці́ро познако́мити ся з нау́кою о єди́нім правди́вим Бо́зі. В тій ці́ли по́їхала до гре́цкої сто́лиці Константи́нополя (а́бо Царгоро́да) і ту пізна́вши ві́ру Хри́стову, полюби́ла її́ і при́няла з рук патріа́рха Та́йну св. Хре́щення. Сам ці́сар гре́цкий був е́ї хре́стним ві́тцем.

Тепер повернула Ольга до Києва, віддала управу держави своєму синові Святославові, а сама проводила час на молитві та різних богоугодних ділах християнських. За ту праведність і святість життя Церков прийняла її поміж Святих.

44. Св. Кирил і Методий.

Русини належать до великого племени славянського, як і Поляки, Чехи і інші їм споріднені народи. Славяни в давніх часах не знали правдивого Бога, не знали правдивої віри Христової, були поганями. Вони поклоняли ся божкам камінним і дерев'яним і уважали світло і огонь за щось святого. Людям по смерті не хоронили в домовинах, як тепер, а палили тіло небіщика. Попіл з тіла спаленого зсипали в начине зване попільницею і закопували в могилу.

Доперва св. Кирил і Методий вивели Славян з темноти поганьства і тому називаємо їх славянськими апостолами. Вони переложили св. писмьб і списали книжки для богослуження давнюю мовою Славян, і тому називаємо ту мову старославянською або церковно-славянською. Она подібна до рускої мови і до інших славянських. Старославянською мовою відправляють у нас і тепер богослуженє, читають св. евангеліє.

Вже більше як тисяч літ минуло, як св. Кирил і Методий прийшли в землі славянські і стали там голосити віру Христову славянською мовою. Відтак удали ся до Риму і подали св. Отцєви св. писмьб списане славянською мовою. Св. Отець похвалив і одобриў науку апостолів славянських і поручив св. Методію дальше апостольство межі Славянами. З того часу віра Христова стала ширити ся межі Славянами.

45. Як Русини стали християнами.

Св. Кирил і Методий голосили віру Христову лпше між західними і полудневими Славянами. До східних Славян а іменно до Русинів дійшло світло віри Христової аж в сто літ пізніше, коли князем руским став Володимір Великий. Він виправив ся в 988. році

до Греції, котра признавала ще тоді папу римського головою церкви і там охрестився та оженився з християнсько-католицькою сестрою грецького цесаря, Анною.

Опісля взяв з собою священників і вернувся з ними до Києва, щоб там завести віру Христову. Князь Володимир приказав порубати всікі статуї божків в цілім місті, а головного божка, іменем Перуна, казав прив'язати коневі до хвоста, волочити по цілім місті на сміх людей, наконіць вибити добре киями і кинути в ріку Дніпер. Опісля визначив день, в котрий всі мешканці Києва мали явитися на річці до святого хрещення. І всі явилися в означений час, мужі, жінки і діти; приїхав і сам Володимир з княгинею Анною.

Розпочалося хрещення. Старші люди стояли в Дніпрі по груди і шию, діти держали матері на руках, священники читали над ними молитви, призивали ласки св. Духа на ново просвічених людей і велика тайна відбулася: всі Київляни охрестилися. Володимир стояв на березі, молився також за свої люди, просячи у Бога для них спасення.

За Києвом пішли інші міста і села, і тоді то наші предки навернулися до правдивої віри Христової. Земля і небо радувалися задля тільки душ спасених. Із заведенням християнства на Русі почали священники відправляти по церквах богослуження, як се дієся і нині, з книжок, списаних св. Кирилом і Методієм в мові старославянській, або церковно-славянській, письмом званім кирилицею.

Володимир Великий панував над Руссю через тридцять і чотири роки. Церков свята прийняла його між Святих і святкує пам'ять його дня 15-го (27.) липня кожного року.

46. Св. Війтих.

Поляки, найближчі сусіди Русинів, також не знали в давніх часах правдивого Бога, були поганями. Колиж в Польщі став княжити Мечислав, вислав він з поради старших краю своїх послів до Чех, щобі для него просили о руку чеської княгині Дубравки.

Отець княгині обіцяв віддати дочку за Мечислава, коли охрестить ся, бо Чехи були вже тоді християнами. Так само відповіла княгиня. Мечислав охрестив ся, а за ним навернуло ся також багато народу польського до віри Христової.

Але багато ще лишило ся поган в Польщі, а особливо в сусідніх краях. Там виправляли ся побожні апостоли, щобі шпріти Христову віру, а між ними найбільше візначив ся св. Войтїх.

Родом з Чех, був св. Войтїх єпископом в Празі. Люди непоправні, котрім св. Войтїх виказував їх хиби і гріхи, стали єго страшно напастувати. Тоді поїхав св. Войтїх до гробу Спасителя, був довгий час в Римі у св. Отця, а відтак постановив навертати поган.

На північ від Поляків жили Прусакі, нарід поганський. Св. Войтїх поїхав там, щоб Прусаків навернути до християнства. Спершу вело ся єму добре, але раз якось, коли відправляв службу Божу під деревом, в гаю присвяченим поганським божкам, напали єго Прусакі і замучили.

Король польський Болеслав Хоробрий постановив викупити тіло св. Войтїха і жертвував тільки золота і срібла, кілька тіло заважить. Коли положено тіло на вазі, оно мало що важкло, і то здивувало і розсердило Прусаків. Тіло св. Войтїха спроваджено відтак до Гнезна і там оно спочиває досі в срібній домовині.

З того часу нарід польський віддавав велику честь св. Войтїхови, уважаючи єго своїм оборонцем або патроном. Небагом виправив ся до Гнезна побожний цїсар німецький Оттон III., щоб відвідати гріб св. Войтїха а при сій нагоді почитати могутого володаря Польщі, Болеслава Хороброго, котрий приймав достойного гостя дуже щедро і гостинно.

47. Г а л и ч.

До найстарших міст нашого краю належить Галич. Се місце лежить на правім березі Дністра, три милі від Станіславова, що єсть містом новішим, тепер

найзнатнійшим в тій стороні краю. Галич був колись в давніх часах столицею нашого краю; в нїм мешкали рускі князі і королі. Після Галича названо цілий край Галичиню, по польски „Галіція“.

Ту мешкали владіки грецького, опісля також латинського обряду. Пізнійше владіки перенесли ся до Львова.

Давнійше було те місто укріплене валами. На узгір'ю за містом відно ще і тепер звалища замку. Замок той побудовано в пізнійших часах; сьогодні лежить він в руїнах. Де лежав замок давніх руских князів, годі певно сказати, бо тоді навіть саме місто лежало в іншій місці, як нині. То лише знаємо на певно, що колишній руский Галич лежав над Дністром. та що був містом вельми людним і просторим. Місто се, як кажуть учені, мало п'ять миль в околі. Їго мешканці вели оживлену торговлю з далеким краєм над Чорним морем і долиною Дунаєм. На узгір'ю, за рікою Луквою, знімає ся тепер в гартім полбженю старинна церква і монастир Францішканів.

Межи мешканцями Галича багато єсть жидів. Жиди, що живуть в Галичі, називають ся Караїтами. Прийшли оні перед чотиріста літами з татарских країв. Бесіднують окремою мовою, займають ся різництвом і різнять ся від інших жидів.

48. Береги Дністра.

Дністер має свої жерела в горах. Спершу перепливає він в повітах турчаньскім і староміськім гірську долину. Русло єго там скалісте. На хребтах гір ростуть ліси смереківі, з котрих сплавляють дерево, позбивавши єго і пов'язавши ужевками кріпко в сплав (дарба) — долі Дністром.

Недалеко поніжше Самбора змінє ся Дністер так, що годі єго пізнати. Розстелились там понад рікою величезні болота, що порослі тростинником і очеретом. Ріка ве ся лїниво посеред багн. А коли на весну води прибувають, тоді виглядають цілі ті простори мов би озеро. Перебратись через них можна тільки зимою,

колії мочари замерзають. На весну і під осінь небезпечно дуже пускатись сюди через трясавиці на грузьку топіль. Місточок нема тут ніяких, села рідко розкинулись, доріг тут небогато. Денеде попадають ся буйні левади і сіножаті.

Повіснене Миколаєва здійсмає ся лівий бєріг Дністра чим раз в гору і зміняє ся місцями в стрімкі стїни. З правого боку наносять гірські ріки чим раз більше дрібного каменя (ріпн). Ніжше Журавна починають вже і з правого бєрега присуватись до Дністра підгірські горбки. І тут находять ся ще широкі багністі простори, а в часі розкаши і повени заливає Дністер широко низке поріче.

Околиці Галича, Єзуполя, Маріямполь, і Устя Зеленого суть дуже хоробші. Поніжше Ніжнева зміняєсь знову від наддністрянських берегів цілковито. По одним і другим боці пнуть ся скалісті стїни, заввишкі на кількадесять метрів. Дністер вижолобив собі тут глибокий яр. Хто їде підвішеною площиною коло Заліщик, побачить ріку донєрва тоді, коли станув над самим бєрегом пропасти. Ідучи з одного бєрега на другий треба зїздити до ріки стрімкою дорогою, а опісля переправитись через ню пороном; рівнож треба драпатись в гору на стрімкій бєріг протівний. Часом у підшви стїнки набережної іде понад самісіньку ріку вузький пояс побережа, по котрім розкинулось якє сельце або місточко. Домки такої оселі виглядають, коли на них з гори глядїти, неначе домки в пуделочку з дитячими забавками.

Відні тут останки замочків і руїни: замочки сі були давно колись оборбною протн нападм татарским. Вѡздух тут теплий, особливо долом поздовж стїн, звернених до сонця. Земля рѡдить тут кукурѡдзу, тютѡн, мельни а денеде удає ся і несогріший виноград. Поміж скалами вертять ся ласичкі, такі точісінько, які проживають в тенііших краіх. Дністер заломлюєсь в найдивнійші закрути. Коло Луки прохѡдить кілька миль дороги, щобі повернути до місця віддаленого тільки на пів милі від попередного залому.

Так плыве Дністёр аж до границі Галичини а навіть і даліше. Пізнійше переходить в степі і перепливає аж до лиману однообразну площину. В степах сих бушували давніми часами довго Татари. Нині випасают там дуже багато худоби і овець.

— Назвіть при помочи мапи добливи Дністра з правого і лівого боку! Котрі ріки впливають до Дністра під Жидачевом, Журавном, Галичем і Єзуполем? Назвіть міста, котрі над ними лежать! В котрім з тих міст єсть соборна церква єпископска?

49. Річка.

Чом річенько домашня
Так плывеш поволі?
Чом водіці не розлієш
З берегів на полі?

Годі плісти самотю,
Час вже тугу збуть!
Шумі, гуді фаленькою,
Щоб далеко чуті!

— Як же мені, рідний сину,
Не плісти поволі?
Високі береженьки,
Еще й рівне поле.

Я би в фалю загреміла,
Та водіці мало,
За то гладке лічко моє,
Чісте як зєркало.

Булі тучі, дощі, гроби,
Воді забрєвлі;
Щож? Підріли береженьки,
Воду сколотіли!

Лүчше плісти по тихоньки
Та певнєньким хбодом,
Омпаати остроновьки,
Каміне й колоди.

Так поплину тихо, смірно,
Без шуму, без горя;
З лічком чистим незмученням
Чей дійду до моря!

50. Чорногора і Прут.

Рівнобіжно з Дністром тягне ся Бескід лісистий, знімаючи ся що раз више в напрямі полуднево-східнім. Найвишим гніздом гірським в отсій стороні єсть Чорногора. Її верхи не сягають так високо, як шипілі Татр, але виглядають не менше ди́ко і грізно. По глүбших ярүгах лежить ту також сніг, іноді чєрез ціле літо. Поні́зше тих верхів простирают ся трависті пасовиска, звані полонинами. Декуди находять ся малєнькі озера. Числєнні рвүчі бистриці з шумом та

пінною спадають по скалистих зліомах. Онї впадають з східного боку яко притоки до Прута та Черемоша; із західного с. в. угорського боку вливають ся до Тиси. По великих лісах живуть ту медведі, котрі поривають вівці нерідко в посеред стада в очах переляканих пастухів.

Під Чорногорою лежить Жабе, найбільше село в Галичині, що займає над 20 квадратних миль простору. Мешканці его, так само як мешканці околичних сіл, займаються головню випасом овець і худоби а притім також вирубуванем дерева по лісах і сплавлюванем его на дарабах.

Та части Галичини, що лежить над Прутом і ріками, що в него вливають ся, зовє ся Покуте. Ся назва означає, що се край положений в куті між горами на границі Угорщини та Буковини. Пограничне місто Кути має також свою назву від закрутного подожня. Найзнатніші міста на Покутю суть: Коломия і Снятин. Покуте складає ся з верховини і красної широкої рівнини, що простираєсь здовж Прута і нахилена легко до сонця. На рівнині покутській рідить ся багато збіжа і кукурудзи.

Покажіть на мапі ріку Прут! Сила разів змінє Прут свій напрям? Вичисліть ріки, котрі до него впадають! Котра з них пливе здовж границі від Буковини? Кілько повітів обнимє Покуте? В яку велику ріку вливають ся зарівно так Прут як і Тиса?

51. Верховінець.

Верховино, світку ти наш,
Гей, як у тебе так міло!
Як ігри від, пливе тут час
Свобідно, шумно весело!

З верха на верх, а з боку в бір
З легкою в серцю думкою,
В чересі кріс, в руках топір,
Бує легінь тобою.

Літом цілим, як ніч так день,
Хлопці гуляють тут наші:
Свобідна тут вода, огень,
Достатком хліба і паші.

Гей, що ми там Поділя край!
Нам полоніла. Поділе,
А борн — степ, яліця — май,
А зьвіря гблос — весіле.

52. Медвідь.

Мало єсть людій на сьвітї, щобї не бачили мед-
єдя. Бо хоть він жиє лишень в горах, і то по глу-
боких лісах і дебрах, то молодїх медведїв дуже часто
лапають, впучують їх всїляких штучок, як: машпру-
вати, танцювати, скакати, а потім водять і показують
по цілїм сьвітї. Богато людїй збігає ся тоді і призи-
рає. Придивім ся ему і ми.

Медвідь єсть зьвірєм великим, до півтора мєтра
довгим, а з-на оден м. високим. Тїло має нескладне,
покрїте бурим, густім і кудлатим волосєм, хвіст ко-
роткий. Голова вго звужає ся наперед і кінчіть ся
коротким піском. На всїх ногах має по 5 пальців
з міцніми острими пазурами. Ідучї, ступає цілою
стопою, котра у него широкa, нага і мозольовата.

Такий медвідь називає ся медвідь бурий. Суть
ще і інші медведї, на пр. білі, але у нас їх нема;
живуть лишє на півночи, в дуже студєнних краях.

Медвідь бурий живить ся найрадше ягодами, ово-
чами, також зерном і медом, котрий дуже любить
і видирає пчолам по лісних дуплах. Маючи поживу
в лісі, тримає ся лісів, але як там нема, виходить на
поля, і тоді робить великі шкди. Не маючи ростїнної
поживи, кїдаєсь на зьвірята: кози, сєрни, волї і конї,
котрі убиває лабами, потім роздирає.

Чоловіка боїть ся: нападає на него лишє тоді, як
зачіплений або ранєний. Бїдаж тоді чоловікови, бо
перед медведем годї втечі; він біжить скоро і на де-
рева випазиє і у водї плаває. На медведя полюють
часто, бо робить шкди і має теплу і дорогу шубу.

53. Ярослав Мудрий.

Межи синами Володимїра Великого не було з по-
чатку згоди. Скорпстав з того король польскїй, Боле-
слав Хоробрий і відняв їм Червєнські міста, або Чер-

вону Русь. Небавом однак оден з синів Володиміра, іменно Ярослав привернув на Русь лад і запанував сам над цілою державою.

В кілька літ потому помёр в Польщі король Болеслав Хоробрий. По смерті сего короля настав в Польщі великий заколот. Тоді Ярослав виправився з війском на Червénські міста і край той знов получив з Русію. Також і в інших сторонах воював він щасливо і розширив дуже значно границі своєї держави. Русь стала ся тепёр ще більшою як за Володиміра Великого. Она простиралась від моря Балтійського по Карпати, море Чорне та далékий Кавказ, а від Вислока, Сяну і Буга поза Дон і горішну Волгу. Що до величині належала тоді Русь до найбільших християнських держав в світі.

Та не тільки самим простором визначала ся Русь. Мала она велику повагу і значенє також чéрез те, що як раз за часів Ярослава змогла ся в ній торговля, а з нею промисл і гаразд в краю. До міст стягало ся багато купців а чéрез те змагав ся достáток. Особливо багатим був Київ, обведений муром з „золотими воротами“, котріми віжджало ся до міста. За панованя Ярослава збудовано в Києві багато церкв. Найкрасша з них то церква св. Софії, що ще до нині стоить. В ній находить ся домовина сего великого князя. При тій церкві князь оснував бібліотеку, то єсть збір книжок для учених; бо любив дуже науку і радо нею займав ся. Затé на́рід назвав его красним призвищем: „Мудрий“.

Та князь бажав щиро, щоб просвѣта звільнаши́рїла ся скрізь по краю і тому заложив в Новгороді школу таку саму, яка від часів Володиміра В. була вже в Києві. Для міста Новгородá велів списати права. Сї права називали наші прѣдци „Рускою Правдою“ і після неї судили на цілій Русі.

Коліж за́ходом Ярослава Мудрого добробіт, науки і штуки розцвіли гарно на славу і честь Русі, то не дивотá, що всі сусіди нашу державу тоді поважали. Близні і дальші володарі горну́ли ся до нашого Ярослава, завязували з ним дружбу, а нерáз бувало

шукали у не́го по́мочи. Так посвоячили ся з ним ц́сар гре́цький, князь по́льський, та королі Уго́рщини, Норве́гії а на́віть дале́кої Фра́нції. В на́йтїснійших зно́синах жив з Яросла́вом по́льський князь Казимі́р Віднові́тель, внук Болесла́ва Хоро́брого. Є́го то спома́гав Яросла́в своїм ві́йском, коли́ тре́ба було́ приверну́ти в По́льщі лад і сунокі́й.

54. Гуцу́льска ха́та.

В го́рах Карпа́тських у схі́дній Гали́чині і Бу́ковині́ жнє сто кі́льканайця́ть тї́сяч Гуцу́лів. Рі́знять ся оні́ від дру́гих Руси́нів своїм зве́рхнім ві́гледом, но́шею (о́дягом), зви́чаями і мо́вою. Їх се́ла розкі́нулись по верха́х гір (гру́нях) і до́лах, по кру́тих бере́гах порі́чних і над пото́ками по звора́х і яру́гах. Се́ла гірські, хоть многолю́дні, не так ску́плені як се́ла у Подо́ляні. Тут хі́жкі (гуцу́льські ха́ти) з рідка тілько сусі́дують; тілько на місця́х простори́йших сто́ить по кі́лька або кі́льканайця́ть ха́т; і́нші видні́ють дале́ко самотні́, і сусі́д живе́ чверть або й пів ми́лі від дру́гого.

Гу́цул ста́вить собі́ ха́ту з де́рева; зруб ві́же в за́мки з плени́ць*) я́лових або смере́кових. В сере́дині ви́гладжує сті́ни остро́ю ба́рдою, зве́рха обти́кає шпа́ри стара́нно мо́хом. Ха́ту покрива́є на́йчасті́йше дра́ни́цями (дошкָами), попри́бі́ваними кі́лками, а щоби́ бу́ря не зрива́ла, да́є по бо́ках даху́ товсти́ берве́на і притиска́є ї́х ка́мінними плі́тами. Заможні́йші крі́ють свої́ домо́ві го́нтами. Хі́жкі дра́ни́цями покрі́ті ма́ють зви́чайню дах плоскі́й, на кро́квах коро́тких; в домо́х простори́х кро́кви знима́ють ся в го́ру, прот́е дах високі́й і спа́дістий. Сні́г на спа́дістих да́хах не ле́жить до́вго, вода́ сті́кає скоро́, тому́ то і дах не ле́гко пере́гнива́є.

Попе́ред ха́ту і́де здо́вж підсе́нок (підсі́не) на́че га́нок, ви́мощений плі́тами або дошкָами. Хі́жа гуцу́льска пере́половле́на на дво́є; по одній ру́ці сьпи́тлиця́, у заможні́йших з помі́стом і кахле́вою (кахльо́-

*) Ялі́ця і смере́ка на по́ловину́ розко́лена.

вою) грубою. Кіхлі сі привозять верхом, на своїх малих, здоровенних кониках з Косова, Яблонова і інших місточок. По другій руці ведуть з синій двірі до кімнати, в котрій стоїть печ з широким навкруги припічком. В кімнаті стоїть найпотрібніша домашня посуда: постіль часто без стебла солонн, прикрита тільки грубими і теплими ліжниками (коцами) з домашньої вовни; скріня одна й дві, широкі лави по під стіни і напроти печи місник з полицею над самим одвірком. Такий же місник, тільки стараннішою роботи, знаходиться в сьвітлиці. Заставлений він цинновими тарелями, полумисками і іншою посудом зі скла, глини і дерева.

Стіни сьвітлиці не бувають ніколи білені а лишень миті; зате прикрашені іконами (сьвятими образами) і зброєю ловецкою. Поміж пістолями (пістолетами) часто старосьвітськими, вісять ту одна або й дві рушніці, хорощо украшені порошніці, рогатина і кінська зброя. Стрільбу називає Гуцул крісом і дорожить нею яко памяткою по діді-прадіді.

У бідних бувають хіжі курні, в котрих нема комна, а дим стелить ся по хіжі і валить клубами на під через каглу, т. є. отвір в стіні під стелею.

Позаду і по боках хати приставлене піддаше з амбаром т. є. коморою і хлівами на дріб, як Гуцул називає вівці, ягнята і телята.

Ціле обійсте гуцульське (загорода) огорожене плотом ориновим, т. є. з дучків і жердок наколених з грубошого дерева, а в загороді ростуть часто смерек, під котрими шукає худоба захісту зимою і літом.

55. Гуцули на полонинах.

Гуцули замешкують долини Високого Бескида над обома Черемошами і Прітом. Єсть се нарід гірної вдачі: кріпкий, зручний і з уродн вельми красний, зате менше проворний і запопадливий чим Підгалляни.

Гуцул сищає ся скоро по горах, перескакує пропасті і не змучить ся легко. Житє на рівнинах видає ся ему дуже скучним. Одєн міщанин стрінув раз знаюмого Гуцула і питає ся єго: „Як ся маєте, Іване?“

— Ой, дуже зле — каже Г'уцул. — Був я кілька днів на долах, бо ходів до міста. Але там мов в арешті, нема де обернути ся; зірвав собі ноги, так що уже і ходити не можу. — Міщанин засміяв ся і сказав: „А щож то, чи ви уже так постарілись, що ходити не можете?“ На те відказує Г'уцул: — По верхах буду я ходити цілими днями і не утомлю ся, бо чоловік раз-враз ноги підносить, то ему легше; але на долах треба воліти ноги за собою неначе колоди, а се тяжко. Так то і до найтрудніших річій можна привикнути.

На літо виходить багато Г'уцулів з худобою та вівцями в полонини. Там будують для себе дерев'яні колиби (шаласи) а для худоби і овець загороди (стаї). Ціле літо проводить такий Г'уцул на полонині і не сходить до села; живить ся переважно молоком і курудзяною кулешою. Рідко лише, хіба на велике свято заріже собі ягня.

Г'уцул єсть гостинний. Коли его навістить подорожний, тішить ся і ставляв перед ним все, що має найлучшого. Проводить его всюди і береже від всякої напасти. Нерідко перенесе его на плечах через пропасть. Дарунок бере, але ніколи не накідуює ся і грошевої нагороди не жадає.

Найліпшим дарунком для него єсть порох та тютюн, бо того не дістане легко в горах. Г'уцул єсть знаменитим стрільцем: має ручницю (кріс) нескладну, з довгою цівкою, прив'язану нерідко шнурками до дерев'яща, але стріляє з неї дуже влучно, убиває птахів в лєті і іде з нею без страху на медведя. Освоєний з відом хижого звіра, вже нерідко малим хлопцем відганяє вовка від череди.

Одного разу рубав старий Г'уцул дерево в густім лісі, а син его десятилітний сидів під колибою. З ліса випав медвідь, імів барана, заніс его в рив і став душити. Хлопець побіг до колиби, схватив цівку вітиця побіг до медведя, вимірив і випалив. Аж тоді обняв его страх, кінув кріс і втік до колиби. Там засунув засувку і надслухував під дверми, чи не добуває ся медвідь. По хвилі прийшов отець і став до дверей

пукати. Хлопець не хотів зразу відчинити і відсунув засувку аж тоді, коли пізнав вітця по голосі.

Отець побачивши хлопця наляканого, спитав, що єму сталося. Хлопець відповів, що стрілив до вуйка і втік до колиби. Пішли обидва на то місце, котре хлопець показав. На землі лежав кіс а в рові медвідь, наскрізь кúлею прострілений, біля задущеного барана.

56. Вуголь камінний.

Як би ми наші хаті, фабрики і лóкомотиви опалиювали лиш дéревом, небáвком не стало би лісів. Але в глибині землі поклало Провидіне Бóже великі запаси і іншого палива: Є то вуголь камінний. Придає ся він до опалиювання машин ще ліпше ніж дéрево, бо видає спільніший огонь. Опалиють ним також помешканя, але до такого палення трéба відповідних пéчій і не затіканя, бо з вугля камінного творить ся богáто чаду.

Вуголь камінний добувають з глибини землі. Там находить ся він в грубших або тонших покладах. Єсть він чорний, крихкий, але далéко тяжший і твéрдший як вуголь, що вирабляє ся з перепаленого дéрева. Декуди блищить ся, як кріця. В деяких місцях подібують в землі вуголь брунатний. На нím можна бачити слóї, як на дéреві. Вуголь брунатний є мéнше придатний на паливо, ніж вуголь чорний. Лишає ся по нím далéко бiльше по́нелу.

Пра́жений вуголь видає з себе мазь і газ, що горить я́сною по́ломінню. Тим га́зом освiтлюють мі́ста. Ви́пражений вуголь, зва́ний коксом, є легки́й і дiрковати́й. Як пали́ть ся, не чади́ть і дає дуже си́льний огонь. — Вуголь чорний добувають в за́хідній Галичи́ні, в око́лицях Яво́ржнa в пові́ті хшанiвськiм. Вуголь брунатний добувають в рiзних стóронах кра́ю, у схiдній Галичи́ні в Потiличу ко́ло Ра́ви Ру́скої і в Гли́ньску ко́ло Жóвкви.

В мно́гих місцях нахо́дять ся по́верх землі по́клади тóрфу. Він твóрить ся на багністих лу́ках з гни́ючих рослiн, особлiво мхiв. З тóрфу ви́робляють

цеголки, що кіннені в огонь палять ся. Їх уживають також на паливо. Господарі сільські підстелюють сирій торф під худобу і роблять з него штучний навіз.

57. Коломня і Косів.

Коломня, столиця нашого Покутя, належить до найстарших міст в Галичині, бо оснóване, як кажуть, ще в часах римських. Нині єсть она одним з більших міст галицьких, бо числіть до трійництва тисяч мешканців, Русинів, Поляків і Жидів. Побі́д саме місто пливе гірська ріка Прут, тому належить Коломня до міст дуже здорових, і багато людий приїздить сюди літом на купелі.

В місті звертає на себе увагу прекрасна церква св. Михаїла, костёл і старінна церковця за містом, звана монастирём. Як ко́жде вели́ке місто, так і Коломня має багато високых урядів і шкіл, між ними дві школи середні (гімназії), руска і польська, школи народні, школа промислова, гончарська і школа віrobів дерев'яних. Крім того товариство „Гуцульська Спілка“ має на складі і продає всілякі вироби домашнього промислу гуцульського.

Від давен-давна займали ся міщани коломийські господарством і гончарством, для того залóжено тут красву школу гончарську. Нині гончарські вироби коломийські мають велику славу.

З дру́гими містами галицькими полóчена Коломня львівско-черновецкою желізницею. Крім того ведє осі́бна желізниця з Коломнії до Слободі Рунгурскої, де є великі копальні нафти. Вікопаву нафту чистять (рафіну́ють) в недалєкім містóчку Печеніжині, то́ю желізницею відвозять до Коломнії, а звідси желізницею львівско-черновецкою в да́льший світ.

Слобода Рунгурска віддалена від Коломнії дві міль. О мілью від Коломнії лежить село Мишин, де була копальня вугля. Так копальні слобідські як і мишинські давали властителям красні доходи, а тисячам людий добрий зарóбок.

Далєко мє́нше містóчко Косів лежить вже в самих горах. Числіть всєго кілька тисяч мешканців:

Руснів, Поляків, Вірмен і Жидів. Оні живуть з господарства, годівлі кіз, котрих скіри виправляють і продають. Займають ся також промислом гончарским і ткацким. Щобі промисл ткацкій піднести і зрівнати єго з промислом заграничним, де до ткацтва уживають великих машин, заложив тут Відділ красивий з поручення Сойму школу ткацку і спровадив великий варстат. На нїм вирабляють полотно а також сукно, коци і дерги на коні.

Навколо Косова находять ся також поклади вугля і нафти.

58. Що своє, то своє.

Тямип, брате, як ми стали
В Паризи, в столиці?
Як по ринку ми співали
»Добуша« і »Гриця«
Як розбігли ся по місті,
Мов по плаю*) вілці,
Коломійку вигравали
Скочну на соплиці?
Споминали про ватаги
Та про полоніни,
Про пивниці Добушеві
Та про сіні гори?
Тай чи тямип, побратіме,
Пана капітана,
Та ось того гранадира
З Жабього, Івана?
Пан капітан було мовить:
»Уважайте, діти!

І помре́те, тільки діва
Не будете зріти:
Тут пала́ти як Бескиди,
Домі́ як пала́ти,
Як мурашки тоті люди,
А які в них шати!
Верхі́ церков велика́нських
Влестя́т як зірни́ці,
Від зо́лота та бриля́нів
Мерехта́ть крамни́ці!
Сей чуде́сний го́род па́ньський
Сто плу́гів не зо́ре,
Глянь на мі́сто — осто́впіси!
Ді́йсне чу́до — мо́ре!
А Іва́н. во́як хоро́брий,
Коза́к-за́ведія,
Здвиг плечі́ма: »Та́кі«, ка́же
»Кра́сша Коло́мія!«

59. Гончарі.

Господи́ня Мо́кря дивува́лась ду́же, що ко́ждого
ярма́рку у іншого гонча́ря купу́в. — Зві́дки їх тілько
взя́ло ся? сказа́ла.

— Нема́ дивни́ці, — відпові́в Петро́, ста́рший вже
хло́пчик, що скі́нчив шко́лу, та ходи́в лише́нь на до-
повня́ючу нау́ку. — У нас їх, сла́вити Бо́га, бога́то,
бо і гли́ни відпові́дної досі́ть. А як Бог помо́же, то

*) Доро́га в лі́сі.

чим раз їх буде більше, бо і школи гончарські позакладали. Щорічно видає Сойм наш на ті школи знатні суми, щоб діти учили ся, та добрий заробок мали.

— А деж ті школи? — запитала Мокря.

— Одна школа, — відповів Петро, єсть в Коломійі, друга в Товстім; і на Мазурах єсть в Побрубі, Жеготі коло Альвернійі.

І там вчать ся на гончарів? — спитала Мокря.

Вчать ся робити дуже krásну посуду. Навчившись вертають домів; хто має на чім, займає ся господарством а крім того робить посуду і дуже добре на тім виходить.

— Ну, — сказала Мокря, — але ті, що я в них купувала, то не були з Коломійі ані не з Товстого.

— Та гончарів, — відповів Петро, є у нас дуже богато, але ви їх не стямите на пам'ять. Я вам мушу на мапі показати.

По сих словах Петро виняв мапу Галичині, розложив на столі і показуючи кожде місце, сказав: — У нас у східній Галичині суть гончарі: в Старій Сбли, Городку, Дрогобичу, Ярославі, Войнілові, Галичу, Скалаті, Микулинцях, Сасові, Потіличу, Сільці, Сокалі, Вертелиці коло Залозець, Косові та як вже згадав я, в Коломійі і Товстім. А в західній Галичині є гончарі в Альвернійі, Заласі, Бжостку і Колячицях.

Найкрасша посуда, — говорив дальше Петро, — то з Косова і Сокаля. Косівська посуда така krásна, що навіть Найяснійшому нашому Монарсі сподобала ся, як були в Коломійі р. 1880. на виставі. Тоді Найяснійший Монарх далі гончареві косівському, Бахмільському, дарунок грошовий і замовили собі у него печ

— Або і печи виробляють гончарі? — спитала Мокря.

— Не лиш посуду, як горшки, миски, збанки, тарелі, — відповів Петро, але виробляють і печи кафльові і дахівки, котріми по містах покривають доми.

— Ну, дивіть! — сказала Мокря зачудована, — до чого доводить наука. Та добре і мені се знати, бо

все від тепер, як прийду на ярмарок, спитаю передше:
А звідки ви, пане майстер?

60. Дерева чатинні.

В багатьох сторонах нашої країни суть простори ліси чатинні, звані борами. На рівнинах пісковатих бачимо іменно високі сосни з довгими чатинами, ігольчастими листочками і полупаною корію, як місцями від пня відстає. По пнях дерев чатинних стікає липка живиця, що весною і літом наповняє въздух приємним і здоровим запахом.

На горах ростуть смереки. Легко їх пізнати по тім, що на пни гіле при землі найдовше а ід верхом чим раз коротше. Дерева сї виглядають неначе стіжкї. Чатинкї смеречані суть тонкі, короткі і бстрі. Знаходимо тут і яліцю. Від смереки її легко відрізнити по чатинах; суть онї ширші, сплюснені і тупо кінчасті. Виростають онї на галузках рядами, проти себе уставленими. Серединою поміж листочками прозирає галузка і творить як би розділ. Чатини яліці суть блискучо-зелені а сподом тисаві без блиску. Дерево яліць дуже легко лупає ся, тому виробляють з него драніці, гонти а боднарі виструтують клепкї на деревяну посуду.

Овочом дерев чатинних суть шишкї. В шишках знаходять ся поміж деревистими лусками зернятка, котрі служать за корм птахам і вівіркам.

Дрова з борів чатинних горять дуже добре, але палахкотять надто скоро і тому то не дають стілько тепла, що бучина. Дрібно порубані скипки з відземків соснини, в котрих звичайно находить ся багато живиці, продають під назвою смоляків на підпал.

До дерев чатинних зачисляють ще кідру або кедрину. Має она чатини великі і пахучі. Дерево єсть тревале і нелёгко порохнавіє, тому і черви єго не точать. Єсть оно на посудину домашню дуже цінне, але вже і рідко де находить ся.

Модерево тим тільки ріжніть ся від інших дерев чатінних, що листочки впростають купками наче китицями, а під зиму всі опадають. Модеревина єсть у нас також дуже рідким деревом. В давніх часах будували з него домі і церкви.

Маємо ще і корч вкритий замість лістя ігластими чатінками. Єсть то яловець. Яловець родить ягідки, котрі, поки доспіють, суть зелені, а в осені синяво-чорні, смаку солодкавого. Люди збирають сі ягідки радо і уживають на каділо по церквах і на домашні ліки.

61. Похід Ігора на Половців.

Найбільшими ворогами Русинів були в давній давнині Половці, а потім Татари. Оні нападали на землю руску, рабували маєтки, міста і села палили, а людей вязали і забирали в неволю.

Князі рускі часто відбивали ся від них і про оден такий похід хочемо оповісти. В місті Новгороді жив хоробрий князь Ігор. За его часів, — а буде більше як сімсот літ тому назад, велика сила Половців напала на Русь. Князь Ігор скликав свояків, що були також князями рускими, і просів їх зібрати багато війська, щоби покарати Половців. Князі послушали Ігора і зійшли ся з великим війском. Найбільше війська привів хоробрий князь курский, Ігорів брат, Буй-тур Всеволод.

З початку щастило ся князям руским, оні обступили Половців і розбили на прах. Але Половці збирали ще більш сили і ударили на військо руске. Закипіла страшна борба. Три дні відбивали ся князі рускі, але третого дня мусіли уступати. Почали утікати всі, крім одного Буй-тура Всеволода. Сей князь волів згинути, чим ворогам уступити. Як побачив се Ігор, крикнув на своє військо і пустив ся помагати братови. Але в дорозі кинула ся на него хмара Половців; его ранили і взяли до неволі.

Заплакала ціла руска земля, коли прийшла чутка о неволі князя Ігора. А вже найбільше плакали за ним

отець егб Святослав і жінка егб, княгиня Ярославна, Заким однак придумали спосіб, як би визволити князя з неволі, віратував егб такі егб конюшній Овлур. Овлур підійшов хитро сторожу, відчинив двері вязниці і вівів князя з міста. За містом підвів ему коня, на котрім Ігор утік щасливо на Русь.

Якж радість була тоді на рускій землі, коли побачили всі свого доброго і сердечного князя на волі, в своїй рідній землі.

62. Плач Ярославни.

Чути голос Ярославни :

Як зазұлька на зорі,

Заплакала, заридала

У Путівлю*) на стині:**)

„Я зазұлькою далёко

По Дунаю полечу;

І рукавчик мій бобровий

В егб струях замочу,

Свого милого я князя

До серденька пригорну,

І кроваві егб рани

Я обмию, обітру!“

То княгиня Ярославна

У Путівлю на стині

Заплакала, заридала

Як зазұлька на зорі:

„Ой ти вітре, буйний вітре!

Чого все напротив дмеш,

І на лёгких своїх крильцях

Ханські***) стріли ти несеш?

Чи се мало тобі віять

З облаками у горі,

Та по сіньому по морю

Колісати кораблі?

Нащо вітре, буйний вітре,

Нащо радість ти мою

Із серденька розвіваєш,

А лишаєш скорб, тугу?

*) місто Путівль на Русі, далёко від нас на схід.

**) на мұрах.

***) Половники.

Так княгіня Ярославна
У Пчтівлю на стіні
Заплакала, зарпдала,
Як зазўлька на зорі.

63. Про Бойків.

Бойка́ми зову́ть верхови́нцїв, що живу́ть в горішній частині повіта стрійського і частині сусідніх повітів, під Бески́дом ме́жн верхівьями Сяну, Дністра́ і Сьвічі.

Пільне́ господарство у них бідне і ма́ло що прино́сить; земля́ каменіста́ або глино́вата до у́правитяжка́, ро́дить ле́дво карто́плі і овес, з котро́го печу́ть хлі́б і ро́блять стра́ву, зва́ну жу́ром (кисі́лем). Бойки́ занима́ють ся так са́мо, як і́нші верхови́нці́ ви́пасом худоби́ та ове́ць і ви́роблюванем си́ра. Заробля́ють я́ко рубачі́ по лі́сах і найма́ють ся до робо́ти в тарта́ках. Хо́дять тако́ж я́ко косарі́ або же́нці́ в пло́довиті́й сто́роні. Де́які з них занима́ють ся торго́влю. Визнача́ють ся ти́м і́менно ме́шканці́ Синеві́дска, що ле́жати́ при сплі́ві Стри́я та Опору́.

Бо́йко, занима́ючий ся торго́влю, пере́правля́є ся в осе́ні че́рез Бески́д в Уго́рщину; там купу́є виногра́д, сьві́жі та суше́ні сли́вки, я́блока, во́лоскі́ орі́хи і кашта́ні. З ти́м то́варом і́де до Льво́ва та до і́нших мі́ст, і прода́є єго́ з за́рібком.

По мі́стах сї́ купці́ трима́ють ся ра́зом: ма́ють свої́ госпо́ди і занима́ють окре́мі плóщі, на котри́х розклада́ють свої́ лавкі́.

Бо́йко є́сть витре́вálníй, оцáдний, повздéржний і не вимага́ючий в свої́х потре́бах. На ні́ч кладе́ ся на́віть в холо́дні́йшій порі́ під го́лим не́бом на землі́ або на ла́вці́ побі́ч сво́го то́вару. Жи́вить ся чимнебу́дь і жа́лує собі́ сли́вки або я́блока. То́ю оцáдно́стию дора́бля́є ся часо́м ма́етку. Неодéн Бо́йко, доро́бивши́сь в торго́влі ма́етку, поста́вив в свої́м селі́ каплі́цю або хоро́шу це́ркву.

64. На́фта і ві́ск зе́мний.

До найу́житочні́ших плóдів при́роди, що з землі́ ви́копу́єсь, нале́жить на́фта і ві́ск зе́мний. Да́ють

оні нам світло до праці і науки темними ночами, особливо в пору зимову потрібне. Служать оні також до багато інших виробів.

Нині нема майже хати на селі, де би обходили ся без нафтової лампи. Всі отже знають нафту добре. Єсть то теч прозора, безбарвна, лєкша від води і займає ся дуже лєгко. Уживаючи нафти, треба длятого бути осторожним. Не треба ніколи доливати нафти до горючої лампи, бо то може статись причиною вибуху, через що вже не раз счинилось велике нещастє.

Нафту добувають з землі в той спосіб, що копають або вертають в землі мовби криницю. Такі криниці-ями бувають більш 400 метрів глибокі. В землі не находить ся така чиста нафта, як тета, котрою світимо в лампах. Найчастіше буває она занечіщена або забарвлена жовтаво або брунатно. Тоді наживають її ропю (кип'ячкою). З неї виробляють чисту нафту, через очищенє в фабриках званих дестиллярами.

Коло нафти находить ся в краю нашім також віск зємний. Єсть він м'який, має барву жовто-брунатну і подібний до воску пчільного, але заносить во́ню нафти. Очищений віск зємний називаєсь парафіною і служить до виробу свічок.

Край наш славить ся багатством нафти і воску зємного. Жерела нафти находить ся на цілім Підгір'ю, почавши від Клячан в повіті новосандецкім аж до Слободі Рунгурскої за Коломією. Віск зємний рідше подібуеть ся. Найсильнішими покладами виступає він в Бориславі коло Дрогобича і в сусідній Волянці.

Добуване нафти дає кількадесяти тисячам людей зарббок.

65. Розцвіт Києва і упадок.

Найбільшим і найславнішим містом в давній Русі був Київ над Дніпром і тому звали его матерію руских міст. Київ був столицею руских князів. В Києві було багато золотіврхих церков і монастирів, а найдавніший і найславніший монастир, звав ся Печерска Лавра. Сей монастир оснували св. Антоній

і Теодобзий і там в підземних печерах спочивають їх останки як і інших угодників Божих. Там спочиває також преподобний Нестор, перший літописець руский, що списав дії давньої Руси. З Печерської Лаври вийшло багато учених черців і владик, що ширіли віру Христову і світло науки по Русі.

Колиж син Володимира Великого, київський князь Ярослав Мудрий поділив Русь поміж синів, настало велике лихо, бо Русь розпала ся на багато удільних князівств. Удільні князі не хотіли слухати верховного або великого князя, що сидів в Києві. Оні заводили між собою війни або усобиці, а з того користали сусідні хижі народи, що кочували в степах на схід і полудне Русі. Полівці, а пізнійше Татари, спустошили край і грабили руский нарід.

Небавом так розродила ся родина руских князів, що не стало для всіх землі. Тому деякі рускі князі забирали людей і переселявали ся далеко на північ і схід, поза межі Руси, де жили поганські народи, звані Фінами. З тої сумішки руских осадників з поганськими Фінами вівторив ся з часом окремішний нарід, відмінний від Русинів мовою і звичаями. Нарід сей звемо й доси Москалями або Росіянами.

В Московщині повстали з часом великі міста, як Москва і інші. Князі, що панували в Московщині, ворогували з рускими князями. Оні хотіли знищити Київ і захопити Русь під свою руку і тому стали називати ся великими князями. Більш як 700 літ тому назад, напав оден з тих князів московских, Андрій Боголюбский, на Київ, знищив і ограбив его страшним способом. Два дні бушували Москалі в Києві, вирізали людей, забрали їх майно, навіть дзвони з церков і спалили місто. З того часу упала слава Києва. На півночи зросла могутча держава Московщина, півнішна Росія, а на полудни став Галич над Дістром осередком руских земель.

66. Зима.

В зимі єсть день найкоротший а ніч найдовша. Сонце слабенько і коротко огріває землю. Настають

тріскучі морози і студінь починає докучати. Галузя дерев утинає ся під снігом. Сніг скрипить під ногами, а там і сям засипує метелиця снігом дорогу.

Воробчики шукать перед зимном захисту в стрісі, ворони і сойки глядять за кормом по улицях і смітниках; навіть вовки, голодом морені, заглядають до хлівів і по оборах господарських.

Мімо літої студени праця не перестає: на обійсті, в стаїні, в обрі порасє кожде, хто здоров і живий. Парубки ріжуть січку для худоби і коний, або вимолочують снопи в stodолі. Гізди звозять з ліса дерево або на яку будівлю або на топливо, направляють посповані снаряди рільнічі, впробляють посуду на домашні потріби і виплітають полукішки з лозини. Господині і дівчата прядуть, звивають пряжу на мотовіла, самотічки і ладять основи для ткачі. При роботі розказують собі байки, казки, приповідать і співвають всякі пісні. Старші діти ходять до школи а довгими вечерами читають родичам, що заняті працею, гарні книжочки. Коли на дворі потепліє а день випогодить ся, біжать сьогатись на леду, або спускають ся з якого горба або високого берега саночками або гринжолами.

Буває, що на дворі, а особливо в полі, заверуха свйще-гудє а снігом так метє, що годі на сьвіт виглянути; тоді горнемось в хатині до купки і дякуємо Господу Богу за теплий куток, яку такє одежину і мущину теплої страви. Добрі люди не забувають, скоро їм несогірше живєть ся, і об тих, що в літу зиму не мають ані теплого захисту, ані чим приодітись, ані чим посилітись.

67. В зимі.

Не співает соловейко,
Не кує зазудя;
Весна ливидко пролетіла,
І літо минуло.
Нема ліста, нема цвіту,
Зима наступіла,
Білим рядном усє поле
Навкруга покріла.

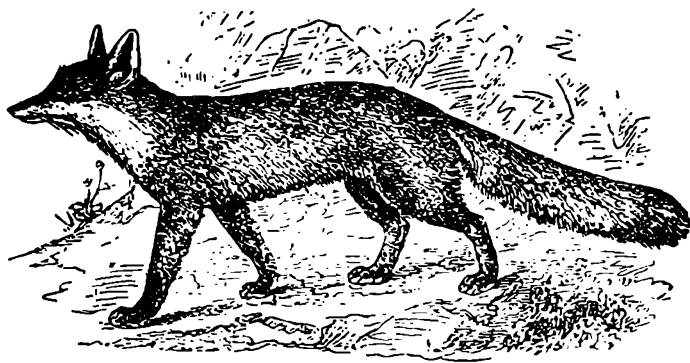
Куди глянеп, — сніг усюди
Біліє блискучий,
Стоять смутні, невеселі
Ті тополі гнучі,
Що розкішно серед літа
В зелені кохались,
І красю, вишню
Так гордо пишались.

І беріза похилилась,
Зівнула калина,
Тільки сосна серед лісу
Гордо зеленіє.

Все счорніло, все змарніло,
Мов позасихало,
Або спати -- відпочати
Наче полягало.

68: Лісні зьвірі.

Було се одного дня в місяцю грудни. Рано-в-ранці чути вже було в лісі стукіт сокир рубачів, що рубали і колбли дрова і ставляли сяги. Скоро смерклося, устала праця і рубачі забрали ся домів в село. Розгостилась тишина і виглядало, начеб всьо уклалося на супочінок. Колиб ми так могли остатись через ніч в лісі, то побачили бн, що там почалося нове житє. Знає о тім побережник, що доглядає ліса, а нераз і по ночах бродить лісами. Найперш зацелестіло під корчмами збїгле листє і вискочило зьвіря похоче на крілика. Був се заяць. Відбивсь кілька

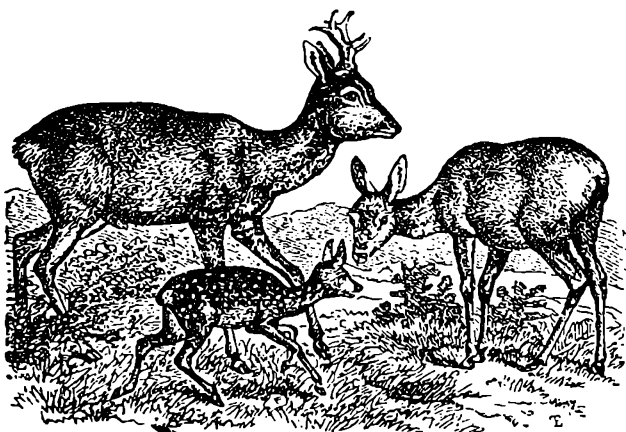

разів задніми ногами, насторошив довгі слухи (уха), витріщив в сірий сүмерк очи і став передніми зу-

ба́ми огризати ко́ру з молоді́х дереве́ць. Не йшла́ она́ е́му в смак, як лі́том капу́ста, ко́манийця (ко́нью-ші́на) або́ й ове́с молодча́вий: але́ в таку́ пору́ тре́ба вдово́литись і ко́робо́ю, бо лу́чшо́ї по́живи не зна́йде́ для се́бе.

Тимча́сом з бо́ку за́чав підкрада́тись ни́шком лис, ви́сунувши́сь з сво́єї но́рі.

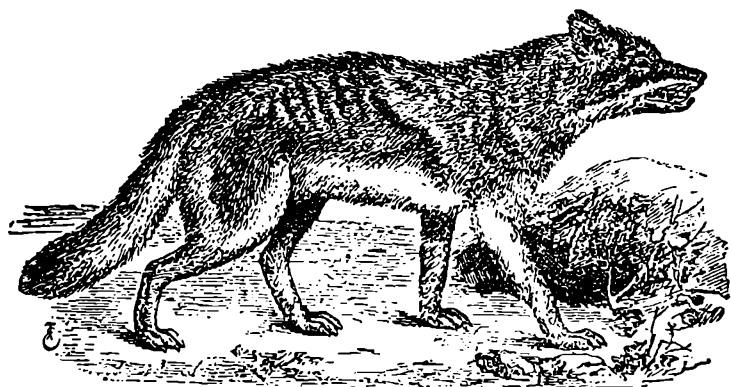
За́яць се по́кмітив, по́ложив по́ собі́ слухи́ і стрі́лю́ю помча́в в глу́шу лі́сову́. Прово́рний лис здога́давсь, що́ то ста́рий за́яць, то́му і на га́дку не при́йшло́

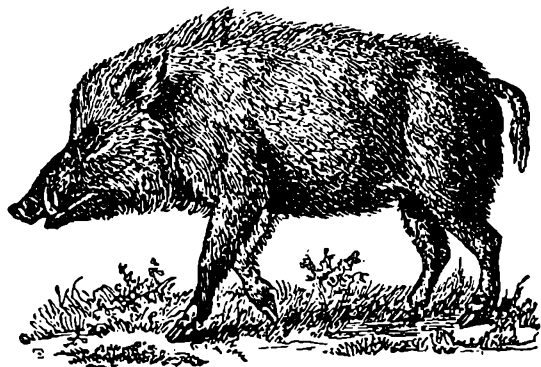
е́му бі́чи за́ ним на здо́гін. Гляда́в він і́ншо́ї до́бичи. Пі́шов він на́вправе́ць, тягну́чи за собо́ю до́вгий, пу́хастий хві́ст: то́ зверну́в в бі́к, то́ пристава́в, а не зна́йшовши́ нічо́, махну́в в се́ло. Що́ лише́ ви́глянув з лі́са, за́глянув ста́до куропа́тв. Спо́лошені́ зня́лись в го́ру, але́ одну́ не́бо́гу уда́лось е́му спі́йма́ти. За́раз і на́ місци́ поже́р її́, поли́шаю́чи на́ сні́гу ті́лько перце́я і кро́ваві́ слі́ди. Та́ тим ще́ не́ насити́в ся; по́біг в се́ло про́бува́ти, чи́ не уда́лось би́ де́ ку́рочку́ або́ ка́чечку́ ухопи́ти. З та́ким са́місі́ньким за́мислом за́крада́лась до́ села́ і лі́сна ку́на.

В лі́сі́ за́ той ча́с че́рідка́ се́рен глода́ла пупі́нки мо́лодо́ї дере́вини. Що́ хви́ля на́дслуху́вали о́ні, чи́ не гро́зить ї́м яка́ небезпе́чність. Але́ж бо́ і не́мало́ во-

рогів мають сі лісні красулі; небезпечний для них лис, вовк, дикий кіт, рись а наостанку і стрілець. Щастє, що вже небогато вовків в краю нашім. Скоро

деякий появить ся, зараз уряджують повіці польованє, щобї егò убить, бо робить він велику шкоду. Годуєсь він звїриною лісною, а коли емú доскулить голод,

забігає в села і пориває якенебұдь звїря а і на людий мечєсь.

Рідше вже, але рівнож великі пакостники як вовк, суть рисі і дикі коти, обá на домашнього котá похóжі. Вилáзять онї справно на дєрева і мечуть ся з горї на добич пагло.

Де багато дубини і бучини, там можна подібати дикі свині. Подібні оні зовсім до свині домашньої, покриті суть тільки бурою щітиною. Кліви мають великі і кріпкі. Живлять ся жолудино і жиром з бучини; в осені виходять чередями на поля, рблять величезні шкоди ріючи рілю, або притолбчують збіжжя, і зїдають бараболі і хлїб озимий. Дикий вепр не робить ніколи пакости другим звїрам, але коли єго поранено, кидає ся завзято і страшно на чоловіка.

69. Львів.

Найбільшим містом в краю нашим єсть Львів. Лежить він в кітлинї, окружений зі всіх боків узгірjami. На передмістях Львова, отже в самих межах міста, суть численні жерела, з котрих повстає потїк Пóлтава. В дебрах, в котрих ті жерела виринають, лежать домї і менші хатї, городи для прогульок, городи цвітні і на яринї, садї, гаї і ліскї, цегольні, броварі і т. д.

З давніх часів, коли на край наш нападали часто Татарї і інші неприятели, був Львів обведений навкругї мўрами і численними баштами. Крім того заслонювали місто два замки, з котрих оден стояв на горі, що її звуть до нині Високим Замком. Тепер покривають гору ріжнорóдні дєрева, посеред котрих шукають Львовяни прохолди і по праці віддишу на сьвіжїм вóздусї. Давні валї розкопано, а на їх місци позакладали також улиці для прогульки і грядочки з цьвітами.

Величавї будівлї вносять ся по всіх сторонах міста. В середині міста ринок. Серед ринку стоїть ратуш з високою вежею. У Львові суть численні і красні церкви, між тїми єсть аж три церкви соборні (катєдри), бо тут мешкають три католицькі архієпископи: грецького, латїнського і вірмєньського обряду. У Львові, яко головним містї краю знаходять ся найріжнорóднїйші школи. Суть навіть особні заведеня, де учать ся темні і глухо-німі читати, писати, і виконувати ручні роботи.

В урядах, в торгóвлях, робітнях і по фабриках — всюди рух і праця. Тут побачиш великий бровар, де

виб'арюють м'іво, там паровий млин, котрій тисячі сотнарів збіжа на мук'у перем'лює. В сїй фабрїцї виробляють снаряди рільнічі для сїльських господарів потрібні; в тамтїй очіщують нафту. По всіх улицях і площах снує ся богáто брнк з товарами, возів і поїздів. На д'єкотрих улицях тягне од'єн кїнь велїчезний віз ненáче дом'ок, а в нїм кїльканайцят'ь осїб. Віз їд'є лег'онько по шїнах зелїзних, а за кїлька гел'єрів заїдеш ним на др'угий кон'єць мїста. Лїуди тут їд'уть і їдуть ск'оро, кождому пїльно, бо в мїстї хлїб дорог'ий і час дорог'ий. Так то виглядає жит'є в столїчнїм мїстї.

У Львовї жн'є Намїсник, котрій іменем Цїсаря управл'є цїлїм краєм. Єсть тут так'ож велїчна палáта, де щ'о р'ьку збирають ся зі всіх кінцїв країю послп, щ'обї радити в С'їймі над тим, чо'го край потріб'ує.

Покажїть на мапї, якї желїзницї сх'одят'ь ся у Львовї? Котрі знатнїйші мїста нашого країю лежáть на схїд, зáхїд, північ і пол'удне від Львова?

70. Дві кáплї дощ'у.

Падав т'єплїй веснїйний д'ощик. Дві кáплї летїли побїч с'єбе з хмáри на з'ємлю і одна пром'овила до др'угої: — „Сестрїчко любá! мїло то так летїти рáзом. Держїм ся ус'є рáзом!“ І упáли обї на дах д'ому, щ'о стоїв на узгїрю.

Однá впáла на полудн'єву ст'орону дах'у, котр'у огрївали т'єплї лучї с'онця. В тїй хвїлї пїрва́ли її др'угї кáплї і ск'оро збігли з нею до рїнви, а з рїнви в рїв. В ровї сховáлись в ч'орну з'ємлю і віринули в невелїкїм віддáленю з жерелá, на котр'є д'єрева кидáли своїю тїнь. Кáпля озирáлась за своєю пос'єстрою, áле її тут не бул'о.

Др'угá кáпля впáла на північну ст'орону дах'у і покотїлась сюдá в рїнву; áле в рїнвах по сїм б'огї дах'у лежáв ще лїд. В ночї був прїморозок, замор'озив кап'ельку в л'єдї. За кїлька днїв відтáяла онá зно́ва, і сплїла долів до сáджавки, в котрій плївали г'усп і качкї, а звїси до д'олу з гноївкою. З тої ями ви-

везено її з обірником в полі. Там она довго-довго вандрувала від корінця до корінця, доставляючи їм з гноївки поживи, аж вкінці очищена задёржалась в боровді. Упала злива, пірвала її, змінала з мулом, (намулом) і долів унесла її до ріки. Її товаришка давно уже пияла собі вільно в другій річці.

Так пліли собі в протівні сторони світа, з ріки до ріки, з моря до моря; пліли рік, два, сто, тисячу літ і не бачились з собою. Аж по тисячу літах знайшли ся побіч себе на безмежній поверхні великого, далёкого моря. Горячі лучі сонця припарили їх там дуже; каплі знялись в теплім ваздусі в гору. Там пірвав їх вітер і заніс знов далёко-далёко на горбок, з якого колись збігли в дві протівні сторони; але хати, на котру они колись то впали; уже там не було. Не було навіть сліду життя людського. Росла там трава, а посеред трави цвіркали польні свирчки.

71. Дві річки.

Двайцять кілометрів на захід від Львова єсть містечко Янів. Від давна ситять там славний мід до питя. Навкруг Янова суть горбки лісом порослі. На узгір'ях тих мають свої жерела численні потоки і річки. Одна така річка, Верещиця, плине на полудне. Кіло самого Янова творить она просторний став, великий неначе озеро; другий такий великий став простираєсь кіло Городка, третій кіло Черлян. В Черлянах стоить над ставом фабрика, в котрій виробляють напір. Давнійше творила Верещиця ще більше ставів кіло Комарна; однаке її води по більшій часті посускані, стависка повисихали і нині замінені они в сіножаті і луки. Поніже Комарна впадає Верещиця до Дністра.

Сам Львів немає більшої ріки, тільки малий потік, Полтву. Полтва впливає з кількох жерел на дальших передмістях Львова. В місті зливають ся до неї сучечі з домів і фабрик, через що вода в потоці і брудна і вонюча. З тієї причини засклеплено її в місті так, що води не видно. Полтва опливає Високий Замок від заходу і звертаєсь потім на схід. По дорозі засили-

ють її різні потоки а вода прочіщуєсь з брудів. Уйшовши коло 30 км., вливаєсь коло Буса до Буга.

Хоть близькі собі, не сливають ся сі обі річки з собою. Розминають ся оні в протівних собі напрямках: одна пливе через Буг до Вісли, друга до Дністра.

72. Різдво.

Коли боєнь кінчить ся, кажуть люди: от вже до Різдва іде. І справді, в самій половині місяця листопада починає ся піст і триває майже 6 неділь. Последній день пісту т. є. 24. грудня, се вже Святий Вечер. Тогож дня в хаті гамірно як в улю, бо все приготує ся до свят. Мати лагодить вечеру, пече і варить; отець наглядає на дворі, щобі парубки нарубали дров, нарізали січки для худоби, бо три дні свят, робити не годить ся. Діти помагають то одним то другим.

Як лиш пічне смеркатись, вносять до хати пшеничний, деінде житний або вівсяний сніп і кладуть в куті. Се називає ся дідух. Потім стелять сіна під столом і на столі, і накривають сго чистою скатертю. Діти сплять коло вікна і уважають на зьвізди.

Як лиш побачать зірку, дають знати родичам. Се час до вечері. Мати вносить всілякий дар Божий і кладє на столі. Отець бере прѣсфору, що приніс дяк з цѣркви, і обділює нею цілу родину і челядь. Всі дякують Богу, що дозволив їм дочекати сєї радісної хвилі і бажають собі взаімно: в щастю і здоровлю проживати, Богоявлення дочекати, а від Богоявлення до Воскресення, рік по року, добки Господь віка назначить.

Потім засідають до вечері. Першою стравою вєть пшениця або кутя, потім слідуєть інші. По вечері колядують і славлять Ісуса Христа, котрий сьогодні зійшов з неба, щобі спасти весь мир. І так каже коляда:

Бог предвічний нам народив ся:
Пришов днесь із небес,
Щобі вздрів люд свій весь.
І утїшив ся.

Як то втіха для рідичів, коли діти уміють бо-
гато колядок

Насьпівавшись і набавившись ідуть всі спати,
щобі раненько встати до церкви на полунічницю,
і почути торжественну пісню в церкві: З нами Бог!

Другого дня свят припадає Собор пресв. Бого-
родиці і св. Йосифа, опікуна Христового, а третого
коляда і першого мученика Христового, св. Стефана.
Хлопці ходять громадами колядувати і щедрувати,
деякі мають зьвізду або вертєп з собою. Кожний го-
сподар приймає їх радо, частує і обдаровує, бо кож-
дий рад, щобі і оні весело святкували.

73. Воробчик і синиця.

Небо засунуло ся сірими хмарами, сніг політав
грубими платками стелючись спорою верствою по
землі, дахах і острогах (плотах). Дірева по садах ви-
глядали, начеб порослі білим, легоньким пухом.

Перед хатиною рідичів Пеласі сиділи на галузці
дірева два воробчики притулившись до себе. Перця
на них, сіро-попелясті насторожились. Пелася змилу-
валась над бідолашними пташенятами і винесла їм
на дощинці перед вікно пригоріц посліду, кришок
хліба тай іншої страви. Повернула опісля до хати
і приглядалась з вікна, що воробчики роблять.

Бідолашні пташечки не чекали приїзду, бо в не-
достатку тим смілійші і до людей звичасні. Зацьві-
рінькали веселійше і позлітали ся на дощинку. Тріпо-
чучись і підскакуючи дзьобали зерно і кришки. Коли
собі попоїли, зачіркали знова весело і порозлітались,
щобі схоронитись перед зимом в гніздочках, які
собі за тепла в стріхах повистелювали.

На дощинці осталося ще тріхи зереніць. Ско-
ро воробці повідлітали, загостіли нові гості, а були
німи синиці. Ще перед часочком поскакували оні
в садку по галузях дерев і гляділи за червачками
і гусеницями, поміж полупаною корою. Не було чер-
вачків і гусениць, то оні обшкробували своїми дзьо-
бами залюбки по галузках яєчка мотилів і інших
комах. Але галузе дерев покривав сніг грубо, то

їй праця синічок була непоплатна. Спостереглий оні вкінці окрухи на дощинці, зраділи, злетілись та зі смаком дзьобали.

Пелася урадувалася тим дуже, і мило було їй приглядатись, як сі ніжні і красіві пташечки живились. Мали оні чорняві головки і підгорля, і чорний смужок через груди і живітник. Щічки у них біляві, хребітник оливково-зеленявий, кінчики крилечь і хвостик чорняві, а під черевцє жовтаві. Від тепер виносила Пелася майже що день окрухи на дощці або посіпувала на снігу і годувала пташки через цілу зиму.

Діточкі! Годилось би, щобі ви наслідували Пеласю і не забували в літу зиму про пташків, як воробці і синиці, бо оні суть дуже пожиточні. Весною і літом визбірюють оні сілу шкідливих комах, котрі нищать дєрева і ярину по городах. Правда, що воробець робить в літі не мало шкоди в збіжу; зимою допечє нераз перекункам, що торгують крупами; але всєж ми навидимо ті птахи, що нашого обійстя і під зиму не покидають, зимуючи при нас часто в голоді і холоді.

74. Новий Рік.

День 31. грудня надійшов, а з ним і кєнець року. Слїдуючий день єсть уже тим днем, від котрого починає ся новий рік. День той називаємо Новім Роком. В послїдний день старого року відправляють отці духовні по церквах богослужєне а нарід зібраний дякує Господу Бєгу за все добро, якого в миншїм році дізнав. Б день Нового Року обходить св. церков пам'ять того дня, в котрім Мати Бєжа жертвувала в церкві малєго Ісуса. Побожні християни благаять Бєга, щобі їх хоронів від усякого нещастя і в новім році.

Всїх днів в році маємо 365. Скїлько днів має тїждень? Скїлькож тїжнів має цілий рік? Кїлько місяців маємо в році? Як називають ся оні? Котрі місяці мають по 31, а котрі по 30 днів? Котрий місяць має всього 28 днів? — Кожний четвєртий рік числїть 366 днів. Такий рік називає ся роком пере-

стўпним. Кілько днів має місяць літній в році перестўпним? Скільки тїжнів іде на місяць?

Назвіть чотїри головні пори року! В котрім місяцї починає ся весна? Як довго триває она? Коли зачинає ся горяче літо? В котрих місяцях припадає осїнь і зима?

Сто літ називаємо столїтем або віком. Дуже рідко онó лучаєсь, щобі чоловік пережив ціле столїте. Люди числять літа від Рождества Господа нашого, Ісуса Христа. Який рік числимó тепер? В котрім віці живемо ми числячі від Рождества Христового?

75. Загадка.

Стоїть дуб,
А в дубі дванайцять гіляк;
На кождїй гілі —
По чотїри гніздї;
В кождім гніздї
По сїм птах.

76. Узгірє львівско-томашівске.

Від Янова і Львова простирають ся далєко на північ, аж поза гранїцю Галичини, лісїсті узгірє Під Томашовом переступають онї гранїцю. Узгірє тоті називають львівско-томашівским розб́чем. Назва розб́ча значить, що води тут в ріжні сторони розтікають ся. Мають тут свої жерела численні потоки і річки; одні плівуть до Буга, др́гі до Сяну, а Верешіня пустїлась на полудне до Дністра.

Хто іде зі Львова гостїнцем до Жóвки і Ра́ви в тим поруч біжать ті узгірє по лівїй руцї чєрез цілу дорóгу.

Де горбі покриті лісами, там представляє кра́на дуже хоро́ший вид. Сєла розстєлілись здовж потоків і суть похóжі на сєла гірскі. Де лісі вірубані, там люті б́рі осінні і зимові змїтують тонку верству́ урожа́йної землі. Кóло Магєрова відслонїли чєрез те, що вірубано лісі, рухóмний пісок.

Головний зарбóк знахóдить селянин в лісі. В Потїличу і Гліньску нахóдить ся дуже дóбра глі́на:

виробляють з неї горшки, дахівки, а навіть кафлі. В Глінську добувають крім того брунатний уголь. В Бруснім викопують добрий камінь, а сама назва походить від слова брус т. є. камінь, на котрім острять ножі, сїкачі, коси і т. п. В Шклі підходить в жерелах вода сїрчанá. — Назвіть повіти, котрі притікають до Розточа від сходу і заходу!

77. Два жерела.

На схід від Львова розложилось місто Зблочів. Недалеко Зблочева лежить селце Верхобуж. Посеред села єсть там оцимрвана криниця, над котрою стоїть статуя сьвятого Івана Хрестителя. На дні криниці ріне дуже сильне жерело, вода в нїм перевертає ся заєдно, наче би кишла. З криниці тої випливає потічок вже так великий, що може зараз людям прислугуватись. На убочин узгіря побудовано кільканайцять млинів, оден понїзше дрúгого, з однім колесом. Вода в потіці збігаючи з горбика що кільканайцять кроків на одні лотки, обертає веїма млинськіми колесами. Тотó жерело дало початок великій ріці, котра називаєсь Буг.

О кілька кільометрів від Верхобужа суть в лісі два інші жерела. Однó з них витікає на багністїй луці. Потік, котрий з того жерела випливає, губить ся небáвком під землею, і тому то назвали єго люди Хованець. Якійсь час плінє він по́під зємлю і доперва на дальшій просторі видобуваєсь він знов на верха. Потік сей зливаєсь з відпливом іншого жерела, котрому дано назву Сїне Око.

Сїне Око лежить в кїтлинї, окрúженій лісїстими узгір'ями. Похóже онó на малý, круглáву саджавку. Повérхність єго глáдка наче зєркало, áле плесо (глубінь) здає ся бездóнным. Бєріг порослий травю угинаєсь під ногами. Похилившись над воду, добáчиш в нїй завáлені колóди, котрі дощї понаносили з горбів і поплили в глубокім плесї.

З Сїнього Ока випливає потік. Сей лúчить ся дальше з відпливом Хованця. Онїся припливає до не́го бїльше потóків і так повстає рїка Сєрет.

Жерела Буга і Сєрету лежать так близько сєбе, одначе води їх не спливають ся ніколи з собою. Буг пливе на північ, лүчить ся з другою великою рікою, що зве ся Нарва, і разом обі вливають ся до Вісли. Сєрет стремить на полүдне і уходить до Дністра.

78. Богоявлєніє.

Дванайцять днів по Рїздві обходимо другий святий вєчер, а то вєчер перєд Богоявлєнієм або Йорданом. Перєд вєчєрою дають тато цїлій родині і чєляди покушати св'яченої води, котру тóго дня в полүдне освятили отєць духовний в цєркві. По вєчєрі колядують дома або збирають ся з колядбю по хатах, як в колядү Рїздванү.

На другий день все, що живе, спішить до цєркви на богослужєне, котрє відправляє ся на пам'ятку тóї чудєсної хвилі, як Ісус Христос хрестів ся в ріцї Йордані, коли при тїм явив ся Дух святий в виді голуба, а Госюдь Бог промовив голосно з нєба: „Се вєсть Сын мій любий, котрий мені сподобав ся“.

На пам'ятку тóго св'ятого хрєщення Ісуса Христа в ріцї Йордані виходить по слүжбї божій процєсія з цєркви і їде на рікү. На самім перєдї їде чоловік з хрестом, за ним їдуть з хоругвами, братство цєрковне зі свічками, сестрицї з іконами св'ятими, потім сьпівачи дякі і сьпівакі, а за ними отєць духовний з хрестом в руцї. За отцєм духовним поступає поважно і торжєствєнно богато народу, звичайно цїлє сєлб.

Процєсія їде на рікү і стає в тїм місцї, де вірували полбнку, поставили хрест св'ятий і цїлє місце убрали зелєними смерічками. Отєць духовний св'ятят вóду, почім процєсія в поважнім і св'ятбчнім настрою вертає до цєркви. По дорбзї отєць духовний крбплять на́рид, сєлб і дорбгу св'яченою водою, а лүди тїснуть ся до полбнки зачєрти св'яченої води, щоби самім на́пити ся і до дому принєсти для тих, що не були на процєсії.

Хотяй на Йордан звичайно зїмно і кріпкі тїснуть морбзи, то школярики спішають на процєсію і сьпівачи

ють разом з учітелем і дякамі прекрасну пісню : „*Являсь са есі днесь вселенной*“ т. є. „Ти з'явив ся нині цілому світови“.

79. Сніг.

До просторої кімнати зійшло ся на зімного Ніколая богато людий. На великім столі лежали часописи і книжки. Була то сільська читальня. Старші позасідали коло стола, молодші стояли і слухали, як оден читав в голос ріжні новинки з часописий. В хаті стало дуже душно. Тому, що читав, не стало вже віддиху. „Відчиніть но вікно“, сказав він, „бо дуже душно“. Оден хлопець скочив до вікна і відчинив одну половину. На дворі був сильний мороз. Струя зімного вѳздуха впала вікном до хати і на диво — в хаті став падати сніг. Всі присутні зачудували ся. Оден письменний газда сказав: Річ то зовсім природна. В хаті назбирало ся богато пари, що ми видихуємо. Студений вѳздух, що найшов відчиненим вікном, остудив пару і з неї поробили ся маленькі голочки лѳду. Ті голочки злучили ся разом і потворили клапті снігу.

Так само, як в тій хаті, дѳе ся на дворі: або у вѳздусі єсть богато пари водної, а дуже студений вітер на ню повіє; або на дворі є погода і сильний мороз, а тепліший вітер прижене з іншого місця богато пари. В обох разях стинає ся пара в дрібненькі голці, а ті лѳчать ся з собою і твѳрять krásні шестираменні звѳздки. Як платок снігу виглядає, побачити можна, коли він упаде на щось чѳрного.

Бѳря з морозним вітром і снігом називає ся сніговиця або сніжна заметіль.

Сніг єсть лѳгкий і пушистий, єсть бѳже злим провідником тепла. Хѳронить корінці ростін, щоби не змерзали. В сухі зими, коли сніг не покриває землі, а тиснуть сильні морози, гине від студени богато рослін.

80. Олесько, Підгірці і Підкамінь.

Мѳжи Львовом. а Бѳрдами єсть містѳчко Олесько, а коло того містѳчка видно на горбку старий замок.

Се замок дуже старинний, бо вже за часів Ядвіґи і Ягайла стояла ту кріпость.

З Олеська ведє стрімка дорога до замку в Підгірцях. З того замку представляє ся навкругі чудесний краєвид. В самім замку варта оглянути krásні і дорогі пам'ятники і образи з давньої старини. Одна велика кімната заповнена самим оружжем, що носили давнійше на війні. Напротів замку взноситься ся krásний костёл.

Кілька миль далыше на схід від Підгірць лежить місточко Підкамінь. Ту відко на високій скалі krásний костёл і монастир Домініканів. І сей монастир був колись кріпостию. А щоби в ній на случай облоги не бракло води, вікопали в скалі дуже глибоку криницю. І тут представляє ся з вежі прекрасний краєвид, особливо на схід, на Волинь.

В околі Підгірць і Підкаменя єсть богато жерел. Недалеко Підгірць суть жерела рік Буга і Сєрета. На північ від Підгірць вливає Стир, а на схід, недалеко Підкаменя, плінє Іква. Обі ріки зливають ся на Волини. Стир вливає ся за Галичиню в ріку Припеть а з Припєти до Дніпра.

Покажіть на малі ріки Буг і Стир! Як оні плівуть? Знайдіть на малі міста і місточка, о котрих була мова?

81. Поділе.

Їдучи зі Львова желізницею на схід до Бродів, бачимо по правій сторони без перєрви узгір'я, що їх відно з Високого Замку. Тоті узгір'я спадають на північ стрімко в долину Пóлтваи та Буга. Коли вийдемо на їх хребет, то завважаємо на перший погляд, що полудневі убоча не спадають так стрімко як північні. Бо на полудни починає ся височина, іменно висока рівнина, що простираєсь аж по лівій бєрег Дністра. Всі ріки і потьки плівуть звідси рівнобіжно на полудне до Дністра. Північна часть високорівні єсть лісиста; полуднева не має лісів, затє красують ся там безмежні збіжєві лані. Тотá богата в поля часть краю зовє ся Поділе. Сєред нив непроглядних знимають ся

лише придорожні хресті, а деінде сторчить о́кни, в котрім містять ся пасіка. Земля ту чудно плодovitа але посуха нищить нерáz цілу надію хлібороба.

Вічисліть на мапі ріки подільські! Котра з них єсть найдовша? Котра становить східну граніцю Галичині? Вкажіть найважніші міста над тими ріками!

82. Подоляни.

Подільські села суть дуже від себе віддалені, великі та многолюдні. Звичайно побудовані оні по глибоких ярэх, котрими течуть ріки. По убогах ярів зеленіють сади та корчі, зпосеред котрих сторчать місцями скелі. Підчас коли на височині повівають о́стри, зімні та сухі вітри, в ярі буває тишина. Нерáz на весну, коли на полях в горі ще заморозь тримає, в ярі пугають уже верби і цвітуть сади, а господарі обсівають гороби. В самій середині села взнісуть ся деревяна церковця, побита гонтами о трох опукких банях.

Обійстє Подолян окружають замість плота високі окопи. Хаті їх під низенькою, а грубою стріхою, суть часто „курні“ без комінів. Кімната звичайно без помосту має тільки найпотрібнішу обставу. — Подолянин носить в літі полотнянку або сідрак з малим каптуром на плечах і солбяний капелюх; в зимі одягає ся в багатий кожух та високу баранячу шапку з голубим дном і кількома завісами з сіньої стіжки. Селянки вишивають сорочки барвними меріжками. Молодїці завивають голови білим рантухом. По верха вдягають літнік з легкої тканини або сукману з голубого сукна.

Селянин подільський єсть тихий, витривалий, терпеливий і побожний. Сумні та тужливі пісні гомонять в літі ціліми днями по подільських нівах. Подоляни займають ся головню рільництвом, а в часті пчільництвом, позаяк пчоби мають на Поділю великий пожиток з просвірих ланів гречки. Неоден газда уміє собі зробити, а бодай направити віз, витесати сани, побудувати або направити хату. В декотрих селах

подільських займають ся люди ткацтвом і вирабляють не лиші грубі полотна, але і красні скатерти та ручники; декуди роблять сукна і гарні килими.

83. Вісла.

Другою головною рікою в нашім краю єсть Вісла. Жерела її лежать на Шлеську. До Галичини входить повісше Осьвєнціма. В сій околиці лежать по обидвох її боках численні стави.

Зближаючись до Кракова плині Вісла вузкою, але що раз красшою долиною. Минувши Краків і Неполоміцку пущу, входить в низину, котру покривають рудавини на переміну з пісками. Пливучи тут в низких берегах, Вісла в часі виливів змінє часто коріто, відсінує низкі островці і лави піскові і ділить ся на багато рамен. Особливо часті і грізні суть тут виливи на весну. Вісла плині з околиць тепліїших в зимнійші. У жерел її тають леді раніше, як при устію. Тоді несє ріка кригу, а та спирає ся нерідко і творить страшні запори. Мєнші виливи бувають в червні (коло св. Івана) або в липні (коло св. Якова). — Візбрані води заливають поля, поривають домі і роблять великі шкоди, знищуючи працю рільників і забираючи добуток. Для охорони берегів усипано в багато місцях валів і побудовано тампів. Напротів Сандомира Вісла виходить з Галичини і вступає до королівства Польского. — Покажіть на мапі, кілько разів і як змінє Вісла напрям свого бігу! Вкажіть всі ті допливи, котрі до неї в Галичині впадають, і назвіть, котрі з них найдовші! Котра ріка має своє жерело в Галичині, а в королівстві Польскім лучить ся з другою рікою і з нею разом впливає до Вісли?

84. Сян.

Зі всіх рік, що уходять в Галичині до Вісли, єсть Сян найдовший. На мапі можна розпізнати, що єсть він довший від Вислоки а навіть від Дунайця. Сам він має багато допливів а між ними суть декотрі зовсім великі. Так приміром єсть Вислок майже так великий

як Собла, Скава і Раба. З котрого боку впливає Вислок до Сяну? Покажіть на мапі друві допливи Сяну!

З мапи можна також пізнати що Сян плинє дуже круто. Покажіть, скільки разів змінє він свій головний напрям? Нарисуйте сі-головні закрути в своїх зóшитах! Чéрез які окóлиці перепливає Сян від жерелá до свóго лиману. Де знимають ся над ним гóри і узгір'я? Де розстелилась понад ним низина? Де ростуть над ним переважно смерéки а де перемагають со́сни і дéрева листкові.

В трикутнику між долишним Сяном а Віслою розпростирались давнійше неприступні ліси багністі. Була се так звана Пуца Сандомірска. Нині тут ліси прорідились і замінені в управні поля; але мешканці тої стороні зовуть ся все ще Лісовниками.

Над Сяном стикають ся два братні народи, котрі заселяють наш край родінний. На правім боці Сяну перемагають Русині обряду грецько-католицького, по лівім боці Поляки обряду латинського.

Понад Сяном стоять численні стародавні гóроди (міста). Найдавнійшим і до нині найзнаменитшим єсть Перемішль. В Перемішлї суть два собори (катедри): бо тут живуть два владіки (єпископи), грецько-католицький і римско-католицький. В Перемішлї стоїть також богáто війська для охорони краю, бо се місто єсть кріпостию.

Кóло Улянова проживало давнійше богáто сплавників. Сплавляли оні на спáвах і галіях ріжнорóдні тóвари здовж Сяну і Вісли до Варшави а навіть аж до Гдáньска, де ухóдить Вісла до мóря. Нині сплавляють водою мéнше тóварів, бо желізними дорóгами можна їх скóрше перевозити.

Повишуйте на мапі деякі значнійші міста, що лежать над Сяном! Назвіть також декотрі міста повітові, що лежать над допливами Сяну по лівім і правім боці!

85. Переміські князі.

Місто Перемішль вріз з доволішною землею на-лежало від часів Володїмїра Великого до рускої держави. Коли по смерті Яро́слава Мудрого Русь розпала

ся на уділи, тоді і з сєї частини, званої Р҃сно Червбною або Червєньским Городами, утворилось осбне князівство. Першим князем був тут Р҃рик, син князя Ростислава. Від того то Ростислава вся родина, що більш сто лїт управляла нашим краєм, звала ся Ростиславичами. Сї князі мешкали сперш҃у в Перемішлї; опісля в Галичу. Найславнїйший з переміських князїв був Володар. Він мав справді рицарску вдачу і вїзначив ся в численних борбах, які задля удєржання самостійности свого краю м҃сїв зводити з сусїдами як Уграми, Поляками та князями київским, що намагались той край під себе загорнути.

Син Володаря, Володимїрко розширїв границї свого князівства далєко на схід, тому перенїс столицю до Галича. З того часу Перемішль утратив своє давнїйше значенє а на єго місце піднєслось місто Галич.

86. Рїби в наших рїках і ставах.

Значні простори нашої широкї землї займають рїки, стави і озера. Води сї роблять людам неодну прислугу; достарчають онї також людам смачної і здорової жївности, іменно рїби.

Пструг злюбїв собі тїлько гірські рїки і потїки і посуваєсь тїми потїками, скбo тїлько для нєго приступні, аж до озер гальських, на прим. до Морекого Ока. Живить ся дрібними рибками, червачками і насїкомцями, котрі зручно ловить, вискакуючи з води. Хорбша ся риба доходить до 3 *dm* довжини і має до 1 *kg* ваги, а м'ясо єї дуже смачнє.

Лбосось подібний єсть до пструга, але від нєго значно більший. Бувает нераз на метер довгий і важить до 30 *kg*. Заходить він до нас Віслою з моря. Плинуци протї водї перескакує застави (заставки) і гати і доходить так аж близько жерел до потоків. Там на днї тїхої водї вигрібує собі долбк і складає в нїм ікру. З ікри виплазять молоді лососники.

В Віслі і єї допливах, а найчисленнїйше в Б҃зї, намулом нанесеним, живе також угор. Єсть він рівнож рибою захожою. Дає м'ясо товстє (жирне) і смачнє, але мєнше стравнє.

Найбільшою рибою в нашім краю єсть сум, що доходить до 3 м довжини. Сум має два довгі висіючі шнурки, наче усипи, над горішньою, а чотирь коротші під долинною щобою. Укритий в намулі рік, порушає тіми усипками і вабить риби, а опісля мечесь на них і пожирає.

Найхищнішою рибою в наших водах єсть щука або щупак. Пожирає він жаби, риби, птахи водні, випдає ікру, не гордусь навіть насікомцями водними. Одн великий щупак в саджавці може між рибами дуже пустинити. Дятого властители від, коли займають ся годівлею риб, держать щупаків в осібних ставах, годуючи для них плотіці і інші дрібніші риби.

Побіч риб хищних маємо в водах наших також супокійні корони, карасі і лини. Живуть оні діко, але годівані в саджавках так освободжують ся, що на голос дзвінка зближають ся без боязни на жир. Найціннішим єсть корона. Живе він довго і доходить 15 до 20 кг. ваги. Живить ся він зіллям і черваками. На зиму шукають собі корони глибини, заривають ся в намулі і попадають в сон зимовий. М'ясо з корона єсть делікатне і дуже смачне.

В наших водах живе ще більше різнородних риб, що дають нам смачне м'ясо. Але далеко більший пожиток приносил би води, коли би люди лакоми не винищували молодій нарібок. Найбільше, бо мільйони дрібненької риби нищать що року ті, що убивають рибу динамітом, або кидают на воду тріпко. Через те понесить наш край величезну страту. Ми повинні бже дбати про господарство рибне і не позволяти дарів Божих марнувати.

87. Загадки.

I.

Водю пліли пані,
Убрані в срібні жупані,
А жупані — латка на латці,
Ім раді в кожній хатці.

II.

Живé — то поганé,
А вмере — то krásне, рум'яне.

88. Кошикарі.

Побнад беріг Сянú ходів якийсь пан. З далéка побáчив селяніна, що витинав прúте лозіни, а два хлопці складали на березі. Пан приступив до них і клікнув: Дай Бóже щáсте!

— Дай Бóже, дякуемо, дай Бóже і пáнови! — відповів селянін, а хлопці поздйímали капелюхí.

— По що ви отсé витинаєте лозіну? — спитáв пан.

— На пліт, прóшу пáна.

— А на моглíб ви ужíти сéго прúтя на що лíпшого?

— А на щож лíпшого онá би ся придáла?

— А знáєте ви, з чогó рóблять кошí, полúкíшки і коші́ки?

— Знáю, що з лозіни; áле в нáшiм селі нема́ чоловіка, щоби́ умів такé виплítати! Ми то купúемо на ярмарку.

— Се вáшi синні? — спитáв пан, показуючи на хлопців.

— Так есть, прóшу пáна.

— А не моглí би ви віддáти котрóго до кошикаря?

— Нíкóли мені се на гáдку не прийшло́. Мо́же би онó і дóбре булó: мáли би жíти з чогó, бо я їм і так грúнту не лíшу богáто.

Пан зверну́в ся тепér до хлопців і запитáв: — Умíсте ви читáти і писáти?

— Умíемо, прóшу пáна — відповів стáрший. Скінчили́ на́уку в шкóлi.

— Мáли би ви охóту навчíти ся якóго ремеслá?

— Чомú нí! клікнули обá.

— Колí так, то заберú вас з собою́, як лиш отéць згодíть ся. Бúдете вчíти ся в мо́йй фáбрицi кошикарскíй.

Зверну́вши ся відтáк до селяніна спитáв: — Гóдите ся на те, щоби́ я хлопців забрáв?

— Та не знаю, чи се пан на правду говорять?
— Не маю причини жартувати.
— Ласкавий пане! якже вам за се подякувати?
— Не дякуйте мені тепер; зробіте се тоді, як хлопці вівчать ся і будуть мати заробок. За тиждень приїду тут знов за лозіною, а тоді заберу і ваших хлопців з собою.

За тиждень були вже хлопці в місті і розпочали науку. По трох роках вернули оба домов, заложіли варстат, закупили від господарів цілій обшар лозіни і почали виплітати кошики. Готові кошики виспалали до фабрики, котра їх продавала далше за границю. Мали тільки роботи, що ледво могли з нею уноратись. Від них вивчили ся кошикарства інші хлопці і нині займає ся ціле село тим ремеслом. Що неділі молять ся Богу за доброго пана, що став добродієм цілого села; навчив їх користуватись лозіною, з котрї перешде майже ніякого не мали хісна.

89. Роман Мстиславич.

Упадок Кієва війшов в хосен не так Москвіцнї як радше князівства Галицького. Володарі Галицькі обняли тепер провід в справах полудневої Русі і добили ся зверхности над удільними князівствами, що перешде слухали князів київських.

В Галичї панували тоді Ростиславичі. Коли однак родина Ростиславичів вимерла, удало ся їх найблизшому сусідові Романові Мстиславичу, князеві Володимірської землі (т. є. нинішньої Волині) зайняти Галич. Тепер Роман сполучив Галичину з Волинню в одну могутчу державу. Від того то Романа називала ся нова родина руских князів, що управляли нашим краєм, Романовичами. Романовичі панували славно через кількадесять літ.

Та вже першому князеві з тої родини, іменно Романові стало тісно в Галичині; він почав на всі сторони добувати нових земель. Так зайв він навіть на якійсь час Київ і назвав ся „Самодержцем“ т. є. паном всієї Русі. Слава Романа яко кріпкого і хороброго володителя, лунала по далєких краях.

Та на жаль Роман під коніць свого панівання вмішався неіпотрібно в усобиці польських князів. Спершу спомігав він свого близького свояка Лешка Білого. Потому, незнати навіть з якої причини, виступив проти нього, загнав ся за Віслу і загинув в бою під Завихостом. З великим жалем спровадили Русини его тіло до Галича. Смерть постигла Романа ще в раннім віці; він лишив двох маленьких синів: Данила і Василька.

90. Молодий вік Данила.

По смерті Романа настав в Галичині великий нелад. Буті вельможі, так звані бояри, заворушили ся і не хотіли признати маленьких Романовичів князями. Прийшло до того, що мати-вдова мусіла з дітьми утікати за границю.

Довго так колотило ся в Галичині, рйжні наставали князі, аж вкінці Галич опинив ся під паніванем Угрів. Угри дуже далі ся в знаці народів. Найбільше ліха накоїв Русинам намісник угорський Фільнїя. Бувало порівнує він Русинів до горшків, а себе до каменя і каже: „Горшкі нічо не значать; оден камінь богато горшків побє“.

Тепер Галичани стали жалувати та тужити за своїми законними князями. Скористав з того князь Данило, котрий за той час дійшов до своїх літ. Він підступив з війском під Галич і випер звідтам Угрів. Тим чином Данило відзискав свою батьківщину. Але ще раз приходилось ему зводити за ню тяжку борбу з своїми противниками.

Раз, коли Данило в важних справах виїхав з Галича, надтягнув король угорський з війском через Карпати, щобі спробувати давнього щастя. „А нуж — подумав собі — удасть ся мені заняти галицький престол? Для тої красної землі вартя ще раз виставити ся на труди та небезпечности війни“. Небавом став перед брамами Галича посол королівський. „Галичани — промовив він гордо до мешканців столиці — ви знаєте силу короля. Коли хочете позискати его ласку, піддайте ся ему добровільно. Ваш опір на нічо не придасть ся і горе вам буде, як его приказу не послу-

хаєте“. Але Галичани доховали вірності своєму панови і Угрів до міста не впустили. Прийшли Угри та стали перед зачиненим Галичем як непішні. Треба було добувати міста приступом: однак показало ся, що легше грозити, чим погрозу виконати: приступ не удав ся! В додатку настали великі зливи, Дністер виступив з берегів і затопив багато війська угорського. Тимчасом надійшов Данило. Король угорський бачив, що все страчене, і з соромом вернув за гори.

З того часу королі угорські залишили гадку підбивати Русь Галицку, а навіть пізнійше погодили ся з Данилом і его родиною.

91. Напади Татарів.

За Європою, то єсть тою частиною світа, де ми живемо, розтягає ся на схід сонця друга і далеко більша від Європи суша: Азия. Велику часть Азії заселявали від непамятних часів різні народи, відомі і житєм відмінні від наших побратимців в Європі, котрі жили лиш з випасу верхоблюдів, коний, овець і рогатої худоби, та переносили ся з своїми шатрами з одного місця в друге. Таким народом були Татары. Оні були малого росту, кріпкі, присадкуваті, з глибоко осадженими, скісними очима. Татарин найбільшу часть свого життя перебував, сидячи на коні. Кінське м'ясо, угнетене під кульбакою, було для него найліпшим обідом, а молоко кобиляче, перекісле було напоїтком, котрим ся упивав. З малого причував ся Татарин до того, щобі добре стріляв стрілами із лука закрівленого і ловив коні, скотину або і людей на аркан з рем'еню. З давен-давна ділили ся Татары на покоління, так звані орди, котрі слухали своїх начальників: ханів.

Буде тому до 700 літ, як над Татарами став панувати хан Темуджин. Він покорив всі орди татарські під свою власть і назвав себе Дженгісханом або паном над всіми ханами. На его приказ руйнували орди здобувати цілій світ. А були ці орди дуже страшні. Впавши до якогось краю, палили і руйнували все, що їм лиш попалося в руки, а людей витинали в пеня, або за-

бирали мов яку скотину в неволю. Люди розбігалися перед тими дикунами, кождий крився перед ними як міг: хто в лісі, хто в степі, хто в багна, або інші неприступні місця, бо ні в селах, ні городах не могло бути остоятись перед Татарвою. Люди, що жили в тих часах, зложили приповідку, що куді раз перейшли Татари, там вже і трава більше не підняла ся.

Коли Татари завоювали много країв в Азії, впали до Європи. Найперше покорили они народи над морем Каспійским, а відтак ладили ся до нападу на Русь. Великий пострах спав на нарід руский. Князі рускі збрали військо, переправили ся через Дніпро і вийшли Татарам на стрічу. Над рікою Калкою, що вливаєсь в Дінець а з ним в велику ріку Дон, звели князі першу борбу з Татарами, та она випала нещасливо. Татари явили ся в великім числі, мов саранча, обступили серед степу ціле військо руске довкола і перемогли. Много людей згинуло в полі, много крові потекло. Неоден князь поклав голову і неодна княгиня лишила ся дома вдовіцею. Татарва розбігла ся по краю і почала по своєму газдувати; але тим разом еше не запускали ся Татари дальше на захід; лиш Русь за Дніпром від них потерпіла. Так мож сказати, що Русь стерегла брами до Європи і обороняла християнські краї своїми грудьми, як перше перед Печенігами і Половцями, так тепер перед Татарами. Вся нужда, котра звідти ішла на захід, спадала найперше на Русинів.

92. Король руский Данило.

Данило був паном хоробрим, розумним та справедливим. Тому нарід руский его дуже полюбив і приляг до него цілим серцем. Завівши в краю лад і мир, почав Данило скупляти в одну цілість рускі землі, що були в руках різних удільних князів. Так прилучив він до свого Галицко-Володимирского князівства Поділе, Київщину а дальше просторі рускі країни на північ від Припети аж по Нарву і Німєн. Тим чином зєднав він майже всю Русь. Много князів руских

піддало ся єго верховній власті. Навіть часть Польщі, іменно земля Люблиньска, перейшла під єго власть.

Скрізь по тих зéмлях позакладав Дани́ло нові міста́ і побудува́в при них за́мки. З тих міст прославилось найбільше місто Львів, що єго Дани́ло так назва́в в честь свого найстаршого сина князя́ Льва. До міста стягало ся багато купців і ремісників навіть з подальших країв.

Добре тоді діялось на Русі. Посторонні князі шанували Дани́ла. Нерід бува́ло рускі полки ходили спомогати князів польських та короля угорського. Раз навіть вмішав ся Дани́ло в війну́ сусідів проти короля чеського. Він сам воюва́в в чеській землі а дру́гі єго війська боролись в спілці з Уграми аж коло Відня і там далеко поміж Німцями рознісли славу во́єнну Русинів. Справді Русини могли похвалити ся, що мали так знаменитого володаря як Дани́ло!

Та на жаль, коли Русь прийшла до знатнішої сили і поваги, постігло її велике нещастє. Зі сходу ударили дру́гий раз Татари і зруйнували її зовсім. Було то в кільканайцять літ по нещасливій боротьбі над Калкою. Татарів провадив внук Дженгісхана, Батий. Найперше ударили Татари на Московщину і попалили міста́ тамо́шні, Москву́ і інші. Відтак взялись здобувати Русь, над котро́ю панува́в Дани́ло. Дани́ла як раз тоді не було́ дома, бо їздив в гостину до короля угорського. Нерід мусів сам боронити ся, але оборона була́ неможлива. Татари здобули і спалили Київ, потім зруйнували Галич і двигнули ся в да́льший похід на Польщу. Там спалили Сандомір, перемогли військо польске під Хмельником, спалили навіть цілий Краків. Під Лигницею на Шлєску прийшло до крова́вої боротьби. Оскочивши христия́нське військо безчисленною хмарою, перемогли Татари. Мно́го рицарів згинуло, згинув і верховний князь польський; але Татари умучені перешкодами, що їх стрічали, не ішли вже да́льше в Німеччину, лиш звернули ся в Угорщину. І тут поруйнували міста́ і села, що аж стра́шно було́ глянути. Нарабува́вшись в Угорщині доволі че́рез два роки, вернули ся назад че́рез Русь

в степі над Во́лгою. Там мав Ба́тий́ яко хан Зо́лотї́ Орди́ тата́рскої своєю́ сто́лицю, з котро́ї випуска́в на наш кра́й своїх уря́дників, зва́них баска́ками. Баска́ки то́ті верхово́дили над кня́зями і далі́ ся в зна́ки ці́лѣму наро́дови.

Сумно́ ста́ло Дани́лови, коли́ подиві́в ся по свої́й батькі́вищині́; з мі́ст і сі́л поли́шили́сь лиш по́піл і зга́рища. Лю́ди переполо́шені скри́вали́сь пе́ред Та́тарами, що́ перебі́гали кра́й. Щоб́ ратува́ти оста́нки сво́го наро́ду, му́сив Дани́ло пої́хати до Ба́тня, покло́ніти́ ся єму́ в Зо́лотї́й Орді́ і запла́тити да́ни́цу (по́даток).

Одна́к Дани́ло не переста́в ду́мати о́ ті́м, як би́ свій на́рід увільни́ти з се́ї нево́лі. Тим бі́льше поча́в будува́ти і укрі́пляти за́мки і мі́ста; але́ Тата́ри змірку́вали єго́ га́дку і ка́зали за́мки повали́ти. То́ді став Дани́ло огляда́ти ся за по́мочию прот́ив Тата́рів.

Па́па ри́мський ві́дїв, яка́ недо́ля пости́гла на́рід ру́ський і яке́ з то́го небезне́ченьство для́ інши́х наро́дів хри́стия́нських. Для́то́го на́клїкува́в Па́па на кня́зів за́хідних кра́їв Евро́пи, щобі́ ме́жи со́бою пого́дили́ ся і щобі́ зверну́ли ся прот́и воро́гів ці́лѣго хри́стия́нського свѣ́та. В неща́стях, що́ спада́ли на Русь́ че́рез на́пади Пече́нїгів, Поло́вцїв і Тата́рів і че́рез незго́ди і усоби́ці кня́зїв ру́ських, Руси́ні забу́ли про те, що́ Рим є́ осере́дком ці́лѣго свѣ́та хри́стия́нського. Дани́ло пе́рший по́няв, що́ для́ щаст́я Ру́си потре́ба ко́нче відне́сти ся знов́ до голо́ви като́лицької́ це́ркви.

Па́па ри́мський пова́жав Дани́ла яко́ хоро́брого кня́зя. Коли́ почу́в, що́ Дани́ло о́жида́є по́мочі прот́и Тата́рів, зверну́в ся до кня́зїв хри́стия́нських, на́кло́нюючи́ їх, щоб́ Дани́лови пома́гали. Відта́к пі́слав до Дани́ла сво́го відпо́ручника́ (посла́) і присла́в єму́ коро́ну коро́льську і меч́ посв́ячений. Відпо́ручник па́пський ві́нча́в Дани́ла коро́ною і з то́го часу́ назива́в ся вже́ Дани́ло аж до сме́рти не кня́зем, але́ коро́лем ру́ським.

93. Скит Манявський.

Як будете коли в селі Маняві, в Богородчанським повіті, то заверніть чверть мильки на схід, а не пожалуйте труду. Побачите там в прекрасній долині, межи двома високими скалами останки колишнього монастиря Василянського, котрий був слашний на цілу Русь. Нині єго вже нема, лиш звалища лишились, але з тих звалищ можна пізнати, що був се колись монастир дуже великий і дуже багатий.

Було тут кілька церков і будинок великий з келіями (комнатами) на кількадесять черців. Але черців прибувало чим раз більше, так що з часом не могли всі поміститись, тому виходили і закладали монастирі по інших містах і селах в Галичині, а навіть в далекій Румунії. Багато побожних людей, князі і вельможі приходили сюди на відпуст і приносили багаті жертви. Тим чином став Скит Манявський, бо так звали той монастир, найбагатшим монастирем в Галичині. Мімо того, черці жили дуже убого, а весь маєток обертали на хвалу Божу. Так прим. казали віляти такий дзвін, що як задзвонили, чути було на пять миль довкола.

Скит Манявський заложений в дуже тяжких часах. Як в 13. віці Татари зруйнували Київ, багато черців утікало з Києва і прийшли до Галичині, де тоді панував слашний король Данило. Тут вибрали собі місце коло села Маняви, заложили монастир, тому і назвали єго Скит Манявський. Межи черцями було багато учених людей, котрі писали книжки, а особливо, як і черці Печерські, записували в літописях те, що тоді діялось в світі.

Господь Бог благословив монастир добром і достатком, але зсилав і нещастя. Так одного разу напали на него Татари, зрабували і спалили церкви і монастир. Іншим разом повимірали були черці на повітрі або джуму, таку страшну заразу, що чоловік здоровий, ідучи, падав і умирав. Але — Господь дав, Господь взяв. По тих нещастях і допустах Божих, монастир відновляв ся назад і перетривав щасливо до 18. віку.

94. Вѣрби і топлі.

Краї сільської дороги ростуть вѣрби. Деко́трі з них старі, горбаті, у внутрі спорохнѣвілі, з поцуканою, сірою корою. Їх верхі, що два роки обтінані, круглі мов кудля. Вѣрби молоді мають зелену гладку кору і галу́зе, що розростає ся свободно.

В бік ведє дорога до двора, вісаджена тополями. Їх стрункі корони знимають ся дуже високо.

Галу́зе верб служить на плоті, коші і всілякі плетєня. На топливо верба непридатна. Найбільше хісна маємо з верби кошикарської, бо доставляє нам доброго і гнучкого прутья на кошики. Дѣрево тополѣве лѣгке і не кїдає ся; уживають єго на віробн столярскі. На топливо мѣнше придатне. Коріне топлі простирє ся дуже шіроко по́під по́вѣрхню землі; тому топлі саджені при дорогах винищують ґрунт в орних полях. Галу́зе топлі то найми́лїйше місце для комах і чѣрвів всілякого рѣда; за́для то́го гні́здять ся тут ра́до і пті́ці, що жи́влять ся кома́хами.

95. Вірний союзник.

Діялось се за короля Дани́ла. В тім часі ві́мер в австрійских краях рід князів тамо́шних. Сусі́дні наро́ди, Чѣхи і Угри нама́гали ся ко́ждий для се́бе по́сісти сі кра́сні краі, а що не могли по́годиться, при́йшло між ними до війни. Тоді король угорський за́просів короля Дани́ла до у́части в війні прѣ́тив Чѣхів. Угри хотіли в тій борбі-забезпѣчити собі по́мїч Русні́в на час як найдовшій. Тому́ по́міг їм король Дани́ловому сї́нови Рома́нові оженіти ся з княгі́нею австрійською Гертру́дою. Королѣ́вич ру́ський мав при по́мочи Угрі́в зіста́ти па́ном австрійских зе́мель а відта́к по́ділити ся ними з королѣ́м угорським.

І дійсно Рома́н прибу́в до Ві́дня та засів на трѣ́ні австрійских князів. Але тепѣ́р кї́нув ся на не́го зі все́ю сі́лою прѣ́тивник Угрі́в, королѣ́вич чѣ́ський Оттока́р, що та́кож хотів панува́ти в Австрії. Рома́н боро́нів ся за́взято прѣ́ти Чѣхів і за́пер ся з сво́єю за́лѣгою в мі́стѣчку Найбу́ргу. Оттока́рови сподо́бала

ся хоробрість Романа, тому хотів з ним помирити ся і предлагав єму користну угоду. „Покинь короля угорського, — казав Оттокар, — а я дам тобі зараз половину німецької землі. Папу римського і 12 єпископів беруть за свідків, що дотримаю слова“. Роман відповів: „Не годить ся зраджувати свого союзника. Волю стратити все, ніж допуститись віроломства на моїм приятелю“. Так отже війна вела ся далше. Роман сподівався заєдно помічи то від Угрів то з Русі і хоробро боровся від осади. Тимчасом король угорський не дотримав обітниці, а в Найбургу змагав ся голод з дня на день. Дійшло до того, що військо живило ся кінським м'ясом, а одна баба тайком ходила цоцию до поблизкого Відня, щобі бодай для Романа і Гертруди купити муки. Наостанку, на просьби Гертруди, рішив ся Роман вертати на Русь і перебив ся щасливо скрізь неприятельські війська.

З того часу Австрія пропала для королівча руського: її заняли Чехи. Але він волів потерпіти страту, як стати віроломним.

96. Наливайко.

(Маркіян Шашкевич.)

Що ся степом за димове густо закурило?
Чи то стелять ся тумани, чи мрачки осіли?
Не мрачка то осідає, не туман лягає,
Гей, то Ляхів сорок тисяч в похід виступає.

А в неділю на розсвіті полк козацький скорить,
Тоді молод Наливайко до коня говорить:
»Ступай, ступай, ворон коню, бистрими ногами,
Недалеко Біла - церков, йдуть Ляхи за нами«.

Гей, по степі віє вітер по густих бурянах,
Гей, там блищать довгі списи в сивеньких туманах.
У Гаманю звонять звони і мир бє поклони,
Надлетіли з чужих сторін чорнії ворони,

Збирали ся козаченьки, радити ся стали,
По далекій Україні послали розсилали.
А у місті Білій - церкві лиш зізвонили згасали,
Ударили з самопалів і коні заграли.

Тогдї постиг Наливайко, під ним кінь іграє:
»Гей молодці, за свободу!« до них промовляє.
Іздовж списками городили зелені байраки,
Уставляють ся по степу молодці козаки.

Гей, там Ляхів сорок тисяч, дим весь по болонї,
Від розсвіту аж до змерку ржуть бистрії конї.
Гей, там гримлять з самопалів, орють копитами,
Та степ кровця сполокала, зволочен трупами.

Гей, на степу густа трава, степом вітер віє,
Не по однім козаченьку стара неня млїє.
Гей, на степі сивий туман, кургани курились,
Не по однім козаченьку вдовиці лишились.

Тогдї молод Наливайко зачав утікати,
За ним в погонь вражі Ляхи, не могли здігнати
А на Дніпрі на порогах плине чайок триста:
Вертайте ся, вражі Ляхи, з соромом до міста!

97. Трох Сьвятителїв.

Дня 11. лютого (або після церковного календаря 30. січня) обходимо пам'ять трох великих сьвятих, іменно Васілія Великого, Григорія Богослова і Івана Золотоустого. Онї називають ся сьвятителями тому, що всі три були єпископами або сьвятителями. Були се великі учені церковні і діла їх бачимо до нині в нашій сьвятій церкві.

І так св. Іван Золотоустий уложив службу Божу, котра відправляє ся цілій рік. Св. Васілій Великий завів монахів або черців, котрі від него називають ся Василями і до нині служать сьвятій церкві нашій. Монастирі Василянські суть у нас: у Львові, Жовкві, Крехові, Добромилі, Дрогобичу, Бучачі, Лаврові, Гощові і і. м. Крім того уложив Службу Божу, котра відправляє ся 10 разів до року, особливо в великім пості. Служба Божя св. Васілія Великого єсть від звичайної служби або св. Івана Золотоустого значно дівша.

98. В борбі за жизнь.

(В. Карпенко.)

В борбі за жизнь, для себе чи для брата,
Палкий юначе не забудь одного:
В тобі самім вся поміч і заплата.

Чи маеш матір, батька дорогого,
Зріс в теплій хаті плеканий ріднею, —
Люби їх, — кине жизнь колись самого.

Знайшов ти друга з чесною душею,
З порадою в потребі, без облуди —
Ціни дружбу, прийдеш розстатись з нею.

Без милости, козаче, в світ, на труди
Жизнь гонить нас. Тож жий, трудись, і много
Не сподівайсь. Хоч люди — добрі люди.

А не побачиш плодів труду свого,
І смерть підкосить в цвітї жизни силу,
І впадеш край прапору золотого —

Погляне дехто може на могилу.

99. Дятель.

Одного разу вийшов Михась з вітцем до ліса.
Втім „пук! пук!“ застукотіло даліко в глибокім лісі
„Хто так гóлосно стúкає?“ спитав Михась вітця.
„Хóчеш знáти, звідки той гóлос вихóдить, то ходім
дáльше, áле тíхо і осторóжно! Се єсть дýтель.“ —
Недóвго ждáли; роздáв ся знов той сам гóлосний
стúкiт по лісі, áле часті́йше, як пéред тим. Сховáли
ся за гру́бний пeнь і побáчили на недалéкім дéреві
тóго стúкаючoго збiтóчника. — „Бáчиш сю птiцю на
дéреві, що підпи́рає ся хвостóм?“ проше́нтáв отéць до
Михася. — „Бáчу, бáчу, то ся чóрна птiця, що мáє
на гóлові нeнáче червóну ша́почку!“ „Так єсть!“

В тій хвилі знов сільно застукотіло дзюбом до дерева а кўсники корі і тріскі падали на зємлю.

— „Придивіж ся їй добре!“ сказав дальше отець. — „Птиця та завбільшкі глїуба. Тїло має кріпке а дзюб прбстий, довгий і гранчастий, з кінцем заостреним мов долотцє. Тим дзюбом рубав она тверде дерево, мов тєсля сокірою, відлупує кору і робить діри, в котрі запускаяє свій довгий язїк з кінчастим гачковатим кінцем. Кінцем того язїка добуває комачи впід корі дерева і віддає сама або заносить молодім“. — „А як же она держить ся на дереві?“ — „До того служать їй нбги, корбтки, але сїльні, о чотирбх кріпких пальцях з кінчастими пазурами. Два пальці має звєрнені наперед, а два взад. Тими пальцями держить ся дятель кріпко пня і спинає ся по нїм. Підпирає ся хвостом, що складає ся з мїцних, пружистих пер; той хвіст не дає єму зсунути ся в долину“.

Коли дятель відлєтїв на інше дерево, приступив отець з Михасєм до того дерева, на котрім сидїв перед хвилею дятель: побачив багато корі і трісок, що лежали під пнев. — „Чи се не шкодить дереву, — спитав Михась, — що ся птиця тїлько корі налунала?“ — Ні! придиви но ся добре тїй корі і тріскам. Бачиш, на нпх самі дїрки і жблоби. Суть то житлї гусїниць, що укриті під корою, нищили дерево. Одєн тїлько дятель знає про них, очїнцує з них знїдїле дерево і тим чїном хорбнить від дальшої шкоди. Тому то єсть дятель для лїсів правдивим добродїєм. Здорбвих дерєв він нїкоби не дїравить“.

„По лїсах живють ще й інші дятелї: пєстри і зелєні, а всї так, як сей чбрний, суть дїуже пожитбчнї. На гнїзда для себє і для молодїх викбвують дїуже зручно глуббкі дулїа і вистєлюють їх мягбнькимї трїнами.

100. Рўський князь Лев.

Лев був сїном рўського короля Данїла. Він був муж богомїльний і всїми сїлами старає ся о добрб своїх пїдданих. Отець єго, корбль Данїло, заложив був мїсто Львїв в чєсть і славу свбго сїна. Тому Лев

полюбив те місто і проживав в ній частіше ніж в столиці своїй, в Галичі. Від того часу Львів чим раз більше змагався і стався другою столицею руського краю. На горі коло Львова побудував Лев літній свій двір, а в другім дворі під горою перебував в зимі. До нинішнього дня називають люди ту гору „Високим замком“ або „горою Льва“. Щоб місто охоронити від нападів неприятеля, укріпив князь се місто твердим муром; щоб і собі піднести, спровадив Лев до свого міста багато купців з різних сторін світа, і призначив їм до мешкання одну часть міста. Від того часу почали у Львові мешкати різні народи, як: Русини, Німці, Вірмени і др. Бог поблагословив князя Льва довгим житєм, бо проживав окіло 80 літ, а княжив літ 37. Послідні роки свого життя посвятив він Богу і перенісся в гірські сторони нашого краю до монастиря Спаского, недалёко Самбора. Перед смертю прийняв Лев закон черців і яко монах помер р. 1301. Він приказав похоронити своє тіло тихо і без всякої піхи. Тіло его похоронено в монастирській церкві в Лаврові. Сто літ тому назад відкрили его домовину, сріблом багато ковану, і перенесли на поблизкий горбок, і побудували над его моцями каплицю.

Найславніший з наслідників корони Данила був его внук Юрій. Він коронувавсь королівською короною, як колись его слашний дід і називавсь також королём всієї Русі. Столицею руського королівства був тоді Львів.

101. До дуба. (Степан Руданський.)

Нехай гнеться лоза, куди вітер нагне, —
Не обходить вона ні тебе, ні мене.

Може й важенько їй, може й спина болить,
Але буря її з корінця не звалить

На болоті росте і слабая сама —
Вона гнеться собі, бо в ній сили нема;

Вона гнеться собі і так вік прожине,
І без слави в багні як трава зогніє.

Як трава - осока зогніє у багні,
І хиба лиш комар заспіває по ній...

Нехай гнеть ся лоза, а ти дубе, кріпись, —
 Ти рости та рости, не хились, не кривись!
 Ти глибоко у глиб твердий корінь пусти,
 Гиля в гору розкинь, та рости, та рости!
 І до пекла достань, і у пекло заглянь;
 І до хмари достань, і у небо заглянь.
 І весь світ обдивись, і усе розпізнай,
 І що доброго є, ти у себе впливай.
 І у силі, в добрі як скала затвердй,
 І як Бог світовий на сторожи стій.
 І пташки світові защебечуть тобі,
 І співак відпічне, заспіває тобі..
 А як буря лиха тебе з місця зібє,
 Або хмара - гора тебе громом убє, —
 Світ почує ту смерть, і повітря здрижеть,
 І ліси загудуть, і земля задвижить,
 І пташки прилетять, спогадають тебе, —
 І співак прийде, не забуде тебе.

102. Вїїзд на війнї.

Горіхове сїдєлечко
 І кїнь воронїнькїй,
 Ой поїхав з сєго селá
 Козák молодїнькїй.

Ой поїхав з сєго селá
 На кровáвий тáнець,
 Бо вже на нас наступáє
 Татарїн погáнець.

А як їхав з сєго селá,
 Нязєнько вклопїв ся:
 »Прощавайте, громадонько,
 Бúду за вас блв ся!

Не жаль менї кров пролїять
 Щоб вас боронїти,
 Не жаль менї жїтє дáти,
 Щоб вам добре жїти.

Прощавайте, отєць, мáти!
 Не тужїть за мнєю!
 Лáска в Бóга! Перемóга
 Вславїть нáшу збрóю.

Горіхове сїдєлечко,
 В копá·бїлá·грїва, —
 Ой поїхав козачєнько,
 Дорóга щаслїва!

103. Краків.

Краків розложїв ся на лївїм бєрезї Вїсли, котра,
 плївúчи попри мїсто, затóчує півкóлесо; мїст·полó-
 женнїй над Вїслою ведє до мїста Пїдгїря (Пїдгурж),
 що лежить по правїм бєрезї рікї.

Над мїстом верховóдить зáмок, збудóваний на
 горбкú Вавєлю, над самóю Вїслою. Було ту колісь
 житлó королїв польских. Сєред єго мýрів стоїть ка-

тедра, найвеличавіша церков краківська з многими пам'ятниками. В ній коронували ся королі польські. Церков оточують величаві каплиці, в котрих знаходять ся гробові пам'ятники королів польських. Одною з найкрасших єсть каплиця ягайлонська, укріплена цілком малюнками руских Святих і рускими написами. На середині церкви над вівтарем єсть уміщена срібна домовина з мощами святого Станіслава, а в підземних склепах спочивають мощі королів польських і інших побожних та знаменитих мужів.

Краків є місто дуже старинне. Послання каже: „Не відразу Краків збудований“. Середину міста становить великий чотирокутний ринок, а з него виходить 12 улиць. На середині стоять Суконниці. Є то старинний будинок, красно відновлений, а в ній поміщено багато склепів і крамів. В горішніх кімнатах зібрані красні образи і інші пам'ятки. Трохи даліше підіймає ся вежа ратушева і невеликий костел св. Войтиха. Найвеличавішим будинком в ринку є костел Пресвятої Діви з двома високими вежами. На вишій вежі пробуває стражник, котрий трубою голосить години. Що дня вигриває скоро світ пісню набожній в честь Пресвятої Діви. В Кракові є також церква святого Норберта для тамшніх Русинів.

Численні доми Божі і величаві будинки суть околицею Кракова. Кругом середмістя тягнуть ся тіністі городи або плянти. Як би на сторожі стоять навкола Кракова три високі могили: Кракуса, Ванди і Кошчешка.

104. Краков'яни.

Краков'янами називаємо мешканців міста Кракова і околиці по лівім березі Висли. Є то нарід охочий, щирний і набожний а при тім веселий. Скорий до сварні, показує також добре серце для ближнього, коли він в нещастю. Сліпшій з поміччю, хоч би сам мав потерпіти. Не легко переможє єго нещастє, бо гризоті не ховає довго в серцю.

Краков'янин є робучим і справним господарем. Має порядне обійстє, добрі снаряди господарські, крас-

ний товар і коні. Однак Краков'яни не пристають на самим господарстві пільнім. Мешканці сіл положених найблизше Кракова займають ся садівництвом. Де-котрі вишукують хліб незвичайної величини; нарід з околиці Дембніка і Чєрни виробляє мармурові плити; мешканці знад Вісли суть з роду сплавників або кермачів.

Краков'янин вбрав звичайно білу сукману, а під ню синій кафтан без рукавів, оперезаний ремєнем, понабиваним бляшкми і цвяхами. Голову накриває високим канелюхом з шпирою стійкою, або червонною рогатою шапкою з павним пером. Ногавиці полотняні, з червоними, або синими пружками складає в чоботи. Красно виглядає Краков'янин в святочнім стрію.

Похвальне є то, що Краков'яни держать ся стрію, якій носили їх діди-прадіди. Стрій той ліпший, ніж чужі нерід вже перенішені збрана, куповані у крамарів. Неоден убравши так у одєжу вніс до сел всілякі недуги.

Як Русини мають свої коломийкі, так Краков'яни мають свої пітomi пісні, звані „краков'яками“.

105. Володислав Локтик, король польский.

В тім самим часі, як у нас панував король Юрій, був в державі польській королем Володислав Локтик, з роду Пястовичів. Як у нас колись по смерті Ярослава Мудрого, так і в Польці (хоть трохи пізніше) настала біда з причини поділу держави поміж удільних князів. Між тими князями завели ся суперечки, а відтак усобиці, з котрих користали сусідні народи як Чехи, Німці і інші.

Дійшло до того, що Краків, столиця польска, попав в руки Чехів, а законний князь Володислав Локтик мусів утікати за границю. Але лицарский король не трапив надії і по якімсь часі вернув назад до краю. Ту ховав ся коло Кракова між селянами, що дуже відчували кормігу чужинців, і радо служили свому панови за послів до польских війск. Володислав зібравши численнішу дружину, віпер Чехів з Кракова.

Тепер получив він з князівством краківським більшу часть других польских земель і коронував ся на короля польского.

Але Польща мала ще другого тяжкого ворога, а тим були лицарі німецькі в Прусах. Оні носили на панцирах монаший плащ з хрестним знаменем і від того називали ся хрестоносцями. Оні підбивали сілою поганські племена, що мешкали над Балтійським морем і навертали їх сілою на віру Христову. Але що були дуже захланні, то не зважали і на християнську Польщу і не одну пакисть їй заподіювали. Наостанку зачали Полякам одну землю за другою забирати. Тоді виступив проти них Володислав Локтис і розбив їх під Полівцями.

106. Не чужого ми бажаєм.

(Володимир Шашкевич.)

Серед поля широкого дубець виростає;
Ой тим полем на воронім молодець гуляє.
Віють вітри, віють буйні, аж дуб похилив ся;
Скажи, скажи, козаченьку, куди ти пустив ся?

Чи ти їдеш в Туреччину христан визволяти,
Чи ти їдеш на Україну волі добувати?
Не їдч я в Туреччину ані на Україну;
Від могили до могили соколом полину.

Полину я, полину я, до могил приляжу,
Батькам нашим всю тяженьку недолю розкажу.
Розкажу їм наше горе, наше лихоліте;
Тепер, скажу, сердешнії, поблагословіте!

Благословіть! погуляєм у чистому полі!
Не чужої ми шукаєм, а своєї долі!
Не чужого ми бажаєм, а свого права;
. Де полягла, там воскресне наша руська слава!

107. Король Казимір Великий.

Сумний вид представляла батьківщина Пястовичів, коли Локтиків син Казимір засів на троні. Численні війни зруйнували край, вороги вилюднили села,

попалили міста. Але Господь Бог змілював ся над народом польським і дав ему в королію Казимірі такого господаря, якого не мав ні перед тим, ані опісля.

Розглянувшись по краю, бачив молодій король, що край потребує передовсім спокою. Погодів ся отже зі всіма сусідами, уступив навіть не в однім, щоби своєму краю запевнити мир. Як те осягнув, взяв ся зразу за господарську працю. Понищені міста відбудував назад і пообводив їх мурами, щоби на всякий случай мав охорону проти неприятелів. Крім того повстало за Казиміра багато нових міст, а всі були обведені сильними мурами. Дялятого говорили люди, що Казимір застав Польщу дерев'яною, а липшив її мурованою. До міст спроваджував король купців і ремісників. Будував дороги і уважав, щоби на них був порядок і безпечність. Списав права і пильно беріг справедливости. А вже найбільше опікував ся добрим і мудрим король селянами. Хлібороби видячі безпечність в краю, осідали знов на давніх місцях, взяли ся до плуга і небавом польські лани покрили ся знов золотим збіжем.

Король сам давав хоробший приклад. В своїх маєтках вів вірніше господарство і наглядав сам над всяким ділом. Щоби голод не заскочив народу в разі неурожаю або якого нападу ворогів, закладав шпихлірі і зсилав в них збіже. Улещував також вивіз збіжа до країв заграничних, котрі за него добре платили. Памятав також король на те, що чоловік живе не лише хлібом, але і словом Божим; тому будував монастирі, церкви і закладав школи.

За тоті справді великі заслуги коло добра свого краю і народа назвали его Поляки Великим.

108. Великдень.

Хто з нас не тішить ся Великоднем? Кому з нас не вдариць серце живійше на саму згадку о Великодних св'ятах? Справді, Великдень то найкрасше і найвеселійше св'ято. Тому приказує церков св'ята і приготувати ся до него достоїнно. Насамперед встановила 40-днівний, або так званий великий піст, потім каже

кождому християнинові сповідати ся і причащати ся, щобі з чистим серцем стрічати празник Воскресенія Христового.

Послідній тиждень великого посту називає ся великим тижднем, бо в нїм обходимо пам'ять м'уки і смерті Ісуса Христа. Вже в велику п'ятницю перестають дзвоніти в церковні дзвони, а до церкви кліче нас лише сумне калатало. Того дня устроюють в церкві Божий гріб, укрášують цв'ітами і св'ітлом, а люди приходять, б'ють поклони і молять ся горячо.

Коли се д'є ся в церкві, настає і по хатах рух великий. Кожда хатка приготавляє ся до великого празника Воскресенія Христового. Господині ліплять хаті, білять, виносять і м'ють столі, лавкі і всяку посуду. Ч'єрез п'ятницю і суботу вар'ять м'ясиво і печуть паски, щобі в неділю посвятити. Дівчата крас'ять крашанкі, або п'ишуть писанкі.

Рано в ранці, як надійде неділенька св'ята, господині збирають паски в чисті скатерти або простірала і спішають до церкви.

Отець духовний обходять в торжественній процесії три рази навколо церкви і сьпів'ають з дяками воскресну пісню: „Воскр'єс Ісус із гроба“. По богослуженю св'ятять паски, а люди вертають весело домів.

По доробі вит'ають одні др'угих словами: „Христос воскрес!“ Др'угі відповідають: „Воістину воскрес!“

Прийшовши до дому, крають св'ячене яйце і бажають собі при нїм всього добра. По обіді хлопці і дівчата спішають назад до церкви, де хлопці весело видзвонюють, а дівчата грають ся і сьпів'ають. Сі сьпіванкі назив'ають ся гагілками. Так бавлять ся ч'єрез три дні, бо три дні св'яткує ся Великодні св'ята.

В с'орок днів по Великодни припадає св'ято Вознесенія, в котрім обходимо пам'ятну хвилю, як Ісус Христос взніс ся зпоміж своїх учеників на небеса.

109. Сирітський великдень.

На великдень, на солоні,
Проти сонця, діти
Грались собі крашанками,
Тай стали хвалитсья

Обновами. Тому в св'яткам
З ліштвою пош'или
Сорочечку, — а тій ст'яжку,
Тій стрічечку вуп'или;

Кому шапочку смушіву,
Чобіткі шакалові,
Кому світку... Одні тільки
Сидить без обнови,
Спріточка, рученята
Сховавши в рукави.

— Мені мати купувала.
— Мені батько справив.
— А мені хрещена мати
Ліпштову вишивала...
— »А я ні ні обідала!«
Спрітка сказала.

II. Весна.

На весну день постійно більшає, а ніч меншає. Сонце довше і сильніше як в зимі ogrиває змлю. Снігі та леді топлять ся, а зпід снігу показує ся чорна земля і зелена озимина. Сірий жайворонок вертає з теплих країв, літає попід блакитним небосклом і звучним своїм голосочком звичає весну.

Теплий весняний дощик зрбує поля; луги вкривають ся зеленою травою і цвітами. Дєрева пикають, розвивають ся а потім цвітуть. Комахи виходять з зимових кріівок, мотилі літають, пчоби бrenять, збираючи мід та порошок з цвітів, а комарі бувають роями у вoздусі. Товар, кози і вівці скубуть зелену травичку на пасовиску, а пастухок вигриває на сопиці. З ліса заносить вітрець гoлoс зазулї. По мокрій леваді ходить бұзько на високих ногах, шукаючи жаб. Чорна ластівочка, з білим животиком ліпить з болота гніздочко під стріхою і літаючи хватає бrenячі мушки.

Хлібороб виходить в поле, оре, сіє, копає, та поле, а діти помагають рoдинчaм в роботі. Огородники обчищують деревця з яєць всіляких комaх і обтинaють сухі гілї.

Вся твар Бbжа радує ся на весні, а господарі працюють пильно і просять Бbга о урожаї.

III. Весняна пісня.

Розлили ся води
На три броди, —
Гей діти-квіти, весна краса,
Зіле зелененьке!
В першому броді
Зазулька кує;
У другому броді
Соловій щебече;
У третому броді
Сопілочка грає:

Гей діти-квіти, весна краса,
Зіле зелененьке.

Зазулька кує,
Бо літечко чує:
Соловій щебече,
Садкі розвиває;
Сопілочка грає,
На грані скликає;
Гей діти-квіти, весна краса,
Зіле зелененьке.

II. Жайворонки.

Що лиш покаже ся зпід снігу розмякла земля, а вже з теплих країв вертає жайворонки, літає понад ниви і звіщає поворот любої весни. Бідний він і змерз і голбдний, однак веселий і щасливий, що вернув до рідного краю.

Ще вітер снігом повіває, а вже жайворонки шукають затишного місця на гніздочку. Саміця зносить яєчка і вигріває молоді а самець зносить їй поживу, і розвеселяє її своїм співом. Вернувши з прогульки, уносить ся у вогніще понад гніздом, щебече, спускаєсь, припадає до землі і біжить по сирій скібі до гніздочка.

Як вийдуть молоді, родичі стараються о те, щоб їх вижити і виховати, а відтак учать їх шукати поживи, співати і літати. Молоді розлізаять ся, сидять під грудками землі та пищать за кормом. Родичі не забувають про жадне; знають завжди, де котре пробуває. Одному приносять хробачка, другому кусник червака; сему коника пильного, тому свирчка.

З початком весни, як ще нема хробачків, живить ся жайворонки кінчиками трав і озимини. Гребі в навозах та в землі і знаходить там часто насіння пильних рослин. Затє, коли потепліє, має він доволі мушок, хробачків і хрущиків. Женє ся за ними, підскакуючи з великою зручностію.

Невеличка ся птиця, але затє як красно, як чудово она співває! Як стане співати, зникає ся уриваним лєтом прямо що раз вище в гору, відтак неначе зависає у вогніщі і там виспівує своїм звичним голоском пречудні пісні, в честь Сотворителя.

Опісля спускає ся звільна, а скінчивши сьпівати, летить стрілою до землі і мовкне. Справдішній вістун весні і невідступний товариш хлібороба, солідить, ему від рана до вечера тяжку працю веселим сьпівом, і будить в его серці надію на щасливу збірку. Рано в ранці виїжджає хлібороб з плугом, а жайворонок звенить вже під небесами. Радую ся рільнік і відповідає ему пісенькою :

Вже щечечеш жайворонку, і я вже при плузі,
Бог нам працю нагородить обом по заслугі;
Помагай Біг, жайворонку, кріпи нам надію:
Я се зерно і для себе і для тебе сію!

Жайворонок єсть також добрим помічником хлібороба: пробуваючи постійно на ріллі, нищить він богато комарів шкідливих для плідів. На жаль, ся пожиточна та люба птіця віставлена на численні пакости, тому, що гніздить ся і ночує на землі, попадає ся часто добичию лісам, ласицям, куням і тхорам; тим більший отже обовязок чоловіка її хоронити. Не треба навіть заглядати до гнізда і дотикати ся яєчок, бо полохлива птічка такє гніздочко зараз покине.

Жайворонок єсть привязаний до родинної землі. Він лишає свою любов вітчизну лиш з конечности і то не на довго, бо доперва пізною осению, коли ему голод вже добре допікає. Не манять его богаті теплі краї, що в них хвилево пробуває: він лиш там гостем; дитий на чужині не виховує.

Нарід руский любить дуже жайворонка і радо дає ему захист у себе. До него то зложив наш селянин ось таку пісеньку:

Жайворонку миленький,
В тебе голос тоненький!
Друже любий руских нив!
Почни пісню нам сьпівати,
Та у Господа благати,
Щоб наш труд благословив!

III. Метелик.

В повітря красівий
Метелик літав,
На сонічку грів ся,
В квітках спочивав.

Веселий та любий
Та радіий такий,
Як день променістий,
Блескучий, ясний.

Крутив ся в травіці,
У гору втікав,
І крив ся із віду,
В хмарах поринав.
То знов у садочка
Зелену красу
Спускав ся й ховав ся
В пахучу траву.
Все грав ся щасливий!
На лихо не знав,
Що час егб життя
Сегодня минав.

Байдуже! з травіці
Злетів на бодак,
Й надув ся, присівши
Неначе козак.
Не медок солідкий,
Дібрав ся до дна!
Й не бачить недолу,
Що над ним звисла.
З черешні збиточник
Воробчик злетів,
Вхопив егб в дзюбок,
Та й живого зів.

II4. Казимір Великий на Русі.

За часів Казимира Великого вімерла на Русі княжа родина Романовичів, споріднена з польським родом Пястовичів. Казимір Великий зголосив своє право до Рускої землі, яко найблизший свояк послідного князя Болеслава Тройденівича. Але послідні князі та королі рускі були посвоячені також і з литовськими князями. Отже і Литовці підняли право до руских земель. Тим чином розгоріла ся довголітна боротьба між королем польським а князями литовськими о руский престол. Вкінці Казимір погодив ся з литовськими князями в той спосіб, що Русь розділена на дві часті: Галицку землю забрав король польський, Волинь припала Литовцям.

Ставши паном Галичині, або як її тоді називано Русі Червоної, Казимір старав ся її так само загосподарити як Польщу. Русь через напади Татарів і інші війни була в тім часі ще більше запущена чим Польща перед Казиміром Великим. Тому позакладав король на Русі нові оселі, побудував численні міста і замки. а всюди укріплював мурами подібно як в Польщі. Особливо місто Львів завдячує ему багатом. Він укріпив се місто і осадив в ній багато купців і ремісників.

II5. Благословенє поля.

Як на полі зазеленіє ся збіжжє. а луги покривуть ся травами, тсді відбуває ся благословенє або свяченє поля. Люди збирають ся в церкві, де священник

відправляє молебєн, потім в торжествєннїм походї виходить на поля, насамперед полбжені до сходу, потім до полудня, заходу і півночи. В кождїй сторонї стає процєсія, а сьвящєник читає молитву, в котрій прбсить Господа Б҃га о благословєнє людскої працї, о відвєрненє від неї граду, бұрі, півени і всякої іншої шкоди. Потім читає св. євангєлие, благословить поля і крбпить їх сьвячєною водою.

По обходї всїх піль вертає процєсія до цєркви, а люди розходять ся домів, щасливі і весєлі, що здали всю свою надїю на Господа Б҃га. І Він пєвно їх не опустить, як не опускає і того жайворонка, що звєнить у вбздусї, нї сїє нї жне, а мїмо того живє з Б҃го великої і все обнимаючої ласки.

II6. Слава хлїбороба.

Нема́ красше діти мої,
Як у спілці з Б҃гом
Обробляти сьвяту́ зємлю
Волбм круторбгим.

Бо хто брє і хто сїє,
Потім жне і косить,
Свого хлїба є достаток,
Чужого не прбсить.

II7. Яга́йло.

Русь притика́ла на півночи до Литви. Литовцї були́ дуже довго поганами, і Русина́м, та іншим народам христия́нським ма́ло що звісні. Але при́йшов час, що Литовцї змогли́ ся в си́лу, вийшли́ із своїх борів та ба́гниць і ста́ли підбива́ти ру́ські зємлі́. Відта́к підняли́ борбу́ протів Тата́рів і освободили́ від них Ки́їв та Україну, заня́ли Воли́нь і так зложили́ велику́ литовско-ру́ську держа́ву, від моря́ Балтійского́ аж по море́ Чорне. Русини́ переважали́ в тій держа́ві не тільки́ число́м лю́дности, але́ і просьвіто́ю. Ру́ска мо́ва томоні́ла на двора́х литовських князі́в і бо́їрів, а де́котрі́ князі́ литовські́ в ру́ських зємля́х приня́ли і віру христия́нську; сам на́рід литовський́ говорив́ по литовски́ і приде́ржував ся погана́нської віри́.

Бу́де то́му літ бі́льше як пятьсо́т, як на́ Литви́ та Ру́си став панува́ти Вели́кий князь Яга́йло: Він сам був впра́вді погани́ном, але́ зна́в де́що про віру христия́нську, бо і де́які з его́ родини́ були́ вже тоді́

християнами. Вкінці рішив ся князь, враз з народом литовским, прийняти віру християнську, а стало ся се ось в якій спосіб:

Як раз за часів Ягайла панувала в Польщі внучка Казимира Великого, добра та вельми з лиця krásна королева Ядвіга. Чув про її красу Ягайло і хотів з нею оженити ся. Він вислав послів до Кракова і заявив, що радо охрестить ся з цілим народом литовским, коли Ядвіга вийде за него за муж. Ядвіга на те згодила ся. Тоді Ягайло приїхав до Кракова і разом з чотирма братами дав ся охрестити. При хрещеню прийняв він ім'я Володислава.

Відтак виїхав Ягайло з Ядвігою на Литву і ту за їх намовою охрестили ся Литовці. Довершивши того діла вернув Ягайло до Кракова і так став володарем над трьома народами: Поляками, Русинами і Литовцями. Найбільше небезпечними ворогами Польщі і Литви були від давна хрестоносці. Хоч побиті нерідко, непереставали нападами своїми дальше непокоїти Польщу і Литву. Тоді зібрав Ягайло війська польські, литовські і рускі і спільними силами побив хрестоносців під Дубровном (Грунвальдом). В сім бою здержали рускі полки перший і найсильніший удар хрестоносців, а полки галицько-руські довершили побіди побіч полків польських. Ся побіда зломіла на все силу хрестоносців.

Та хоть Ягайло зістав королем польским, всеж такий мова руска була для него наймиліша. По руски говорив він аж до кінця свого життя. Віхований на зрущеній Литві, тужив в старших літах за своєю батьківщиною і тому дуже радо приїжджав на Русь, щоб і ту почути руске слово. Він помер в Городку під Львовом.

II8. Земледух медведюшок.

— Слава Ісусу Христу! — сказав Григорій переходячи коло Федора, що задуманий стояв коло свого ячменю.

— Слава на віки! відповідає Федір.

— Над чим так задумалисьте ся Федоре, може над ячменем?

Ей, знаєте, єсть над чим призадуматись: дивітьно ся, як лісте пожовкло, а місцями то цілі плішні, начеб хто повипалював. Справив я барабалиско, як треба, засіяв чисте, здорове насінє; тож надіяв ся я і не злих плодів. Тимчасом якась бідá спала на ячмінь. Тепер в голову заходжу, що би се могло бути.

— А від коли, Федоре, почав ваш ячмінь жовкнути?

— Уже якось з весні появилось на нїм жовте лісте; — одвічає Федір. — Гадав я з початку, що то від студи́ни: тепер ба́чу, що в тім щось іншого мусить бути.

— Ну, а не дивились ви в коріне, чи там не розгадували ся які шкідники? — питає Григорій.

Не думав я об тім. Може кертїці попідгризали коріне — каже Федір. — Але я їх убив на сїм лані торік чимало.

— Кертїці такої шкоди не роблять. Найлучше подивім ся. От недалєко пліш! Бачите ту довкола зворушену зємлю? Від чо́го се походить? То кажучи, розкопав Григорій зємлю на кілька центиметрів глубо́ко і відкрив ямку, в котрій находилось 200 до 300 ясчо́к, жовта́вих та блискучих, як про́со завбільшкі.

— Се, Федоре, яйця земледуха медведюшка. Навивають єго медведюхом; але правдивий медведюх, то зовсім іна́кше звіря. Ту недалєко десь мусить бути нора земледуха.

Справді найшла ся недалєко нора, котру Григорій розкопав, а відтак сполошив два земледухи. Були то великі, погані комахи: мали тіло гру́бе, круглаве, зі стіжковатою головою; їх великі плечі були мохнаті, мов би аксамітом вкриті. Крила їх були мов шила шпильєсті, а передні ноги грєбні як у кертїці.

— То се отсі шкідники мій ячмінь підрили? — скликнув Федір. — Деж би я був прийшов на ту га́дку! Щож мені тепер бідному робити?

— Ячменю вже не уратуєте, Федоре, бо вже присихав; але ви повинні бодай запобічи, щобі за бо-

гáто земледу́хів не розмно́жилось, бо на дру́гий рік наподіють вам ще більшо́ї шко́ди. З тих я́єць вилізу́ть молоді́ земледу́хи, котрі зра́зу вигляда́ють як му́равлі без крил а допе́рва на слідо́уючу ве́сну діста́ють крі́ла. Оні́ зїда́ють впра́вді куко́лки, дожджанкі́, гу́сіниці́ та слимаки́; одна́к гребу́чи собі́ хідники́, псу́ють ко́рінці́ і рбля́ть тим більше́ шко́ди, чим по́житку прино́сять. В на́слідок то́го росли́ни успха́ють, як отсе́ ту на ячме́ни ба́чите. Коли́б так мо́жна напу́стити керти́ць до ячме́ниска, то оні́ би ско́ро спря́тали тих шкідни́ків, бо се їх на́йбільші воро́гі.

— А я то́рік тілько́ керти́ць ви́губив на отсі́м ку́снику по́ля! — вітхну́в Фе́дір.

— Че́рез те ви як ра́з спрово́дили собі́ сю́ біду́ — дода́в Григо́рій. — О керти́ці́ бу́де тя́жко: для́того вам пода́м ще́ іншу́ ра́ду. Повибира́йте по́ки що́ всі́ гні́зда земледу́хів, а найдёте́ їх в то́й спо́сіб, як я вам що́ йно́ показáв. Дóсить відкрити́ їх і ви́ставити на со́нце, а я́єчка ви́схнуть і погі́нуть. На буду́че бере́жіть керти́ць.

— Спасі́й Бі́г, Григо́рію, за нау́ку і до́бру ра́ду. Але́ звідки́ ви про́ се зна́єте?

— І ви мо́гли би те́ зна́ти, наколи́б ви ході́ли до чита́льні́ та чита́ли по́жито́чні кни́жки.

II9. Дожджáнка зéмна.

В во́гкій землі́ появля́ють ся інколи́ в вели́кій скі́лькості хроба́кі черво́ні, кругла́ві, завіру́бшки гу́сячого пе́ра. Се дожджанкі́ зéмні. Оні́ рбля́ть собі́ в землі́ до́вгі но́ри, в котрі́х за́ дня в часі́ посу́хи скрива́ють ся пе́ред на́шим о́ком.

Дожджáнка ма́є кров черво́ну, студéну. Ті́ло вї́ склада́є ся з мно́гих ву́зких, рухо́мих обручо́к, без по́ділу на го́лову, ка́довб і відні́жа. Обá кінці́ ті́ла су́ть зву́жені. Очий дожджанка́ не ма́є. Не ма́є тако́ж ні́г: то́му по́взає она́ спо́дом обручо́к, під котрі́ми ма́є щі́тинкі́, але́ так малéнькі, що́ го́лим о́ком їх не догля́нути. Сї́ щі́тинкі́, а ма́є їх два́ ряди́, улéкшу́ють дожджанці́ по́взане́.

На кінці голови містить ся пісочок межи двома передніми обручками, що творять наче губи. Тими губами дожджанка дотикає ся, приймає поживу, жує і вертить землю.

Дожджанка перебуває переважно в землі. На верх виходить лише нічно по теплім дощі та повзає по ній нескладно. Живить ся гниючими частинами рослин і звірят, а також молодими рослинами і корінцями, чим робить шкоду. На зиму закопує ся глибоше в землю. Розмножує ся з яєць.

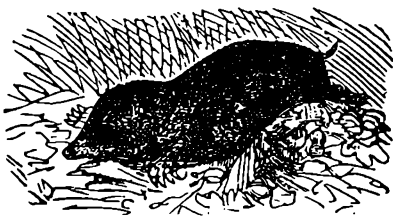
Коли дожджанки появляють ся в великій кількості, то знак, що земля надто вогка. Господар або огорожник повинен отже продумати спосіб, щобі землю висушити. Як висушить ся земля, то і дожджанок поменшає.

Але і се сотворіне не єсть без пожитку: перевіряючи землю, чинить її пухкою, а тим самим придатнішою до управи.

120. Кертія та їж.

Кертія живе в полі під землею. Там устроє собі цікаве мешканє. Вигребує простору ямку, в котрій має лежвище. В горі над ямкою викопує два кругові хідники, оден над другим і вигідними проводами сполучує їх з лежвищем. Від тих хідників веде она по під землю довгі нори, котрими що дня виходить на жир.

Працює невпинно цілий день, щобі голод заспокоїти, бо потребує багато поживи. Нюх має дуже добрий; тому як де зачує червака, зараз зачинає рити з великим успіхом

рильцем та передніми ногами, котрі мають широкі долоні, звернені трохи на двір, і пазури. Не дарує також глисті, слимакови, гусіниці або куколки, як їх лиші подібле в своїй підземній вандрівці. Єі дрібні

острі зубки, котрих має в роті аж 44, ніколи не відпочивають

Тому єсть она товстенька, кремезна і виглядає мов валок. Шерсть чорна, гладка і блискуча як аксаміт. В тій шерсті укриті малі, чорні бчи та уха. Задні ніжки має менші і слабші від передніх, а хвістик короткий.

В зимі копає кертця нори глибоше в землю, бо там утікають хробаки, хоронячі ся від студи. В літі підходить она нерідко під саму поверхню і тоді викидає кіпці. Гнівають ся зате на ню люди, хотіли несправедливо, бо она не робить того для пачости, але уганяє за червом, що підгризає корінці ростинам і наносить людям багато шкоди.

Не всюди ще знають про пожиток кертці, а іноді приписують їй навіть шкоду, яку роблять хробаки по полях та горбах і тому переслідують її неустанно.

Рівно пожиточним звірятем єсть їж або ярич. Єсть він значно більший, як кертця, а укритий острими кільцями; живе на поверхні землі в гушавині

недалеко лісів. Як хто нечаяно надійде, звиває ся в клубок і виставляє кільці. Тоді найлекше забрати єго домів, де може віддати чималу прислугу: дома видушить всі мйши і виловить таргані. Шкода лише, що шепотить в ночі і занечышує кімнату.

121. Лис та їж.

Ой надібав раз лис їжа
Тай став заходити,
Як єго, хоть він з кільцями,
За спину зловити?
З сего боку, з того боку,
Лиш скервавив собі щобку.

Ой сидить їж загорнувшись,
Ані ся не рушить,
Лиш сьміє ся потихеньки,
Що лис так ся мучить:

„Хоть сильний ти, лісе, в бою,
Я безпечний, — ще й поклію!“

Пішов хитрий лис по розум
В свою головочку,
Обережно скотів їжа
В близку саджавочку.
Горе їж! горе, горе!
Чогó хитрість не поборе!

Тепер їжови прийшло ся,
Щоби не втопитись,
Хоть знав, що пропасти мусить
Сейчас розкрутитись.
З сего боку, з того боку,
Дістав їжа лис у щоку.

122. Завіщане королєвої.

Королєва Ядвіга жи́ла з своїм чоловіком Яга́йлом лишé 13 літ. Як була́ доброю за житя́, так і по смерті лиши́ла сво́му народеви кра́сну па́мятку.

В тодішній Польщі було́ мало шкіл, тому́ і мало письме́нних а ще ме́нше учéних. Казимі́р Вели́кий оснува́в був під Кра́ковом висо́ку шко́лу або акаде́мію, але єго́ наслідник Лю́двик не дбав про не́ї, тай лю́ди забу́ли. Хто хоті́в бі́льше учі́ти ся, му́сїв їхати да́леко за гра́ницю, до чужи́х кра́їв, а се бо́гато коштува́ло. Королє́ва Ядві́га записа́ла пе́ред сме́ртю всі свої́ жемчу́ги на відно́влене акаде́мії.

В рік по сме́рті Ядві́ги отвори́в коро́ль Яга́йло торже́ственну акаде́мію в Кра́кові і записа́в ся пе́рший я́ко учени́к до не́ї. Богато́ учéних і сла́вних на ці́лий сві́т лю́дій ви́йшло з то́ї шко́ли. Она́ ще єсть і тепе́р.

Ся акаде́мія закла́дала від се́бе і́нші шко́ли поме́нші в кра́ю і поси́лала ту́ди учите́лів. До нині́ єсть бо́гато шкі́л в Гали́чині, що оснува́ла та акаде́мія. Тако́ю шко́лою була́ ко́лись і нині́шня гімна́зія ру́ська у Льво́ві, для́того зо́ве́ ся та́кож акаде́мічна.

123. Мазури.

Мазу́рами назива́ють ся по́льські се́ляни, що жи́ють на Мазо́вшу, то єсть в Королі́встві По́льськім не́дале́ко Варша́ви.

В Галичині називають також Мазурами на́рід мешкаючий на рівнина́х, іменно по́над рі́ками, що вплива́ють з Бески́да і влива́ють ся до Вісли і до Сяну́. Назви́ть ті ріки і важни́йші міста́ над ними по́ложені!

На́рід мазу́рський бува́є ро́сту се́редного, му́щини ча́сто приса́дкова́ті і пле́чисті. Мазу́р е́сть пра́цьови́тий. Земля́, на котрі́й живе́, в значні́йші́й ча́сти піскова́та і ма́ло пло́дородна́: господа́р му́сить о́тже ви́ходити́ ра́но до робо́ти, коли́ хо́че з не́ї ма́ти більши́й по́житок. Ти́шить єго́, коли́ мо́же до плу́та запрячи́ ко́ні, в котри́х ду́же любу́є ся; не ма́ючи ко́ний, запряга́є во́лі або́ й коро́ви, а коли́ біда́, то і сам з жі́нкою помага́є тягну́ти.

Се́ла мазу́рські розки́нулись гу́сто і ро́ять ся числе́нним лю́дом, хати́ по се́лах низкі́ а землі́ ма́ло. Тому́ то гляди́ть Мазу́р за зарі́бком і купу́є зе́млю в да́льших сто́ронах краю́ а на́віть за гра́ницею. Мно́гі ви́ходять для́ хлі́ба на́віть за мо́ре.

Коли́ заощади́ть який́ гріш, то поси́лає ча́сто ро́дині, щобі́ єму́ купи́ла землі́ в свої́м селі́. Так робля́ть і на́ші Лёмки.

Селя́нин мазу́рський но́сить світу́ білу́, чо́рну або́ сі́ру з обшивка́ми, обші́тими сукно́м черво́ним або́ зеле́ним. Лі́том вдяга́є на се́бе зви́чайно́ полотня́нку.

Ча́сто мо́жна почу́ти з уст Мазу́рів відмінни́й ви́говір: за́мість че́ше вимовля́є Мазу́р це́се; за́мість жо́рна гово́рить збо́рна. Дя́того́ гово́рять про лю́дй, котрі́ не вимовля́ють ч, ш, ж, щ, що за́тинають по мазу́рски. Але́ Мазу́р учи́ть ся ле́гко, присво́ює собі́ в шко́лі ле́гко і ху́тко ви́говір пра́вильни́й письме́нної мо́ви

Мазу́р любі́ть сьпи́вати і танцюва́ти, а та́нець зва́ний ма́зуром, е́сть ду́же розши́рений в краю́ і за гра́ницею.

124. Цьві́ти.

Ода́рка ду́же люби́ла цьві́ти. Бува́ло як весна́ наста́не, понари́ває їх в лу́зі і в га́ю, плете́ з них ві́нці і кі́тиці та прикра́шує ни́ми обра́зи Сьвя́тих

в кімнаті, або фігуру, що біля хати стояла. В городі шкільнім надивіла ся на різні цвіти, уміла їх називати і плекати. Грядочку, котру їй пан учитель приділили, завсїгди старанно сполбала і обкопала. Як не було дощу, підливала її щоденно.

Одного разу, на весну, прийшло їй на гадку: як би то krásно було, як би в городі перед хатою були також цвіти. Тому попросіла батька, щобі позовблв їй зробити три невеличкі грядочки з цвітами. Батько пристав на те радо.

Взяла ся бтже Одарка за роботу. Скопала землю, змішала її добре з перегнілим навозом і додала трóхи піску, щобі була пухкою. Відтак зрівнала її граблями і шнурóчком та кілочками вимірила собі три грядки: середушу поздовжну, а дві по боках круті.

Пан учитель побачивши се, похвалили Одарку і дали їй ростин і насіння. Одарка посадила на середущій грядці стóкороть і посіяла розету. Опісля оббила землю лопáтою, щобі розетка скорше сходила.

Дві побічні грядки обсадила золотолістим румянком. На одній посадила братчики засіяні ще в осení, а на другій пёрвіснóчки. Рівночасно засіяла в вазóнках астри і левкóнії. Небавом уже зацвіли братчики, стóкороть та пёрвіснóчки. Одарка не могла налюбуватись ними, такі були гáрні і ріжнобáрвні. Колі відтак пёрвіснóчки відцвіли, пересадила їх на грядку поміж ярину, щобі їх на другий рік знов посадити перед вікнами. Між тим левкóнії в вазóнках уже так підросли, що-могла ними обсадити порóжню грядку. З початком літа зробила те самé з братчиками, а на їх місце посадила астри. Цим чином мала в городі від весні аж до осení завсїгди сьвіжі цвіти.

125. Найкрасше зіле.

Скажи мені правду, малéньке дитя,
Над якé зіле у сьвітї нема?
Чи над той пахúчий васілечок?
Чи над той хрещáтий барвіночок?
А чи над тóю повнёньку рожёньку?
— Пахúчий васілечок три запахи мав,
'Хрещáтий барвінок садї вистеляе,

А над тую роже́ньку повне́ньку,
А над тую роже́ньку червоне́ньку,
У сві́ті нема́?

126. Зелєні свѣята.

Зелєні свѣята обходимо десятого дня по Вознесєнню. Онї постановлені на памѣтку, як Дух свѣятий зійшов на апостолів Христових. Длятого називають ся онї в церковнім язичі: „Сошєствіє свѣятого Дѹха“.

Зелєними свѣятами називають їх тому, що припадають в часі, коли земля покрита свѣжою і красною зелєнню. Тобю зелєнню украшаємо цєркву і свѣяті престόли, хаті і рундуки, затикаючи пєред ними галузки свѣжої зелєни. В хаті і сїнях вистєлюють поміст татарским зілем. В цєркви відправляють торжєствєнне богослѹженє чєрез два дні, т. є. неділю і понеділок.

127. Крушці.

Старій коваль Никола́й підковував коня. Внук єго, малій Дани́лко, пригляда́в ся тій роботі і пита́в:

— Звідки ви, дідуню, берєтє желізо на підкови?

— Купую в склєпі, в Городку.

— А звідки беруть желізо в склєпі?

— Ей, дав би ти мені супокій! Відиши, що не маю часу́ балакати з тобою.

Так відповів коваль до хлопця а опісля дода́в:

Завтра при свѣятій неділі всьо тобі розкажу точнєнько.

На другій день в полудне пригада́в Дани́лко дідусєви обітницю. Коваль сів собі на лавочці пєред ку́зною, а Дани́лко прикли́кав ще з сусідства двох ровєсників, щоби́ також послу́хали. Старій Никола́й служив замо́лоду в війську, бував далєко в світі, любив і умів богато розповідати.

— Желізо — говорив він — знаходить ся в землі; але не такє, як єго в ку́зні бачите. З землі добувають твердє і тяжкє каміне, сїраве, жовтаве або рудаве; каміне се називають желізно́ю рудо́ю. Всипують єго до великої і високї пєчи, перекладають

углем і розпалюють під ним сильний огонь; в тім жарі топить ся залізо, що находить ся в руді і відділює ся від жу́желів. Так перетоплене залізо спускають в довгі жолоби, висипані піском, в котрих оно стигне. Тим способом виробляють шини. З перетопленого заліза відливають також в формах горшки,ринки, моздірі, душі до прасованя, плити до печин і некарнь. Залізо літе має в собі багато вугля, єсть твердше але крихке. Єго перетоплюють і очищують ще раз і перековують величезними молотами, котрі або вода або пара підносить і спускає. Так перемінює ся залізо літе в залізо коване, з котрого виробляє коваль всілякі річи. Залізо коване можна кувати і виклепувати на тонку бляху. Можна також витягати єго на дроти грубіші й тонші. Два або і більше кавалків заліза розжареного до білости, можна разом споїти (зішвайсувати). Перетоплюючи залізо особним способом, виробляють сталь, котра єсть твердша і дуже пружиста. Зі сталі виробляють бритви, пили, коси, пружини, шаблі, цівки до рушниць (стрільб) і багато інших предметів. Шини залізничі виробляють найчастійше зі сталі.

Як кавалок заліза, або сталі полéжить у во́гкім місці, то верхня єго верства покрієсь рудавою оболочкою, котру звуть ржею. З часом верства ржі робить ся чим раз грубшою, аж переїсть ржа цілий кавалок заліза.

Тому́ говорять люди, що ось ржа переїла або сточила залізо. Начине залізне міцно заржавіле непридатне до нічого. Длятого повинно ся залізні предмети переховувати за́всїгди в сухім місці і від часу до часу чистити. Коли переховуємо́ через зиму косу́, треба помастити її яко́ю товщи́ю, н. пр. салом і обвіти папером або шмáтою. Товщ хорóнить залізо від ржі.

В подібний спóсіб, як залізо, добувають з землі мідь, олово, цину́, цинк і інші кру́шці. Очищені кру́шці зову́ть метáлями.

Мідь єсть м'якша і лéкша від заліза. Бáрву має черво́наву. З міді роблять кітлі, рондлі,ринки, горшки

і інші предмети. В вохкості, або коли зіткне ся з квасніми плінами, покриваєсь мідь зеленавою снідию. Снідь ся єсть великим трійлом. Дялѣго то і побілюють кітли і горшкі з середіни ціною. Чи бачили ви, до чоґо бляхар ціни уживає? Цінк на пѣзір подобає на ціну. Цінком криють дахі на домах.

Сумішка з міді, цінку і ціни називає ся бронз; сумішка міді з цінком дає мѣсяж. Якої барви єсть мѣсяж?

Олово єсть мѣкше але тяжше від желіза. З олова вилівають кѣлі, шріт, пѣговиці (гѣзипи), рѣри; гончарі поливають начине (посѣдину) з гліни таким пліном, котрий приспособляють з олова.

Суть ще інші крушці, котрі ні ржа ні снідь не покриває; визначають ся оні гярним цвѣтом і блѣском суть тяжкі і знаходять ся рідше, дялѣго суть дѣже дорогі. Бють з них грѣші, виробляють перстені, ковтки і інші наряди. Одѣн з тих метѣлів білий, другий жѣвтий. Скажіть же тепѣр, як оні називають ся?

128. Сіль.

Що є лѣше? сіль чи цѣкор? Всі діти клікнуть напѣвно цѣкор! цѣкор! Бож цѣкор такой смачній, що аж сліна в рѣті потечѣ, як лиш згадаєш про неґо. Не всьо одначе, що тілько смачнійше, єсть зѣраз і лѣше і пожиточнійше. Єсть люди, що цукѣрків нѣкоби не мають в гѣбі, не пють напѣтків солѣджених, а їм добре і без тих прибаґ; але без соли гѣді булѣб чоловікови жити. Хлѣб, барабѣлі, горѣх, каша, мѣсо і мѣйже всі страви трѣба кѣнче присѣлювати, бо страва недосѣлена не булѣ би смачна, а несѣлена зѣвсім млоїла би. Ба, страва сѣлена єсть також здѣрѣва. Дялѣго присѣлюють для худѣби корм і пѣїло а вѣвцям даѣють сіль лизѣти.

Сіль викѣпують з землі, де чѣсто лежіть грубими верствами, як примѣром в Велічці і Бѣхні. Сіль така називає ся камінна. Буває она нерѣз чѣста, мѣйже прозѣра як шкло, і мов-то повѣкравувана в кісткі чѣтирогранні. Звичѣйно однакож буває сѣрого цвѣту. Стѣвчена на мѣлкій порошок єсть зѣвсїґди біла.

Окрім камінки уживаємо також соли, котру виварюють. Варену́ху одержуємо з воді солоні, що її зовемо соля́нкою або ропі́ю солоні. Ропі́ (солоні вода) випинає місцями з землі з жерел. Яким же способом стала́сь она тако́ю солоні? Ропу́ варять в осі́бних ба́нях (росі́льнях): вода́ кипіть, переходить в па́ру і випаро́вує, а на споді́ кітла́ осі́дає сіль як бі́лий мі́лкий поро́шок. Поро́шок той згорта́ють дере́вяними коче́ргами на кра́й кітла́, убива́ють в фо́рмах і так робля́ть з варену́хи топкі́ або гускі́ со́ли.

Сіль хороніть ба́гато рі́чний, щобі́ не псува́лись: са́ло, солоні́на, м'ясо і ри́ба до́бре насолі́ні до́вго перехо́вують ся. В на́чпню не накрі́тім робі́ть ся сіль во́жкя, бо втяга́є в се́бе жа́дно з во́здуха па́ру т. в. во́ду.

Старосві́тський обича́й у на́шого на́роду велі́ть прийма́ти го́стя в ха́ті хлі́бом і со́лпо. Кра́сний се зви́чай; да́й Бо́же, щобі́ він ні́ко́ли не пере́воді́в ся!

129. Копа́льня со́ли в Вели́чці.

Найбі́льша копа́льня со́ли ка́мінної на ці́лм сві́ті єсть в Вели́чці, місто́чку полбо́женім в за́хідній Гали́чині, півтора́ ми́лі від Кра́кова. Вже́ бу́де сі́м сото́к лі́т, як сіль там лупа́ють, а ка́жуть, що ї́й кінця́ нема́. Та копа́льня єсть бі́льше як три́ста ме́трів глубо́ка, і мо́жна до не́ї діста́ти ся або́ по схода́х, або́ спусті́ти ся ви́гідними лавочка́ми, що ві́сять на лі́нві. Як там уві́йти, ба́чить ся ці́ле підзе́мне мі́сто з про́стими і поперечни́ми у́лицями, котрі́ як би зложі́ти в одну́ лі́нію вчи́нили би бі́льше, чим 60 ми́ль доро́ги. Щобі́ все огля́нути, тре́ба би бі́льше, як 4 неде́лі по копа́льні ході́ти.

З ці́лого сві́та зі́зджа́ють ся там лю́ди, щобі́ огля́нути сю чудну́ копа́льню; особлі́во як позапа́люють сві́тла, лампí, то такі́ кра́сні ба́рви від то́ї ка́мінної со́ли відби́вають ся, що чо́ловік не в си́лі отя́митись, чи се ба́чить на я́ві, чи в які́м кра́сним чудові́м сні́.

Ці́ла копа́льня скла́дає ся з тро́х висо́ких повер́хів; за́раз на пе́ршім повер́сі єсть кра́сна каплі́чка

святото́го Анто́нії, в котрій все: ві́ттар, хрест, лі́хтарі, проповідни́ця, образи́, одні́м сло́вом все ви́конане із со́ли. Тутъ відправля́є ся богослуже́не для робітників, котри́х щоденно до кілько́х праці́є. Ра́но спуска́ють ся до копа́льни, а ве́чером вихо́дять на ве́рх і ве́ртають до́мів. Сі́ль лупа́ють або же́лізними дру́чкми́ або розса́джують по́рохом, поті́м пакую́ть в бо́чки.

Щобі́ ви́копану сі́ль не дві́гати, побудова́но же́лізницю, котру́ тя́гнуть ко́ні і перево́зять сі́ль аж до я́ми, з котро́ї ви́тяга́ють її на ве́рх. Ко́ні не вихо́дять на го́ру, о́ні остаю́ть в копа́льни, їх там жи́влять і по́ють, бо є́сть там пото́чок і о́зеро з зви́чайною (несоло́ною) водо́ю. По о́зері плі́ває поро́н, і бога́то лю́дий, що зви́дують копа́льню, ї́здять поро́ном по о́зері.

Ди́вно тако́ж, що над то́ю незмі́рною я́мою (копа́льнею) сто́їть мі́сто Вели́чка. Оно́ за́для то́го не зава́лює ся, бо гірники́, лупа́ючи сі́ль, ли́шають з гу́ста вели́чезні стовпи́, що підтриму́ють ці́ле мі́сто.

130. Бі́тва над рі́кою Во́рською.

Коро́ль Яга́йло не мі́г сам упра́вляти просто́рами ве́млями по́льськими, лито́вськими і ру́ськими. Тому́ постано́вив пі́знійше сво́го бра́та стрі́йного Ві́товта вели́ким кня́зем земе́ль лито́вско-ру́ських.

Ві́товт був кня́зь хоро́брый і осьві́чений. Є́му пове́ло ся розпо́стєрти сво́ю вла́сть від гра́ниць По́льщі аж до гра́ниць Моско́вщини, а на полу́дне аж по степі́, в котри́х кочува́ли хи́жі Тата́ри. З то́ї сторо́ни гро́зила стра́шна небезпе́чність. Тому́ постано́вив Ві́товт уда́рити на то́го во́рога хри́стия́нства з ці́лою си́лою. Св. Оте́ць поручи́в духо́вєнству го́лосити по́хід про́тив неві́рних і дав сво́є благосло́вєне.

Ві́товт зібрав вели́ке ви́сько. З ним злучи́лось до п'ятьдеся́ть кня́зів лито́вських і ру́ських. Бога́то по́льських пані́в ви́правило ся на сей по́хід, а між ни́ми сла́вний волода́р Поді́ля Спі́тко з Ме́льштина. Сімдеся́ть ти́сячне ви́сько перепра́вилось че́рез Дні́про́ коло́ Ки́єва і ста́нуло на бере́гах рі́чки Во́рскли, що

вливає ся до Дніпра. Татарі розложілись великою ордою до двісті тисяч, а страшна курява закривала Татар перед очима Вітовтового війська. Прийшло до завзятого бою. Татарі заскочили з з'їзду християнські війська і взяли їх в два огні. Богато литовських князів і польських панів полягло на боєвищу, а між ними і Спїтко мельштинський, багато попало в полон татарський. Вітовт ледво утік з боєвища, а Татарі гнали за втікачами аж до Києва і накоїли на Русі не мало ліха.

Та хоч Вітовт не побідив Татар, однак зламав їх силу в бою над Ворсклою так, що з того часу перестали бути вже так небезпечними. Вправді нерідко ще заганяли ся на Русь, але не встигли оснувати окремої держави татарської.

ІЗІ. Верховінці татрянські.

Під горами Татрянськими розложілись вздовж потоків оселі татрянських верховінців, котрі називають ся також Підгаллянами.

Село také на Підгаллю представляє krásний вид. Посеред села знімаєсь в гору своєю вежею костёл.

Харні дерев'яні хаті добре побудовані, з великими отвористими вікнами, звернені звичайно до сонця. Стіжка до дому і бодай часть подвіря в'їложені камінними плитами. Побіч дому стоять, звичайно від заходу, будинки господарські.

Верховінці татрянські перевисшають рбстом мешканців сусідних гір і ріснів. Суть оні меткі, мають хід легкий і поворотливий. Набожність, сміливість і відвага, проворність, повздєржність і ощадність — отсе у них добрі прикмети.

Нбша у них обтісла, але тепла і легка, складає ся она з крисані (капелюха) з малим наголовком, гуньки суконної, ремінного широкého пояса з мосяжними пряжками, пристаючих до тіла ногавиць і ходаків на ногах. Тбрба перевішена чєрез рамя на ремєню, що набіваний блискучими цвєхами, і топорєць в руці доповняють уббр верховінця.

Підгалянин вдоволяє ся найпростішою поживою. Коли має жур вівсяний (кнеіль з вівсяної мукі) і такий коржик, не рабагаєсь єму добірнішою страви. Ріля тих гірняків родить мало; зате мають літом достатком паші. Дятого й годують найбільше худоби. В кождім селі підтатрянським суть так звані ватаги (ватаг такий зовє ся там баца), котрі чєрез літо випасають в полонинах (галях, по тамошньому) стада худоби (рогатої) і гурми овець. Другі газди дають їм під нагляд свою худобу. Ватаг сам (баца) не хідить по полонинах за отарою, але добирає до помічн собі пастухів молодших, вівчарів, котрих там називають югасами. Сколо полонини зазеленіють молодію травою, вибирають ся вівчарі з худобою і чєредами овець в гори. На всі сторони розлягаєсь відгомін дзвінків, позавішуваних на шії корів, лунають голоси сопівки і спів пастухів, а ночами палають огні по ґрунях (високих верхах). Вівчарі донгадують овець, щобі не розбігали ся, не розшибали ся по зборах, або хіщі зьвірі їх не поривали. Вівчарям помічні в тім дуже собаки білі, вівчарські. Ватаги приспособляють в колибах (шалахах) бріндзю, вурду і жєнтіцю.

Верховинці татрянські кидають ся за зарібком по всіх усюдах. Виробляють оні з льну полотно, клєпкі боднарські, мосяжні люльки, хоробі топірці і дзьобенькі (торбі), кошики, ящики, грібі сукна, лоблять дробзи, обслугують, водять і вьзять гостий, що звіджують Татри. Завдяки своєї трудолюбивости і запобігливости прихідять оні деколи до значної заможности. Може найбільшим селом на Підгалю єсть Закопанє. Рік річно приїздить сюді багато гостий з Кракова, Львова, Варшави і з дальших міст. Приїзджають оні для відпочінку, раді би відітхнути свіжим вьздухом а часом хотять лічитись гірськими купелями. Звіджують оні прекрасні околиці в Татрах, роблять пробгульки до Костелиска, до Морского Ока і до інших ставів; спинають ся на верхі гір, або облазами пробирають ся на Угорщину. Провідниками служать їм верховинці.

В Закопанім єсть шко́ла, в котрій гірська мо́лодіж учи́ть ся столя́рства, тока́рства і рі́зьба́рства. Ді́вча́таж учать ся ро́бити коро́нкі.

132. Ра́ки.

По рі́ках, става́х і пото́ках живе́ в пече́рах, під ка́мінем а́бо між во́дними рос́тінами рі́чний рак. Він собі́ ду́же дивови́жний. Ану́ скажі́ть, я́кий він до́вгий? Чи́м вкрі́та гру́дь і голо́ва? Що́ ві́дно на голо́ві? На́ чи́м поса́джені о́чи? Що́ ма́є в ро́ті? Чи́м бере́ по́живу? Кі́лько пар ні́г у не́го? Що́ ма́є на пе́ршій па́рі? З чо́го зло́жена за́дня ча́сть ті́ла? Що́ назива́ємо у ра́ка ши́йкою? Я́кий у не́го хві́ст? Ба́чите під ко́жною обру́чкою в за́дній ча́сти ті́ла ма́лєсенські ні́жки? Як ба́чите, то покажі́ть!

Рак жи́вить ся во́дними живо́тинами і ве́лія́ким сте́рвом. Є́сть він по́житочний? Що́ з ра́ка мо́жна ї́сти? Я́кою бу́де шкаралу́па, ко́лі зваримо́ ра́ка?

Мо́рські ра́ки бува́ють два, три і бога́то разі́в більші́ від рі́чних. Бува́ють одна́к і ма́лєсенські, рі́зно-ро́дного ви́да.

133. Слима́ки.

У нас жи́ють слима́ки ве́лія́кі, ме́нші і більші́. Найбі́льший з них є́ той, що́ живе́ по горо́дах, для́ того назива́є ся слима́к горо́дний. Ті́ло у не́го мя́гке, вкрі́те ховзко́ю, сі́рою скі́ркою. На хребті́ ма́є шкаралу́пу, скру́чену, як шру́ба, ба́рви бруна́тної з темні́йшими пружка́ми. До то́ї шкаралу́пи мо́же ці́лий схова́ти ся. Голо́ва є́го не ла́дна, з чотирма́ рі́жками; два рі́жки за́дні су́ть до́вші і ма́ють на кі́нці ма́ленькі о́чи. Слима́к виставля́є є́ї рі́жки, ко́рчить а́бо і ці́лком хова́є. В ро́тику ві́дно дві що́ки і язичок. З пра́вого бо́ку ни́зше голо́ви ма́є я́мку, що́ йде до ле́гких і котро́ю відди́хає. Під со́бою ма́є здо́вж ці́лого живо́тика плеска́ту і широкую но́гу, котру́ то розтяга́є то ко́рчить, і так по́взає.

Той слима́к живе́ в за́тінених, вохкі́х місця́х по горо́дах, луга́х і лі́сах. Жи́вить ся со́ковими рос́тинами, котрі́ обі́дає язико́м. В де́нь, як су́хо і тепло́,

сидить схований; доперва вечером, рано або по дощі виходить на жир. На случай якої біди ховає ся в шкаралупу. З шкаралупи влізати помалу і по трощки. Насамперед виставляє рижкі і очи, потім висуває животик з ногою і повзає помалу. Куди перейде, лишає по собі слинавий слід.

На зиму залазить в землю, під яке листе або мох і забиває шкаралупу вапняним вічком. З весною будить ся, відбиває вічко і йде шукати поживи. Розпліджує ся з яєчок, котрі складає в відовбану ямку.

Там, де слимаків намножить ся багато, стають они дуже шкідливі. Найшкідливіші суть слимаки нагі, без шкаралупи. Сірий слизень польовий обїдає не лиш всїляку ярину і конюшину, але також збіже, особливо молоду пшеницю. Щоби єго позбуди ся, треба ґрунт висушувати і чисто утримувати. Вигублюють єго тим способом, що засіви посипають сирим вапном або попелом, і то раненько, а ще ліпше в ночі. Як ні, то посипають поле ячмінними остяками, перед котрими також утікає. Дуже добре виганяти по дощі качки на такє поле, де слимаки розвелись.

134. Митрополіт Ізидор.

Більше як 450 літ тому жив в Києві муж побожний, поважаний, учений і вимовний, митрополіт Ізидор. Він бачив, як Русь через страшні напади татарські була в кождім згляді страшно зруйнована. Не тільки край був спустошений, але упала там також просвіта, а Русини забули про правдиву віру християнсько-католицку. Перервала ся також звязь і єдність, яка була за перших руских князів, а пізнійше і за короля галицкого Даниїла межи Русію а Римом.

Митрополіт Ізидор їздив отже по руских містах, відправляв торжественні богослуженя, голосив християнсько-католицку науку і всюди заявляв ділами, що є два обряди, латинський і руский, але одна лишє правдива віра християнсько-католицка.

Поучивши так руский нарід о вірі християнсько-католицкій, виправив ся Ізидор до св. Отця, до міста

Фльоренції. Там мав відбувати ся зїзд або собор всіх владик сьвіта, що мали радити над зєдинєнєм всіх вірних під верховною властію св. Отця. По дорозї витали переїзджачого митрополїта всюди з великим торжеством. Митрополїт прибўв в супроводї 200 їздців. Св. Отець і цїсар повитали також радїсно руского митрополїта. Окрім св. Отця, цїсаря, владик християньско-католицких зїхало ся богато королїв і князїв. Величєзний то був вид, коли в церкві засїли, св. Отець з кардиналами і владиками, цїсар з королями, князями і послами до наради над зєдинєнєм (унїєю) християн з Рїмом під верховною властію голови церкви св. Отця. По довгих поважних нарадах заявив також митрополїт Ізидор від руского народу, що признає св. Отця головою християньско-католицкої церкви і приступає до зєдинєня або унїї.

Папа назвав Ізидора митрополїтом київским і всеї Русї. Щасливий вертав Ізидор на Русь і ще з дороги вислав до своїх вірних послание (письмо) архієрєйске, звїщаючи зєдинєне або унїю рускої церкви з християньско-католицкою.

Пригнблений працею і віком вернуў відтак до Рїму, де закінчив житє

135. Св. Івана Хрестителя, Св. Петра і Павла.

Як матері украшають стріхи зелєним лопухом і чорнібилем, то знають діти, що надходить сьвято Івана Хрестителя. Онó припадає в літї, 6. липня (а після церк. календаря, 24. червня) і обходить ся дуже торжественно по всіх церквах. Св. Іван був найбільшим пророком, бо проповідав людям, потім показував, а вкінці хрестив в ріцї Йорданї Спасителя сьвіта, Ісуса Христа. Тому називає ся він предтечою, т. е. попередником Ісуса Христа і хрестителем.

П'ятого дня по св. Іванї обходимо пам'ять верховних, т. е. найбільших Апостолів Христових: Петра і Павла. Сьвятого Петра поставив Ісус Христос головою церкви. Він удав ся до Рїму, що був тоді столицею сьвіта, і ту оснував свій єпископський престол. Від того часу кождий єпископ римський єсть головою

церкви Христової. Ми називаємо его св'ятим Отцем або папою римським. Дякуймо Богу, що і ми належимо до сєї єдиної, правдивої католицької Церкви.

Св. Павло називався перше Савлом. Він був тоді поганином і прослідував дуже християн. Аж раз вночі осіяла его ясність небесна: він упав з коня і почув голос з неба: „Савле, Савле, чого мене прослідуєш?“ Тоді він покаявся, прийняв християнську віру і став найревнішим Апостолом Христовим. Богато він навернув поган і багато оснував церков християнських.

Оба Апостоли, св. Петро і Павло померли одного і того самого дня на муках за віру Христову; св. Петра розп'яли стрімголов на хресті а св. Павлові відрубали голову в Римі.

136. Про жаби.

Жаба зелена вкрита ціла нагою і вохкою шкірою. Зверху она зелена, чорно цяtkована, з трома пружками на хребті, а під сподом білява. Голову має велику, рот широкий. Передній кінчик язика приріс до рота, зате задній свободний. Тим то кінчиком жаба ловить комахи і втягає в рот. Очи у неї усю витріщені. Німи жаба не лишень видить, але тому, що западають ся в глибокі очні ямки, жаба попихає ними зловлену комашку від язика далше в глуп, поки не пролікне. Ніг у неї чотири. Задні суть довші і ними жаба скаче. Хвоста не має.

Жаба зелена живе у нас на землі і в воді. Живить ся насікомцями, длятого дуже пожиточна. Всеж такий по ставях, де єсть риба, робить шкуду, бо виїдає ікру. В багато сторонах люди їдять уда сєї жаби.

Весною багна, мочарі і стави мов би оживлені від жаб, що збудівшись із сну зимового рохкотять цілими вечерами.

Жаби складають в воді яєчка, так зване жабо-ріне. З тих яєчок вилязять пугловиці, зразу подібні до малих рибок. По якімсь часі виростають їм задні, потім передні ноги, наостанку відпадає

хвіст а тоді́ стають ся малими жабками. Пуголовниї відди́хають зівами, — а жаби вже легкими.

В горб́ах можна ба́чити по дере́вах малі жабки́, зва́ні рехка́вками, а в пивни́цях і горб́ах яри́нних вели́кі ропавки́. Ропавка єсть на вид гидка́, але ду́же пожито́чна; бо ви́їдає слимаки́ і гусени́ці.

137. Ящірка.

Ящірка, ящірка! крикнула Мару́ся і поча́ла уті́кати. На те счини́в ся га́мір між дітьми́, що забавля́ли ся на оболоні́. Ді́вча́та крича́ли і уті́кали з Мару́сею, — а хло́пці відважні́йші вхопи́ли пати́ки і ка́міне і бі́гли туди́, де ящірка показáла ся.

— Де ящірка? — пита́вся оден.

— Вкуси́ла тебе́? — промо́вив дру́гий.

„Ні, не вкуси́ла мене́“, відпові́ла Мару́ся, „лише́ перебі́гла і скри́лась під ка́мінь он там під корче́м терни́ни“. Хло́пці побі́гли до корча́, а ді́вча́та за ними́.

Доро́гою по́при них переходи́в са́ме тоді́ лі́сний-чий. Коли́ почу́в га́мір і побачи́в грома́дку ді́тний, збли́жа́ючи ся до корча́, приступи́в до них з ціка́вості і за́пита́в: „Що там ма́єте, ді́ти?“

Всі́ привита́ли че́мно па́на лі́сничого і сказа́ли, що Мару́ся побачи́ла ящірку.

„А для́чого бі́жите́ з пати́ками і ка́мінем?“

„Хоче́мо вби́ти ту ящірку, щобі́ люди́й не ку́сала“, відпові́в оден з хло́пців.

„Але́ж ящірка ні́кому не шко́дить. Да́йте їй спо́кій. За́раз о ті́м перекона́єтесь, лише́ стійте хви́лку тихе́нько, щобі́ споло́шена ящірка ви́йшла ще раз зі сво́бі норі́“.

Ді́ти утихо́мири́ли ся, а ящірка по хви́лі ви́йшла голóвку зпо́серед ка́міня і огля́нувши́сь дооко́ла ви́суну́лась скоре́нько з норі́. Тоді́ одні́м ма́хом руки́ схвати́в її лі́сничий. По́казуючи її опи́сля ді́тям, так промо́вив: „Гля́ньте, яке́ то неві́нне зві́рятко. Де́котрі забобо́нні лю́ди боя́ть ся ді́ткнути єго́ ски́ри. А пре́цінь ба́чите, що я держу́ ящі́рочку в руці́, і нічо́ то мені́ не шко́дить. Ски́ра є́ї впро́чім ду́же чы́ста, покритá дрі́бною луско́ю. А тепе́р гля́ньте на голóвку.

В чéлюстях бáчите малі, о́стрі зубкі В рóтику нема́ як то дéкотрі дúмають, жалá, лишé довгий, тонкі́й і глубо́ко розщéпанний язичок. Ні́г ма́є она́ чо́тири, а на ко́ждій по п'ять па́льців, узбро́єних па́зурами. Хві́ст е́ї довгий і дúже крихкі́й. Відтя́тий, на́ново від-роста́є. Ящі́рка пробува́є в місцях сухі́х, ви́ставлених на со́ннче сві́тло. Ці́лу зи́му спі́ть сці́пені́ла в норі́. Жи́вить ся ко́ма́хами, ко́трі лóвить рóтиком. Єсть для нас пожито́чна, бо вигубля́є в полі́ чéрви; для́то́го не робі́ть їй ні́коли кривди“.

Скінчи́вши поясне́не пусти́в лі́снийчий ящі́рку, ко́тра́ чим ско́рше схова́лась між ка́міне.

138. Лі́то.

В лі́ті су́ть дні́ найдовші́ а но́чи найко́ротші́ В Петро́вку со́нце сходи́ть ко́ло четве́ртої годи́ни ра́но. а за́ходи́ть по о́сьмій ве́чером. Обчислі́ть, як до́вго тоді́ ви́дно со́нце на не́бі! Кі́лько годи́н припада́є на ні́ч? Яка́ ча́сть но́чи припада́є на змерк а яка́ на до́світ́ок? Коли́ до́світ́ок і змерк до́вший, лі́том чи зи́мою?

По ми́лих дня́х весня́них надхо́дить тепе́р вели́ка спéка. Як ні́ч погі́дна, паде́ гу́ста росá і покрива́є зе́млю і рості́ни. Ча́сто надхо́дять бу́рі із зли́вами, грó-мами і пе́рунами. Інколи́ впа́де град, ви́бе збі́же і яри́ну в полі́, обло́мить де́рева і наподі́є вели́кої шко́ди.

По горóдах, поля́х і в лі́сі по́вно всі́ляких цвѣ́тів. Богáто мотилі́в і інших ко́ма́х бу́яє у во́здусі́. До-спі́вають вже де́які ра́нні о́вочі і я́годи. Які́?

Господáрі чека́ють на пого́ду, щоби́ покосі́ти та сухе́ сі́но зве́зти. По поля́х дохо́дить збі́же і наста́ють жни́ва. Го́сподь дав хлі́ба достáток, за що́ ё́му дя-ку́єм ляга́ючи і вста́ючи.

139. Лі́то.

Весéло на ніву
Жѣ́нчики іду́ть,
Дай Бо́же щаслі́во!
Жѣ́нчики вже жну́ть.

Жва́во йде робо́та,
Аж житце́ шумі́ть;
В же́нчиків охóта,
Хто перебі́жить.

Сніп лежить при сніпі
Гбсподь зародів! —
Буде наш. госпдар
Жёнчиків гостів.

Вже стоять і копи,
Вже вінець плетуть,
Вже несє княгіня —
Пісоньки поють.

Вийди госпдарю!
Вінець вікупи,
Жёнчиків в домоньку
Хорбошо прийми.

Щоб ніви родили,
Бог благословив,
Жёнчики робили,
Ти нас все гостів.

140. Роса і іней.

В горячі дні літні сонце парить так дуже, що всяка вогкість виходить з землі, заміняє ся в пару і піднімає ся у вбздух.

Як тоді наллємо в шклянку студеної води, то шклянка небавом і з дру́гого бо́ку змокріє. Чому? Бо вода остудила шклянку, а шклянка прозбру пару, що знаходить ся у вбздусі навколо шклянки, і ся остуджена пара осідає в виді росі на шклі.

Те саме зовсім діє ся по лугах, лісах та горбах. По заході сонця всі трави, дерева і взагалі всякі предмети на землі тратьять тепло, що мали передше, і остуджують ся що раз більше. Пара, що їх окружає, остуджує ся також і осідає на них в виді росі.

Ви самі може завважали, що ночі ясні далеко холодніші чим хмарні. Хмари затримують тепло, що виходить з землі; длятого у хмарну ніч росі або зовсім нема́ або дуже ма́ло. Господарі кажуть тоді, що буде дощ. І справді можна дощу сподівати ся, бо богато пари остало в вбздусі. Затє як богато росі, то і богато пари зійшло з вбздуха, і на дру́гий день бував звичайно погода.

Кажуть нераз люди, що роса паде. Кажуть так, бо гадають, що она паде з вбздуха, як дрібний дощик. Так оно не єсть. Роса осідає навколо остуджених предметів, так добре з горі, як і з долини і зі всіх боків.

Пізної осени ночі далеко холодніші. Пара, ще більше остуджена, замерзає. Тотá замерзла роса — то іней.

141. Паляча вода.

В однім селі був ледячий хлопець, іменем Гнатко, котрий присвоював собі все, що єму лиш навпінуло ся під руки. Сказати би по prostu, він був налоговним злодієм.

Раз переходив він коло місця, де були нагромаджені матеріяли до будівлі. Вхопив зараз кілька куснів негашеного вапна; а що кишені мав позапахані яблуками, що їхдесь крадькома нарвав, сховав вапно за пазуху та й пішов даліше.

По дорозі стрітив він знайомого хлопця, що їхав плавити пару коний. Не надумуючи ся, вискочив на злодій на одного коня і оба пігнали чвалом до ставу.

Ледво віхали у воду, зачав кінь Гнатка крутити ся і скакати, аж скинув свого їздця у воду. Гнатко вмів добре пливати; було би отже єму нічого злого не стало ся, як би не мав вкраденого вапна за пазухою. — Але що тільки зачав плисти, скрикнув проразливо: „Ратуйте люди, я горю!“ Було досить купаючих ся в ставі; але кождий гадав, що Гнатко так зі збитків кричить, бо чейже всякий знає, що зимна вода не палить. Колиж крпк Гнатка не уставав і віділл всі, що то не суть жарти, вінесли єго на берег. Тоді показало ся, що не лиш одіж Гнатка була пережёрта, але і тіло було попáрене розпущеним вапном.

Так отже постігла Гнатка доткліва кара за крадіж. Та більшою ще досадою була для него ганьба, коли дізнали ся люди, яким то способом він прийшов в посіданє сего вапна.

142. Осёт.

Як їж визначує ся межи звірятами, так осёт межи рослинами тим, що має кільці. Але їж єсть тихим і пожиточним звірятком, тимчасом осёт то хабуз великий і дуже приррий.

Осёт буває всілякий. Найшкідливіший то осёт польовий, що має жовтаві головки цвіту, листє в зубці, вузкє а довге, по краях кільцевате. Осёт польовий любить ґрунт що найліпший, т. є. глибокий, пухкий,

чорнозёмний. Тоді буяє межи засівами, особливо збіжем, приглушує е́го і відбирає поживу; а як прийде́ся жа́ти і вяза́ти снопи́, то страх, як тяжко. Звичайна упра́ва землі не ви́губить е́го, бо е́го підзе́мне би́ло розроста́є ся в землі ширі́ко. Як ско́сить ся е́го або зі́тне при землі́, то спра́вді то́го ро́ку не зародить на́сіння, за́тє підзе́мне би́ло розкорі́нить ся ще́ біль́ше і слі́дуючого ро́ку пу́стить ще́ біль́ше нови́х і здоро́вих па́ростків. Найлі́пший спо́сіб на не́го є́сть: поло́ти на́ весні́ або ви́тяга́ти з корі́нем, як землі́ по до́вший сло́ті глубо́ко розмо́кне. Тре́ба стере́чі ся, щобі́ не допу́стити е́го аж до за́роду на́сіння, бо се́ поті́м ві́три рознесу́ть на всі́ сто́рони. Недба́льний госпо́дар, що ли́шає осе́т на по́лі, аж він відцвіте́ і зародить на́сінє, роби́ть вели́ку шко́ду собі́ і сусі́дам. Для́того́ і за́коном на́каза́но осе́т ви́губля́ти, де́ лиш пока́же ся.

143. Лі́па і бе́ре́за.

При до́робзі́ сто́яла каплі́чка, а навкру́г не́ї росли́ чо́тири лі́пи. Пе́вно вже́ то́го на́ сві́ті нема́, що їх поса́див, бо бу́ли ду́же ста́рі. Се́ пізна́ти найлі́пше по́ їх грубе́зних пня́х. Ги́ле прости́рало́ ся ширі́ко на всі́ бо́ки і твори́ло в го́рі немо́в крі́влю, під ко́тру́ ча́сто заходи́ли прохо́жі, хова́ли ся пе́ред спе́кою со́нця та відпочива́ли.

В лі́пні́ покрива́ли ся ті́ де́рева блі́до-жо́втим цьві́том, ти́сячі пчи́лок злі́тали́ ся сю́ди і зби́рали́ з цьві́ту мід. Сходи́ли ся тут і ді́ти з села́, та зби́рали́ за до́зволом отця́ духо́вного липо́вий цьві́т. Поті́м прода́вали до́ апті́ки, а апті́кар то́й цьві́т суши́в і прода́вав лю́дям я́ко лі́карство́ на ка́шель.

Недале́ко від них, на цвинта́рі росли́ також де́рева, але́ зо́всім іна́кші́, як лі́пи. Пень́ їх, не́ ду́же гру́бий, мав на со́бі бі́лу ко́ру. Галу́зе, вкри́те дрі́бні́шими листка́ми, не́ розроста́ло ся ви́шир, але́ зви́сало́ в доли́ну, неначе́ ку́чері спада́ючі до землі́. Се́ бе́ре́зи.

Лі́нина і бе́ре́зна на буді́влю́ не при́датна, за́тє до́бра, щоб з не́ї ви́робля́ти на́чпне́ і сна́ряд всі́ля́кий. Ве́ре́зина го́рить я́сно і жи́во. З е́ї гі́льок вя́жуть ві́ники.

144. Битва під Варною.

Король Ягайло лишив по собі двох синів: Володислава і Казимира. Володислав вибрав собі на короля Польки, Казимір зостав великим князем литовским. Незабавом запросили Володислава Угри на свій престол, бо їм грозила велика битва від Турків.

Турки почали ся тоді заганяти чим раз дальше в краї християнські і ширити віру магометанську огнем і мечем. Чимало наподіяли оні ліха християнам на морі і суходолі. Богато народу мусіло піддатися їм цареві, чи як оні називали султанові. Богато міст християнських здобули. З християнських церков скидали хрести, виставляли на них півмісяці і перемінляли в мечети магометанські. Мешканці цих міст або гинели в борбі, або утікали в чужі краї, або приймали ві страху магометанську віру. Жінки і діти поубиваних або прогнаних християн і полонені в війні мусіли служити турецьким панам, котрі їх нерідко продавали яко невольників по торгах і ярмарках в далекі краї. Маленьких хлопців християнських ховали Турки в своїй вірі і казали потім служити в війську. Те військо називали яничарами. Такі яничари боролись нерідко проти своїх земляків і свояків, самі не знаючи о тім.

Так воюючи дійшли були Турки аж до ріки Дунаю, до границь угорських. Угри зрозуміли, що проти такого страшного ворога треба їм хороброго, лицарского короля. Для того візвали на престол пятнайцятилітнього Володислава Ягайловича, о котрім чули багато доброго. Володислав пішов на Угри, а за ним багато лицарів польських.

В першій похіді спинив Володислав Турків; оні опинили свої загопи і заключили сепокій. Ріку 1444. війна почала ся наново. Володислав виправив ся над Чорне море. Богато християнських князів обіцяло ему в тій борбі поміч, але не дотримали слова.

Під містом Варною вийшло ся мале християнське військо в величезними силами турецькими. Двацятилітній король, лицар неабиякий, не влякав ся і розбив велику

часть турецкого війська. Тоді ударили на християн яничари. Християнські війська почали утікати. Полководці християнські просили короля, щобі утікав і ратував ся також, але Володислав не хотів уступати з борби. Небавом безчисленні товпи ворогів окружили короля і маленьку горстку єго товаришів. Борючись хоробро до послідної хвилі, погіб Володислав смертю лицарскою за свою віру і вітчизну.

В Польщі довго не хотіли вірити вісти о єго смерті. Пізнійше названо лицарского короля від місяця, де зведено борби, Варненським. В кілька літ по єго смерті Турки здобули славне місто грецьке Константинопіль або Царгород. Послідний цсар грецький упав в обороні міста, котре від тепер стало столицею турецкого султана.

145. Галичина і єї мешканці.

Цілий край, що в нїм живемо, називає ся Галичною. Від якого міста пішла ся назва? Єсть се край дуже просторний; займає 74 повіти і 2 великі головні міста. Сіл, міст і містечок єсть в ній кілька тисяч.

Довжина краю з заходу на схід виносить в простій лінії від Осьвенціма до Бродів майже 455 а від Білої до Підволочиск майже 540 кільометрів. Ідучи пішки, ухобить ся на добу 30 до 40 км. Кілько днів треба йти, щобі перейти цілу просторонь? Звичайний потяг желізниці переходить в одній годіні 30 км., а поспішний 45 до 50 км. Питаємось тепер, кілько годін треба їхати желізницею, щобі переїхати здовж цілу Галичину?

Шириня краю менша. Она на заході навіть незначна. Віддалене Пенін від Вісли виносить в простій лінії несповна 80 км. Східна часть краю ширша: місто Ськаль на півночі віддалене від жерел Черемоша на полудні майже 250 км.

В Галичині живуть два народи споріднені із собою походженем, мовою і звичаями: Русини і Поляки. Поляків більше у західній, Русинів у східній части краю. Денеде суть Німці. Села, в котрих живуть Німці, називають кольоніями а їх мешканців кольо-

ністами. Кольоністи німецькі то добрі і трудящі господарі. Бувають часто заможні: мають домів муровані, ко́ло домів садів, великі кріпкі коні і красний товар. Майже всі кольоністи уміють читати і писати. По всіх містах галицьких живє і богато жидів; по селах їх менше. Жиди займають ся торговлею і деякими реміслами.

146. Про гори, підгір'я і долини в Галичині.

Як би так могли ми пташкою злетіти на кілька миль в гору і звідтам поглянути на наш край, то побачили би ми его так, як отсе бачимо на мапі. Поверхність его дуже нерівна.

В полуднево-західній стороні підняли ся високі гори, звані *Карпатами*. Гранічне пасмо в тих горах називають *Бескидом*. За *Бескидом* лежать *Угри*. Край се великий, урожайний і багатий. На *Угорщині* тепліше, чим в *Галичині*. Для того єсть в тім краю багато овочів, котрих у нас або зовсім нема, або не так добре удають ся. Так н. пр. родить ся на *Угорщині* знаменитий виноград, з котрого роблять добре вино, у нас виноград рідко доходить, а як дійде, то далєко не такий буйний, добірний, солодкий як виноград угорський. Так са́мо ростуть на *Угорщині* такі бу́ки, що родять великі і солодкі букви. Се так звані каштані до їдженя; у нас їх зовсім нема. (В котрім уступі читали ми про них?). Сливок і волоських оріхів на *Угорщині* більше і ліпші оні, чим наші. По сїм боці *Бескида* ростуть по узгір'ю переважно лишень смереки; по стороні угорській вара́з за *Бескидом* суть буйні ліси листкові, а долинами гірськими ростє збіже і кукурудза. Яка сему причина? В котрім уступі читали ми про се, як сонце не однаково освічує і оги́ває скліи північний і полудневий?

Мі́мо сеї відміни дав Господь і нашому краєви досить доброї землі, денеде ліпшої ще, чим в неодній стороні угорській.

На полудне від західного *Бескида* суть гори *Татри*, ви́сші ще від *Бескидів*. Оні належать в одній часті до *Угорщини*, в другій до *Галичині*.

Під Карпатами простёрло ся розлоге підгір'є. Оно спадає широкими сходами до півночі, а у східній часті краю до північного сходу. Доки заходить підгір'є в західній часті краю? Де оно доходить до Вісли? У східній часті доходить карпатське підгір'є аж до міста Перемішля і Ярослав над Сяном, а аж до Галича над Дністром. В котрих уступах читали ми про гори, підгір'є і ріки, що в них випливають?

Горбовину подібуємо в неодній стороні Галичини; певно, що до висоти она в Карпатах зовсім рівнається не може. Мешканці по долах називають горбою неоден горбок, котрого Гуцул або верховинець татрянський і горбком не назвав би. Такий Високий Замок у Львові, то справді маленький горбок в порівнянню до високих верхів в Татрах і Бескидах.

Гарна скалиста горбовина вносить ся по лівім боці Вісли в повіті краківськім і жидаківськім. В котрім уступі они описані?

Від Львова почавши тягнуть ся в напрямі північно-східнім пасмо Розточа. Які води пливають в Розточа? В якім напрямі? До котрих більших рік?

Ідучи залізницею ві Львова на схід до Бродів, бачимо в одного боку одностайну горбовину, покриту лісами. З котрого се боку? Як спадають сі горбки до півночі? Яка низина розтягає ся від них на північ? Над котрими ріками? Як спадають они до полудня? Чи так стрімко, як до півночі? В котрій стороні краю простирає ся високорієня, поперерізуємні глибокими ярами? Як далеко тягне ся та височина? Як називає ся її части полудніва?

Невеличка горбовина розпростёрла ся на подільській височині на схід від Тернополя і Теребівлі в повіті скалатськім і зусятинськім. Називають її Медоборами. Покажіть її напрям на мапі!

В котрій часті краю суть найзнатніший долини? Де починає ся велика Низина Прависляньська? Як далеко розтягає ся на схід? Де розширає ся більше? Який її ґрунт? Чи суть на ній ліси? Колись покривали її великі ліси соснові. Де суть ще нині останки колишних пустинь?

Покажіть на мапі, як далеко тягне ся низина над Бугою? Яка горбовина ділить її від Привисляньскої

індиї? Долина над Бужом в великій часті пісковата, мляковата і лісами покрита. Деякі місця положені висше сучь дуже урожайні, прим. на північ від Бєлза до границь краю і коло Сокаля. Покажіть ті міста на мапі.

147. Про ріки в Галичині.

В нашім краю єсть богато рік, більших і менших. Се для краю дуже добре, бо край без рік то пустиня, в котрій нічо не родить ся. Ріка обертєє колєса в млині, порушає тартакі, несє сплави і іншу роботу прислугу. Треба лиш стеречі ся, щобі повінь не наробила шкоди. Проти неї кладуть люди тамі здовж берегів.

Галичина має дві головні ріки: Дністєр і Віслу. До обох впадає богато рік побічних.

Дністєр впливає в Галичині. Де єго жєрела? В якім напрямі пливе? Лиман Дністра єсть далєко поза границями Галичині. Які берегі має Дністєр мєжи Самбором а Журівном? З котрого бoku Дністра лежить Поділе а з котрого Покуте? Які ріки вливають ся до Дністра з Бєскіда а які з Підгіря? Котрі ріки вливають ся до Дністра на Поділю? Чи ріки гірські подібні до подільських?

Вісла впливає поза границями Галичині. На великім просторі становить она границу мєжи Галичиною а королівством польским. Лиман єї лежить далєко на півночі, поза границями Галичині. Котрі більші міста лежать над Віслою? Які ріки впадають до Вісли з правого бoku? В котрих уступах читали ми про них? Котра часть краю лежить по лівім бoku Вісли? Вісла єсть головною рікою західної часті краю.

Середіною краю пливе одєн з найбільших допливів Вісли? Котрий? Із східної часті краю впадає до Вісли інший доплив, що має жєрела в Галичині, а лиман далєко на півночі, за границею Галичині. Бе Буг.

Єсть дві ріки в Галичині, що не впливають ся ані до Дністра ані до Вісли. Прут має свої жерела в Галичині, на Покуття. Під Снятиніом перепливає границю Галичині, пливе через Буковину і впадає даліко на полудни до Дунаю. Стир впливає недаліко від жерел Буга. Впливає ся за границею галицкою до Припети а з Припетію до Дунаю.

Галичинна не прптикає нігдє до моря; ріки єї впливають ся в два моря, а то: одні в море Балтійске на півночи, другі в море Чорне або Руске на полуднівім сході. Бачимо отже, що наші ріки спливають туді, наче з стріхи, одні в одну, другі в протівну сторону, двома протівними склонами. Води Вісли і Буга пливуть до Балтійского, води Дністра, Прута і Стира до Чорного моря.

Легко тепер нарисуюмо на мапі лінію, котра ділить одні води від других. Ся лінія називає ся головнім ділом водним або головнім розтѳчем. Котрі міста лежать недаліко головного розтѳча? Котрі ріки мають свої жерела на головнім розтѳчу? В котрих уступах читали ми про ті жерела, ріки і міста?

148. Плоди нашої землі.

Все, що нам до житя найпожиточнійше, дав Господь Бог нашій землі. Великі ліси доставляють дєрева на будівлю, на паливо, на посуду, начинє, снаряд рільничий і ремісничий. Найбільше лісів маємо в горах, найменше на височині подільській.

Маємо великі луги і пасовиска. На полонинах випасає ся літом богато худоби і череди овець. По оболонях над Дністром суть паші для волів. Луги доставляють богато сіна на зимівлю для худоби. Маємо отже в краю подостатком коний і рогатої худоби, що нам дає молоко і м'яса, або ходить в ярмі. Кождий господар тримає худоби хлівної, що лиш може, на свою потребу і на гній.

Ріля наша рѳдить пшеницю, жито, ячмінь, гречку, кукурѳдзу, фасоль, биб, бульбу, буракї, капусту. Удають ся і рослини торговельні, як: лен, коноплі, ріпак, хміль, тютюн, кмин і ганиж. Селяни сіють та-

кож на пашу: тимотку, райграс, конюшину, вищу, рапшинник (люцёрну) і бобик. По садах і горбдах, де лиш люди про се дбають, родять ся смачні і добрі овочі і всіляка ярина.

Трудолюбіві пчілкі зносять до улив мід, з котрого можна робити смачний і здоровий напитек. Господарі на Поділю мають з своїх пасік krásні доходи.

По ставах і ріках єсть богато всілякої риби. Всюда однак треба приложити рук, праці і стараня.

В нідрах землі зложів Господь Бог копалини, з котрих можемо мати хосен великий. Нема у нас виправді золота і срібла, зате маємо богато інших копалин, котрих до життя потребуємо. А маємо їх такій достаток, що стає не лиш на власну потребу, але можемо їх висплати і в інші краі а в заміну за те доставати золото і срібло. Таким скарбом нашим єсть сіль. Звісні цілому світови копальні соли в Величці і Бóхні. Здовж Карпат виринає кілька сот солоних жерел, з котрих можна виварювати сіль. Не меншим багатством краю єсть олій скальний і віск зёмний. Нафтові жерела являють ся здóвж Карпат в поясі, до 60 миль довгим. Крім тих копалин суть ще поклади камінного угля, мрамору, цинкової руди а на високорівні, краківській знаходять ся глінка, що і огонь перетриває. В богато місцях нашого краю суть руди желізні, води сіркові, вапно, гіпс, гончарська гліна і просторі поклади торфу.

Господь Бог наділів щедро нашу землю і зложів в її нідрах великі скарби; уміймо лишé їх добuти працею і обернути умно на свій пожиток.

ЗМ І С Т.

	стор.		стор.
I.		39. *Не встидай ся працювати.....	31
1. *Рання молитва	3	40. Голос Божий в серцю чоловіка	32
2. Владика	3	41. Громада по нити́, тай бідному	
3. Мати	4	сорочка	32
4. *Отець і мати	5	42. *Пісня при сльві	33
5. Добра дитина	5	43. Що варта в господарстві ма-	
6. *Рідна хата	6	леньке птиче гніздо?	34
7. Побережникові сини	6	44. *Найдрасший пташок	35
8. *Любім лл, браги!	8	45. Трафила коса на камінь	35
9. *Поле а школа	63	46. Сороковець	36
10. Як Митро прийшов до садка?.....	9	47. *Моли́ть ся Богу	37
11. *Трудись і молись	10	48. Веселий пастух	38
12. Що то не слухати старших	11	49. *В чім щастє?	38.
13. *Шануйте стаюших	11	50. Пасочка	38
14. Розумна Настуня	12	51. *Христос воскрес	41
15. *День пильної Олюсі	12	52. Святий євангелист Іван	41
16. Непослушний хлопець	13	53. *Пісня ратал	42
17. Біб і rybka	14	54. *Рано	42
18. Не руш, що не твоє	15	55. Клевета	42
19. *Пастух	17	56. *Воробі!	43
20. Любов правди	17	57. Яка кара постягча польових	
21. *Молитва ломить желізо	18	збиточників	44
22. Зноровлені коні	19	58. *Молитва о дощ	45
23. *Петро і Іван	20	59. *Молитва о погоду	45
24. Два наймити	20	60. Повінь	46
25. *Робітники	22	61. *День на селі	47
26. Діра в містку	22	62. Коновід	47
27. Воздвиження Чесного Хреста	83	63. Буря	48
28. Пропес	23	64. *Буря	49
29. *Вовк	24	65. Помагай вдовам і сиротам	50
30. Золоте серце	25	66. *Молитва після бурі	52
31. Потіха	25	67. *Веселка	52
32. Запомога	26	68. Кожда хата господа	52
33. *Горнець з пошлом.....	27	69. *Руська гостинність	53
34. Вдовина хета	28	70. Лікiмство	53
35. Кара за лікiмство	28	71. *Пісня женців	54
36. *Коляда	29	72. Вірність	54
37. Хто з Богом, Бог з ним	29	73. *Вигід на війну	55
38. Хто годен, той не голодець	31	74. *Приповідки	55

	стор.
II.	
1. Свѣта лїтні	57
2. *Пісня перед наукою	58
3. *Пісня по науці	58
4. Школа в Добромисли	58
5. *Учи сї!	60
6. Пляш школи в Добромисли	60
7. *Учений господар	62
8. Обійсте школи в Добромисли	62
9. Поле а школа	63
10. Дуб, бук і граб	64
11. Колодїй і тесля	65
12. Прогулька	66
13. Польова миш і хом'як	68
14. Мишолови	70
15. Сипуха, ржава або сіменста	71
16. Чи то шкідник?	72
17. Поворот в ліса	73
18. Худібка Дмитруня	74
19. *Зацяць	76
20. Село	76
21. *Село	77
22. Начальник громад	77
23. Воздух	78
24. Вітер	80
25. Вид в дзвіниці	81
26. *Вечер	83
27. Воздвиження єсного Хреста	83
28. Осїнь	84
29. *В осени	84
30. Св. Дмитрія і св. Михаїла	85
31. Про бульбу, бураки і капусту....	85
32. Відки бере ся золотно	87
33. Ткацкі спілки	89
34. Павук крижак	90
35. *Свирщок і муравель	91
36. Повіт	91
37. Мрака і хмари	92
38. Тепло	93
39. Бескид і Підгірє	95
40. *То наші любі, високі Карпати! ..	96
41. Перші руські в'язі	97
42. Простуда	98
43. Свѣта Ольга	99
44. Св. Кирія і Методій	100
45. Як Русини стали християнами ..	100
46. Св. Войтїх	101
47. Галич	102
48. Береги Дністра	103

	стор.
49. *Річка	105
50. Чорногора і Прут	105
51. *Верховинець	106
52. Медвідь	107
53. Ярослав Мудрий	107
54. Гуцульська хата	109
55. Гуцули на полонинах	110
56. Вуголь камінний	112
57. Коломня і Косів	113
58. *Що своє, то своє	114
59. Гончарі	114
60. Дєрева чатинні	116
61. Похід Ігора на половців	117
62. *Плач Ярослава	118
63. Про бойків	119
64. Нафта і віск земний	119
65. Розцвіт Києва і упадок	120
66. Зима	121
67. *В зимі	122
68. Лісні зв'їрі	123
69. Львів	126
70. Дві каплі дощу	127
71. Дві річки	128
72. Різдво	129
73. Воробчик і синиця	130
74. Новий рік	131
75. *Загадка	132
76. Узгірє львівсько-томашівське....	132
77. Два жерела	133
78. Богоявлення	134
79. Сніг	135
80. Олесько, Підгірці і Підкамінь ..	135
81. Поділе	136
82. Подоляни	137
83. Висла	138
84. Сян	138
85. Перемиські князі	139
86. Риби в наших ріках і ставах ..	140
87. *Загадки	141
88. Кошикарі	142
89. Роман Мстиславч	143
90. Молодий вік Данила	144
91. Напади Татарів	145
92. Король руський Данило	146
93. Скит Манявський	149
94. Вербі і тополі	150
95. Вірний союзник	150
96. *Наливайко	151
97. Трох Свѣтителів	152

	стор.
98. *В борбі за жизнь	153
99. Дятець	153
100. Руський князь Лев	154
101. *До дуба	155
102. *Виїзд на війну	156
103. Краків	156
104. Краков'яни	157
105. Володислав Локтик король польський	158
106. *Не чужого ми бажаєм	159
107. Король Казимир Великий	159
108. Великдень	160
109. *Сирітський великдень	161
110. Весна	162
111. *Весняна пісня	162
112. Жайворонок	163
113. *Метелик	164
114. Казимир Великий на Русі.....	165
115. Благословене поля	165
116. *Слава хлібороба	166
117. Ягайло	166
118. Земледух медведюшок	167
119. Дощжанка земна	169
120. Кертця та Іж	170
121. *Лис та Іж	171
122. Завіщанє королевої	172
123. Мазури	172
124. Цвіті	173

	стор.
125. *Найкрасше віле	174
126. Зелені сьвята	175
127. Крушці	175
128. Сіль	177
129. Копальня соли в Величці	178
130. Битва над рікою Ворсклою....	179
131. Верховинці татрянські	180
132. Раки	182
133. Слимаки	182
134. Митрополит Ізидор	183
135. Св. Івана Хрестителя. Св. Пе- тра і Павла	184
136. Про жаби.....	185
137. Ящірка	186
138. Літо	187
139. *Літо	187
140. Роса і іней	188
141. Паляча вода	189
142. Осет	189
143. Липа і береза	190
144. Битва під Варпою	191
145. Галичина і єї мешканці	192
146. Про гори, підгір'я і долини в Галичині	193
147. Про ріки в Галичині	195
148. Плоди нашої землі	196

